

UbbSV MsEx

Universitetsbiblioteket i Bergen
Samfunnsvitenskapelig fakultetsbibliotek

“Mediedramatikere” og “verdikommisærer”

En studie av pressedeckningen av Verdikommisjonen

Thor Henning Lerstad
Hovedoppgave i medievitenskap for cand. polit. graden
Institutt for medievitenskap, Universitetet i Bergen
Februar 2002

Forord

Det viktigste med forord er takken.
Her skal det gjøres ti takk.

- * Takk til mye god og klok nytenkning i en spennende, global tid.
- * Takk til meg selv for å ville avlære og lære.
- * Takk til (medie-)forskere som legger ut stoff på Internett. En, for meg, helt ukjent mann, Shelton Gunaratne, professor i massekommunikasjon ved Moorhead State University, vekket meg fra akademisk dvale i 1996 da jeg tilfeldig kom over to papers han hadde lagt ut på nettet.
- * Takk til Bondevik-regjering I for Verdikommisjonen. Den hadde en egen evne til å erte på seg media, til tross for at Verdikommisjonen tilsynelatende "bare" ville oppmuntre folk til å bli verdibevisste. Sekretariatsleder i Verdikommisjonen, Fred-Olav Sørensen, skrev i Dagsavisen 16.12.1999: "Mengden av usannheter og demagogisk latterliggjøring som har vært slynget mot oss, er et studium i seg selv." Det synes også jeg.
- * Takk til min veileder Karl Knapskog ved UiB som lærte meg hva Clifford Gertz' utsagn "small facts speak to large issues" betyr.
- * Takk til Michael Karlberg for inspirasjon og innsikt.
- * Takk til Wenche Vagle ved UiO som velvillig har hjulpet meg til å forstå kritisk tekstanalyse.
- * Takk til de ansatte på Biblioteket ved Høgskolen i Lillehammer for tjenestevilje og dyktighet.
- * Takk til venner som har hjulpet meg, som Hilchen, Hans Jørgen, Mehran, Inge, Ottar.
- * Og spesiell takk til fire flotte kvinner, Elisabeth, Cathinka, Martine og Karoline, både for oppmuntring og støtte og for å inspirere meg til å bli klokere på hva feminine verdier er. Det vil skinne igjennom i oppgaven at jeg tror mannen kan få ei tøff læretid framover dersom han stadig skal definere livet - slik Charlotte Perkins Gilman hevder han gjør - som en "kamp"¹.

---

¹ "Life to the "male mind" (...) is a fight, and his ancient military institutions and processes keep up the delusion." Charlotte Perkins Gilman, 1911, sit. i Kramarae/Treichler:232. Sitatet i det feministiske leksikon henviser til oppslagsordet "Football" (!) hvor samme kvinne spør, som apropos til kampen om ballen: "But is life a battle? Does a man's life-work consist in fighting other men? (...) Does society as a whole advance by the successful efforts of one man to get ahead of, outwit, ruin if need be, his neighbors?" Ibid:165

"Mediedramatikere" og "verdikommisærer"

En studie av pressedeckningen av Verdikommisjonen

Thor Henning Lerstad

*Hovedoppgave i medievitenskap for cand. polit.graden, Institutt for medievitenskap
Universitetet i Bergen, Februar 2002*

	Forord	
	Introduksjon	1
1.	Verdikommisjonen	8
1.1.	Mandatet	9
1.2.	Ideelle ønsker om medias rolle	11
1.3.	Reaksjoner på Verdikommisjonen og mediadeckningen	12
2.	Pressedeckningen av Verdikommisjonen i Aftenposten, Dagbladet, Vårt Land	21
2.1.	Holdningen på lederplass	22
2.1.1.	Dagbladet	23
2.1.2.	Aftenposten	25
2.1.3.	Vårt Land	26
2.2.	Kritisk tekstanalyse av pressedeckningen	28
2.2.1.	Metodologi	28
2.2.2.	Tre tidspunkt	32
	1.: Første pressekonferanse 30.6.1998	32
	2.: <i>Midtveisrapporten</i> legges fram 30.11.1999	33
	3.: Tro- og livssynsdialogen	33
2.2.3.	Dagbladet	34
2.2.4.	Vårt Land	39
2.2.5.	Aftenposten	43
2.3.	Oppsummering	47
3.	Medias "instinkter" og normative verdier	49
3.1.	Den liberale rettighetsteorien	52
3.2.	Offentlighetsteorien	55
3.3.	Deltagelsesteorien	57
3.4.	Funksjoner og samfunnsansvar	58
4.	Pressedeckningen i lys av demokratiteorier	61
4.1.	Med vekt på individet	62
4.2.	Med vekt på individ og samfunn	66

4.3.	Med vekt på det kollektive	72
5.	Konfliktorientert mentalitet og praksis	78
5.1.	Konfliktmentalitetens røtter	80
5.2.	Konfliktmentalitetens uttrykksformer på ulike samfunnsområder	85
5.2.1.	Økonomi	85
5.2.2.	Politikk	87
5.2.3.	Sivil agitasjon	89
5.2.4.	Jus	89
5.2.5.	Pedagogikk	90
5.2.6.	Kjønnsroller	91
5.3.	Konfliktmentaliteten i media	95
5.4.	Konfliktmentaliteten, Verdikommisjonen og media	105
6.	Dialog-orientert mentalitet og praksis	110
6.1.	"Den historiske forvandlingen"	111
6.2.	Feminisme	116
6.3.	Systemteori	119
6.4.	Bahá'í-paradigmet	122
6.5.	Økologi og sosial ansvarlighet	125
6.6.	Public Journalism	128
	Sammendrag	136
	Litteratur	142
	Vedlegg 1: Den første begrunnelsen for Verdikommisjonen - Brev fra KrF til Statsministeren 14.5.1997	
	Vedlegg 2: Dbl 1 - Pressekonferansen 30.6.98	
	Vedlegg 3: Dbl 2 - Pressekonferansen 30.6.98 Leder	
	Vedlegg 4: Dbl 3 - Midtveisrapporten legges fram	
	Vedlegg 5: VL 1 - Pressekonferansen 30.6.98	
	Vedlegg 6: VL 2 - Midtveisrapporten legges fram	
	Vedlegg 7: VL 3 - Tro- og livssynsdialogen	
	Vedlegg 8: Aftp 2 - Midtveisrapporten legges fram	
	Vedlegg 9: Aftp 2 - Midtveisrapporten legges fram, Karikaturtegning	
	Vedlegg 10: Aftp 3 - Tro- og livssynsdialogen	

"Hvor vanskelig på en skala fra 1 til 10 synes du det er å skape debatt om verdier i Norge?"

Elin Naustvik, Oslo

Det er svært vanskelig (kanskje 9 på din skala) å skape en verdidebatt i media uten på forhånd å ha tatt standpunkt.

Jan Erik Langangen, Leder av Verdikommisjonen"¹

Introduksjon

Stadig rettes det kritikk mot media med påstander om at de er konfliktorienterte og fremmer passivitet, negativitet og kynisme som virker undergravende på demokratiet. I forbindelse med mediedekningen foran Stortingsvalget høsten 2001 hevder eksempelvis lokalpolitikeren Geir Kjell Andersland at "den fjerde statsmakt paradoksalt nok (er) i ferd med å fremstå som en trussel mot et levende folkestyre". Han argumenterer med velkjente formuleringer som at "det (er) helst det konfliktorienterte, negative eller skandaleaktige som gir de store oppslag" og at økende medietilbud framstår som "kvalitativt enfold (...) hvor det hele dreier seg mer om avkobling enn om tilkobling". Han levner ikke media særlig håp om bedring og konkluderer at "politikere (må) i stadig større grad gjenfinne og gjenoppta den direkte kontakt med folk og velgere, utenfor medias spesielle søkelys og vinkling. Det handler om å skape møteplasser for samtale og meningsutveksling som alternative informasjonskanaler." Og "belønningen", skriver han, "kan bli et vitalisert demokrati".²

Media, slik de omtales her - og slik de er å forstå i oppgaven - er presse, radio og TV som nyhetsinstitusjoner.³

Mediekritikken til Andersland finner støtte i medievitenskapelig analyse innen ulike fagmiljøer - mer eller mindre forankret i empirisk forskning - som hevder at mediene ikke oppfyller de oppgavene de ideelt bør forventes å etterleve i demokratiske samfunn. Noen

---

¹ Vårt Land 30.3.01

² Geir Kjell Andersland, gruppeleder (V) i Bergen bystyre, kronikk i Dagbladet, 6-9-2001. Medlem av fylkesutvalget i Sør-Trøndelag Høyre, Yngve Brox, førte en nesten helt identisk argumentasjon i en kronikk ("Debatt") i VG få dager etter, 12-09-2001. Han mener politikk i media reduseres til spissformuleringer: "vil et parti ha et redaksjonelt oppslag, må ethvert spørsmål forenkles til det banale. Aller helst må det inneholde en konflikt," skriver han.

³ Selv om ikke oppgaven vil gå spesifikt inn på den nyere teknologiske utviklingen så skal det understrekes at Internett, E-mail etc., ikke minst brukt av og med tradisjonelle massemedier, potensielt er en betydelig pådriver for en fornyet mediapraksis og kan bidra til å gi effektive bidrag til en interaktiv og integrerende utvikling. Dets "potential for reinvigorating community journalism seems high". Sessions Stepp:441. "Slik kan nye medier bidra til å fremme alternative offentlige rom." Rasmussen:213. Rasmussen framhever tre bruksformer for det sivile samfunns bruk av ny medieteknologi: alternative storskalanettverk (eksempelvis Institute for Global Communications, IGC), offentlig initierte lokalforsøk og alternativ elektronisk journalistikk (eksempelvis HandsNet, en sammenslutning av 5000 små og store organisasjoner, som sprer og kommenterer avisartikler).

framhever medias negative innvirkning på fellesskapet. Media "are fragmenting us, destroying our sense of unity, of nationhood, of culture," hevder Ray Hiebert⁴. Deborah Tannen skriver:

"The increasingly adversarial spirit of our contemporary lives is fundamentally related to a phenomenon that has been remarked upon in recent years: the breakdown of a sense of community. (...) Far from encouraging us to feel connected to the subjects, it (media) encourages us to feel critical, superior - and, as a result, distanced."⁵

Tannen knytter altså denne utviklingen til det hun kaller "the adversarial spirit"

("konfliktmentaliteten"), en mentalitet som hun hevder gjennomsyrrer ulike samfunnsområder i Vesten og som for medias del, dyrkes slik at "no fight" er ensbetydende med "no news".

Konsekvensen er at "Just about anyone commenting on the current state of journalism (...) gets to the issue of cynicism," påstår hun⁶. Denne kritikken - koblet til "the adversary culture" - kan spores tilbake til forfatteren Lionel Trilling i 1965 som lanserte "a revolutionary idea"⁷ om "the subversive intention (...) that characterizes modern writing"⁸, som, støttet av toneangivende talsmenn som republikaneren Spiro Agnew og demokraten og Harvard-professoren Daniel Patrick Moynihan⁹, hevder å undergrave selve grunnlaget for "the social and philosophical fabric of the society"¹⁰. Diagnosen kan forstås utifra et utbredt ønske i USA om å finne tilbake til "the placid life" etter de politiske drapene, demonstrasjonene og kampen mellom politi og pressgrupper, men det spesielle er at Trilling hevdet at det hadde utviklet seg en egen "klasse" som var basert på en konfliktkultur som ideologi.¹¹ Sosiologen Daniel Bell tilga journalistene senere et spesielt oppdrag i "konfliktkulturen" ved utviklingen av en "bad news syndrome" og underbygget Trillings klasseforståelse med at mediefolk tilhørte en kulturell elite, adskilt fra det brede lag av folket og den generelle samfunnsinteresse.¹²

---

⁴ Hiebert:423

⁵ Tannen1998:24

⁶ Ibid:77

⁷ Det revolusjonære var, ifølge Altschull, "the idea that writers were trying to drive their readers into condemning the thoughts and the feelings among the families and the very society that had bred and educated them". Altschull 1990:350.

⁸ Ibid

⁹ Den såkalte Agnew-doktrinen fra 1969 hevder at journalister, særlig i TV, eksponerer en pessimistisk kultur som truer amerikanske verdier. Jfr. Altschull 1990:347. Moynihan skapte stor debatt to år senere med påstanden om at den undersøkende journalistikken tilhørte "the adversary culture", "an elitist culture of "disparagement"" med "attitudes generally hostile" med en "almost reckless hostility to power". Ibid:349f. Det kan innvendes at begge har politiske siktemål med sin mediekritikk, men de representerte hvert sitt parti og fikk stor betydning for en særlig åpen og omfattende debatt om medias samfunnsrolle. Særlig Moynihan mente media opptråtte på samme måte, uavhengig av hvilket parti som regjerte. Jfr. Ibid. (Agnew var visepresident.)

¹⁰ Altschull 1990: 352.

¹¹ Ibid: 350f

¹² Ibid:351

Teun A. van Dijk peker også på at media virker samfunnsnedbrytende. Vårt bilde av ytringsfriheten er blitt "mytisk, ensidig og tendensiøst"¹³, mener han og hevder at

"This notion (ytringsfriheten) is no longer primarily a defense of a basic civil right but has become an ideological banner for the defense of self-interest, lack of social responsibility, the freedom to write ethnocentrically without interference from even self-imposed and formulated codes of professional organizations, and especially of economic and cultural power."¹⁴

Konsekvensene er ødeleggende for dialogen, den demokratiske samtalen, hevder Anthony Giddens: "(...) media tend to destroy the very public space of dialogue they open up".¹⁵ Barry Glassner anfører at "Fear mongers have knocked the optimism out of us by stuffing us full of negative presumptions about our fellow citizens and social institutions."¹⁶ Den franske sosiologen Pierre Bourdieu peker på at de såkalte omnibus-nyhetene - hendelsesnyheter som drap, bilulykker, branner etc. - bidrar til å samle folket, men samtidig befester et passiverende status quo fordi det ikke er hendelser det er mulig å gjøre noe med.¹⁷ Robert Fowler hevder vi lever i en tid som dyrker en dobbelt-standard hvor ønsket om konsensus undergraves av et ønske om å vie oppmerksomhet til det negative.

"We are now working in the area of the ideological source of the double standards which are so distastefully and distressing displayed in the popular Press. The ostensible morality of the consensual model is denied by a *desire* for the negative on the part of the newspapers and their readers."¹⁸

Essensen i denne kritikken er med andre ord en bekymring for medias "konstruktive og enhetsskapende rolle" for samfunnet/fellesskapet. Påstander om overdreven fokus på konflikter, det negative, fragmentering, kynisme, egeninteresse og sosial uansvarlighet kontrasteres til verdier som gjensidighet, enhet, samarbeid, fellesskapsfølelse, optimisme, konsensus og demokratisk deltagelse.

Ytringsfrihetskommisjonen har - i sitt forslag til ny lov om Ytringsfrihet av 1999 - også gitt uttrykk for bekymring for medias praksis. Det har motivert kommisjonen til å innføre

---

¹³ van Dijk, Analysis:47

¹⁴ Ibid:46

¹⁵ Giddens:78

¹⁶ Glassner:210

¹⁷ Se Bourdieu. Omnibusnyheter "er svært viktige fordi de er egnet til å interessere alle og enhver uten å ha noen følger." Ibid:21

"infrastrukturkravet" og reise informasjonskravet, særlig med henvisning til alt som *ikke* kommer fram i offentligheten¹⁹. Infrastrukturkravet refererer seg til institusjonaliseringen av det offentlige rom for å støtte opp om de tre hovedargumentene for ytringsfrihet: sannhet, autonomi - "individets frie meningsdannelse" - og demokrati²⁰. Det stilles med andre ord spørsmålstegn ved *kvaliteten* på medias offentlighetsrolle. Med tanke på å skape "rom for alternative paradigmer, eller konkurrerende og korrigerende perspektiver" slår kommisjonen fast at det er grunnlag for å "aktivt kritisere og motvirke ensidighet i perspektiver eller i ("journalistiske") kriterier for valg av stoff eller nyheter"²¹.

Påvisningen av negative sider ved samfunnet - og negative trekk ved media - har paralleller til den samfunnsdiagnosen som lå til grunn for at Sentrumsregjeringen med Kristelig Folkepartis Kjell Magne Bondevik som statsminister, oppnevnte Verdikommisjonen (heretter forkortet til VK) ved inngangen til 1998. To premisser var basis for ønsket om en "bred verdimeisig og samfunnetisk mobilisering": 1) at nasjonens moralske tilstand var preget av forvitring og forfall og 2) at gjenreisningen av moralske fellesskapsverdier er den beste medisinen. Dette ble oppfattet som kontroversielt, både fra dem som stilte spørsmålstegn ved diagnosen og fra dem som forfektet at prosedyrer og spilleregler for å behandle hverandre med respekt er like viktige som felles verdier. I løpet av VKs levetid - fram til avleveringen av *Sluttrapporten* 28. mars 2001 - var dette sentrale sider ved den offentlige diskurs om VK.

På denne bakgrunn framstår pressedekningen av VK som et interessant fenomen for å belyse medias rolle i spenningsfeltet mellom ulike demokratiske verdier hvor vektleggingen av individuelle vs. kollektive hensyn står sentralt og for å belyse medias mentalitet og praksis.

VK førte til sterke motsetninger mellom "mediedramatikere" og "verdikommissærer". Førstnevnte karakteristikk ble brukt av talsmenn for VK som kritiserte pressedekningen av kommisjonen. De hevdet at media representerte en samfunnsdestruktiv måte å tenke og jobbe på som er i tråd med argumentasjonen foran. På den annen side uttrykte medier skepsis og kritikk mot Bondevik-regjeringens "verdikommissærer". Det manifesterte seg i en redaksjonell dekning som av den annen part ble oppfattet som negativ, aggressiv, sjikanøs, fortiende og mangelfull på faktisk informasjon.

---

¹⁸ Fowler:53

¹⁹ Ytringsfrihetskommisjonen: 35 og Kap.4

²⁰ Ibid: 20 og 36

²¹ Ibid:60

Uenigheten mellom "mediedramatikerne" og "verdikommisærene" synes med andre ord å kunne gi innblikk i medias selvoppfatning av deres samfunnsmessige rolle, synet på demokratiske verdier og påstanden om at media har preferanse til konflikt framfor dialog.

Opgaven tar utgangspunkt i en presentasjon av VK, dens formål og ideelle ønsker om medias rolle og reaksjonene på Verdikommisjonen og mediadekningen. Som grunnlag har jeg lest alt som er utgitt av VK og det aller meste som er skrevet om VK i norske aviser.²²

Videre vil oppgaven analysere dekningen i tre aviser - Aftenposten, Dagbladet og Vårt Land - for kvantitativt og kvalitativt å analysere hvordan VK, "jakten på" felleskapsverdier og dialogprosessen, ble møtt på lederplass og i nyhetsdekningen i de ulike avisene. Ble VK latterliggjort i den ene avisen, men hyllet i en annen? Hvilke prinsipielle innvendinger uttrykte de? Hvordan kan dekningen forstås i forhold til avisenes "ideologi"? Hvilke holdninger avspeiler avisomtalen til forholdet mellom konflikt- og konsensusøkende dialog? Synes de å fremme en "konfliktmentalitet"? Var noen av avisene arena for dialogene VK satte i gang?

Metodisk vil oppgaven anvende kritisk tekstanalyse av dekningen fra tre sentrale tidspunkt i VKs funksjonsperiode.

Svarene på denne undersøkelsen vil jeg drøfte i lys av fire forhold:

1. Medias rolle.

Hva styrer medias selvoppfatning og prioriteringer? Er det følelser eller fornuft? Hva forteller normative medieteorier og funksjoner om media som demokratiske institusjoner?

2. Demokratiteorier.

Her vil oppgaven se på pressdekningen og avisenes ståsted utifra teorier som har ulike preferanser til individuelle og kollektive hensyn, til liberalisme og postmodernisme på den ene ytterkant og kommunitarisme på den annen.

3. "Konfliktmentaliteten."

Konfliktmentaliteten vil ytterligere kunne forklare pressdekningen av VK. Begrepet som jeg her har valgt, trenger en nærmere presisering: I engelsk faglitteratur går konfliktmentaliteten som henviser til innledningsvis, under begreper som Adversarialism, The Adversary System, Adversarial Spirit, Adversary Democracy, The Argument Culture og The Culture of Conflict.²³ Den uttrykker en dualistisk, opposisjonell virkelighetsoppfatning som hevdes å prege ulike demokratiteorier og dominere medias mentalitet og praksis: Den sosial-kulturelle tilbøyelighet til

---

²² VKs eget arkiv har vært en viktig kilde. Det ble overflyttet til Statsministerens kontor da VK avsluttet sitt arbeid.

å legge vekt på og dyrke motsetninger. Den hevder at menneskenaturen, sosial organisering og sosial forandring blir forstått, representert og gjennomført gjennom en diskurs av konflikt/motsetninger og med vekt på egeninteresse snarere enn gjensidighet og hensyn til kollektivet. De som argumenterer mot denne tradisjonen påstår at den bygger på feilaktige premisser i sitt syn på menneske og samfunn, at den virker sosialt undertrykkende og kulturelt mistilpasset og at den kolliderer med en global tidsalder som utfordrer til (overnasjonal) interaksjon og integrering, også lokalt.

4. Fraværet av dialog-orientert mentalitet og praksis.

En endelig forklaring på pressedekningen - og kritikken av den - kan søkes i det motsatte av en opposisjonell konfliktradisjon, det jeg her kaller "dialogorientert mentalitet og praksis". Det er en kontrafaktisk innfallsvinkel. Hypotetisk er det plausibelt at pressedekningen av VK - og de dialogprosjektene den satte i gang - ville gitt andre resultater dersom mediene hadde latt seg styre av en alternativ mentalitet og praksis som eksisterer i ikke-hegemoniske miljøer. Potensielt er flere mediemiljøer - inkludert én eller flere av avisene denne oppgaven spesielt tar for seg - og ikke minst mediekritikere, positivt åpne for den alternative modelleringen som legger premissgivende vekt på dialog og kollektive hensyn. De alternative modellene er med andre ord ikke å betrakte som fremmedelementer. De virker i vår kultursfære og er bare fraværende i kraft av ikke, pr. i dag, å ha hegemoni i norske nyhetsmedier. Dessuten setter de ord på en kontekstuell argumentasjon for mye av forsvaret for VK-prosjektene og kritikken av media.

Modelleringen skjer med betydelig referanse til en tid i global forandring og med basis i ulike miljøer, som i feminisme, systemteori, Det internasjonale bahá'í-samfunnet, økologi, politiske appeller om sosial ansvarlighet og i en alternativ mediepraksis som kalles Public Journalism.

Den siste innfallsvinkelen peker også framover i tid. Følgelig tar ikke denne oppgaven bare sikte på å belyse hvordan medias mentalitet og praksis *er*, men også hvordan den eventuelt bør kunne *bli*. Dermed kan oppgaven, selv med et objektivitetsideal, bli noe preget av subjektive interesser og verdier og ikke sette et tilstrekkelig klart skille mellom empiriske beskrivelser og verdidommer, slik den vitenskapelige tradisjonen fra David Hume og Max Weber har insistert på.²⁴

---

²³ Jfr. litteraturlista

²⁴ Jfr. Skogerbø: 40. Hun slår fast at skillet mellom normativ og annen medieteori er flytende og omstridt og at "forskning alltid vil være bygd på grunnleggende interesser og verdier hos forskeren". Ibid:41

Oppsummert vil oppgaven operere innenfor følgende spenningsfelt:

1. Spenningen mellom liberale og republikanske verdier
2. Spenningen mellom konflikt og dialog, mellom opposisjonell og dialogorientert (relasjonell) mentalitet og praksis
3. Spenningen mellom det nasjonale og det globale.

Oppgavens første ambisjon er å besvare spørsmålet: "Hva er Verdikommisjonen"?

1. Verdikommisjonen

Verdikommisjonen ble oppnevnt av regjeringen Bondevik ved kongelig resolusjon 30. januar 1998 med støtte i et enstemmig Storting og ble formelt oppløst 28.3.2001. Den besto av 49 medlemmer, fordelt på en styringsgruppe på 12 personer og et råd på 37 personer²⁵. Første leder var Hanne Sophie Greve. Hun ble avløst av Jan Erik Langangen i november 1998.²⁶ Kommisjonen fikk eget sekretariat under ledelse av Fred-Olav Sørensen. VKs formelle sluttprodukt er den såkalte *Sluttrapporten* i tre bind og *Midtveisrapporten* av 30.11.99²⁷. I tillegg har kommisjonen utgitt og medvirket til totalt 20 publikasjoner, knyttet til ulike prosjekter VK initierte.²⁸ Kommisjonens medlemmer deltok i mer enn 500 folkemøter og engasjerte seg i diskusjoner og dialoger i ulike fora. Den totale kostnad var vel 21 millioner kroner²⁹.

VK var opprinnelig en idé i Kristelig Folkepartis stortingsgruppe. I et brev av 14. mai 1997 til daværende statsminister Thorbjørn Jagland, foreslo gruppa å opprette en kommisjon for moralsk opprusting fordi de mente at samfunnet var i forfall.³⁰ Idéen ble virkeliggjort da partiet sammen med Senterpartiet og Venstre fikk regjeringsmakten høsten 1997. Opprettelsen av VK har visse likhetspunkter med den forrige regjeringens prosjekt "Det Norske Hus - år 2000"³¹, også kalt "Jaglands samråd". I sin tiltredelseserklæring 29.10.96 sa daværende statsminister Jagland at regjeringen ville "utløse engasjement og dialog i samfunnet for å sette konkrete mål for samfunnsutviklingen" og at regjeringen "ser det som sin fremste oppgave å få folk til å trekke sammen i stedet for å sette egoismen i forsetet"³². Flere pekte på at det økonomiske klimaet lå til rette for en verdifokusering. VK kom i kjølvannet av "de gode tider med høy oljepris og stor

---

²⁵ Medlemmene var "ressurspersoner med bakgrunn fra forskjellige saksområder og viktige verdiformidlende institusjoner, herunder de brede folkebevegelser". Fra Kongelig resolusjon, gjengitt i Sluttrapporten, bind 2:22

²⁶ Greve ble dommer ved Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg.

²⁷ VK la selv stor vekt på disse rapportene. Jfr. Sørensen i Dagsavisen 16.12.99

²⁸ Oversikt i Sluttrapporten, bd.2:260f

²⁹ 5 mill. i 98, 6 mill i 99, 7,6 mill i 2000 og ca. 2,5 i 2001, ifølge VK-sekretariatet

³⁰ Brev fra Kristelig Folkepartis Stortingsgruppe av 14.5.1997 "Forslag om en kommisjon for utredning av en bred verdimeisig mobilisering i samfunnet". En pessimistisk samfunnsbeskrivelse motiverer forslaget til kommisjonen. Brevet nevner grådighetskulturen i næringslivet, svart økonomi, en materialistisk livsinnstilling som gir grobunn for økonomisk uærlighet, økning av seksuell mishandling av barn, økende voldsbruk, mobbing i skolen, økt oppløsning av nærmiljø og familiefellesskap og høyrenasjonalistiske, rasistiske og sataniske miljøer som hevdes å ha tiltrekningskraft på ungdom. Se VEDLEGG 1

³¹ "Grunnmuren i Det Norske Hus er den samlede verdiskapningen innenfor et økologisk bærekraftig samfunn. De fire søylene som bærer huset er Nærings- og arbeidslivspolitik, Velferdspolitik, Kultur-, forsknings- og utdanningspolitikk, Utenriks- og sikkerhetspolitikk." Ref. i Aftenposten 30.10.96. Initiativet ble møtt med stor grad av positiv forventning. Rune Slagstad: "Torbjørn Jagland signaliserer politikken tilbakekomst. Han har en visjon, noe som manglet under Gro Harlem Brundtland." Aftenposten 3.11.96

³² Ref. i Aftenposten 30.10.96

materiell vekst i Norge"³³. Andre poengterte at både Det Norske Hus og VK var uttrykk for et demokratisk vitaliseringsbehov. De "indikerer et dypfølt behov for mer kommunikasjon mellom befolkningen og beslutningstagerne", kommenterte professor Erik Oddvar Eriksen³⁴. Gudleiv Forr i Dagbladet konkluderte at "Kjell Magne Bondevik og hans sentrumsregjering fanget noe av tidsånden med sin verdikommisjon"³⁵.

1.1. Mandatet

I Regjeringens tiltredelseserklæring i Stortinget redegjorde statsministeren for at "Regjeringen ville oppnevne en bredt sammensatt kommisjon som skal drøfte hvordan det kan skapes en bred verdimessig og samfunnsetisk mobilisering for å snu negative utviklingstrekk".³⁶ I kongelig resolusjon av 30.1.98 heter det:

"Hovedmålet med Verdikommisjonens arbeid er å bidra til en etisk og verdimessig bevisstgjøring for å styrke positive fellesskapsverdier og ansvar for miljøet og fellesskapet. Det er viktig å motvirke likegyldighet og fremme personlig ansvar, deltagelse og demokrati."³⁷

Verdikommisjonens styringsgruppe understreket at arbeidet skulle ha et praktisk siktemål ved at den skulle "skape større bevissthet og refleksjon om verdispørsmål og etiske problemstillinger, bidra til analyse og kunnskapsformidling om den verdimessige utvikling og den verdipåvirkning som faktisk skjer, identifisere aktuelle verdimessige og samfunnsetiske utfordringer – og drøfte mulige svar" og "utfordre til handling."³⁸ I argumentasjonen for arbeidet

---

³³ Aftenposten 11.3.99

³⁴ Aftenposten 8.1.01

³⁵ Dagbladet 17.3.00

³⁶ Sit. i Verdikommisjonens Sluttrapport bd 2:16

³⁷ I mandatet for øvrig heter det: "Verdikommisjonen skal bidra til å skape større bevissthet om verdispørsmål og etiske problemstillinger, slik at både våre liv som enkeltmennesker, vår kultur- og samfunnsutvikling og vårt forhold til naturen i større grad kan preges av bevisste verdivalg. Verdikommisjonen skal bidra til kunnskap om den verdimessige utvikling i vår samtidskultur, herunder de institusjonskulturer vi er del av og våre individuelle verdioppfatninger. Verdikommisjonen skal analysere den verdipåvirkning som faktisk skjer gjennom ulike påvirkningskanaler i samfunnet. Denne –

dels ubevisste – påvirkningen skal vurderes i forhold til den bevisste oppdragelse som skjer bl.a. i hjem og skole, og som fra norske myndigheters side er uttrykt som mål for skoleverket. Verdikommisjonen skal identifisere aktuelle verdimessige og samfunnsetiske utfordringer en står overfor og drøfte mulige svar på dem. I dette arbeidet skal den utfordre og stimulere offentlige myndigheter og relevante deler av det sivile samfunn, til debatt og deltagelse. Verdikommisjonen bes bidra til diskusjonen om hva som er politiske myndigheters oppgave og hva som den enkelte, familien, det sivile samfunns institusjoner og næringslivet har ansvar for. Verdikommisjonen skal utfordre til etisk refleksjon og handling ikke bare gjennom utredninger, men gjennom et bredt spekter av aktiviteter som eksemplifiserer, aktualiserer og konkretiserer verdispørsmål." Verdikommisjonens Sluttrapport bd 2:16f

³⁸ VKs sluttrapport bd 2:24

ble "bevisstgjøring, refleksjon og samtale" framhevet som sentrale stikkord, ikke minst av nestleder i kommisjonen, Inge Eidsvåg.³⁹ Han understreket VKs forumfunksjon.

"Jeg ser verdidebatten fram mot årtusensskiftet som en unik sjanse til politisk bevisstgjøring og folkelig deltagelse. I en tid da partimøter ikke samler særlig mange og talkshowene på tv florerer (...) vil en kunne skape noen nye rom, der mennesker møtes på tvers av tradisjonelle skiller. Jeg ser dette som et forsøk på å revitalisere demokratiet om noen livsviktige spørsmål."⁴⁰

VK som "forum" ble understreket i en rekke sammenhenger, også av Vålerenga-supporter Anders Krystad som av media ble betegnet som en av de mest fargerike og uortodokse VK-medlemmene: "Verdikommisjonen er en god ide. Vi har i alt for lang tid vent oss til at politikerne tenker for oss"⁴¹. Sekretariatsleder Fred-Olav Sørensen utdypet: "Målet er å skape debatt rundt verdivalg, og bevissthet hos folk på verdivalg og etiske spørsmål og utfordre til refleksjon og handling. Vi skal ikke minst utfordre maktinstansene"⁴². Nestleder i VKs råd, Dag Hareide, uttalte: "Oppgaven er å skape en god diskusjon i samfunnet. Men spørsmålet om vi kan finne felles verdier ligger og dirrer under hele arbeidet"⁴³.

For andre i VK var imidlertid ikke oppgaven så entydig. Kristin Clemet framholdt blant annet at "Mandatet vårt er uklart, og det er stor uenighet om hva rådet kan gjøre"⁴⁴. Det var da også en rekke rivninger internt i VK om strategi og prioriteringer, særlig i VKs råd som møttes seks ganger i løpet av perioden⁴⁵. Spesielt ble det satt spørsmålstegn ved utnevnelsen av Jan Erik Langangen som VK-leder og verdien av VKs råd.⁴⁶ Størst medieoppmerksomhet ble det da

---

³⁹ Jfr. eksempelvis hans "ti regler for en god dialog", VKs sluttrapport bind 2:116f. Eidsvåg hadde tilsynelatende stor innflytelse på kommisjonens "ideologi". (Ideologi er forbundet med kunnskap og bevissthet i samfunnet. Det kan knyttes til ulike samfunnsstørrelser, klasser, kjønn, yrke. Louis Althusser's definisjon: "menneske lever, i ideologi, i et "imaginært forhold" til sine livsvilkår". Det ideologiske apparatet er de sosiale institusjonene som reproducerer ideologi på vegne av staten. Her er massemedia sentral, ifølge Althusser. Se Hagen:76f)

⁴⁰ Inge Eidsvåg i Vårt Land 23.4.98, motsvar til Ingebrigt Steen Jensens innlegg "Kujonene i Kommisjonen" i Vårt Land 18.4.98. Steen Jensen argumenterte for at VK burde enes om fem verdier på bokstavene N-O-R-G-E for å skape debatt med brodd i. Se også Eidsvågs to kronikker i Klassekampen 23. og 24.4.98.

⁴¹ Annonse for "Avis 98" i Vårt Land 28.10.98

⁴² Sørensen i Moss Avis 27.10.98

⁴³ Dag Hareide i kronikk, Dagbladet, 16.11.98

⁴⁴ Clemet i Dagsavisen 30.6.98

⁴⁵ Styringsgruppa møttes 31 ganger og var mer homogen enn rådet.

⁴⁶ Jfr. Fred-Olav Sørensen i Dagbladet 21.3.00 og Inge Eidsvåg til NRK Radio Oppland 14.3.00. I et dybdeintervju med meg sier Sørensen at investeringene til et råd (som kostet opptil 300.000 kroner pr. samling) burde vært kanalisert til et styrket sekretariat som hadde fem fulltidsstillinger (daglig leder, adm. sekretær, informasjonsmedarbeider og to årsverk på etiske og filosofiske spørsmål) og til en mobilisering av forskningsmiljøer. Sigurd Allerns verdiprojekt er eksempel på det siste, men dette kom i stand fordi Institutt for Journalistikk hadde egeninteresse i det og kunne bidra med egne midler. Sørensen legger heller ikke skjul på at han mener at det "åpenbart har skadet VK" at Jan Erik Langangen - av Dagens Næringsliv (10.2.00) kalt "jappetidens mest

Wenche Meldahl "fikk nok av" medlemmers soloutspill og trakk seg som rådsmedlem fordi "Verdikommisjonen er blitt en gjeng med synsere"⁴⁷. Svært mye av den almene diskusjonen om VK - om ikke det meste - handlet om kommisjonen, ikke verdier, men kan i seg selv tolkes som en verdidebatt.⁴⁸

1.2. Ideelle ønsker om medias rolle

I den kongelige resolusjonen av 30.1.98 nevnes media spesielt to ganger. I punkt 1.5. "Kommunikasjon"⁴⁹, utfordres media i forhold til sin kommunikasjonsrolle og egnevaluering:

"I et fellesskap er vi avhengig av kommunikasjon – av dialogen, den ekte samtalen. Verdikommisjonen skal stimulere til at vi – i våre hjem, på skolen, på arbeidsplassen, i kirker og andre livssynssamfunn, i organisasjoner, i offentlig virksomhet, i media- og forskningsmiljøer – setter oss ned og drøfter: Hva er verdifullt for oss? Hvilke verdier har vi felles? Hva skiller?"

Videre peker punktet på internasjonaliseringen og sier at det "ligger en viktig og spennende utfordring i det å øke bevisstheten om egne røtter og egen identitet, samtidig som vi beriker og fornyer hverandre og kulturen gjennom et mangfold av impulser".⁵⁰ I punkt 1.12 "Mediekulturen" behandles medias samfunnsmessige virkninger. Her heter det blant annet at

"Deler av dagens forbruks- og mediekultur synes å fungere som en flukt bort fra det medmenneskelige – og over i en individualistisk og underholdningsorientert forbrukskultur (...) Tilgangen til og mestringen av ny teknologi reiser også spørsmål knyttet til demokrati og ytringsfrihet".⁵¹

---

vektskåte forretningsmann" - ble dens leder. Jfr. Aftenpostens leder 14.3.99. Ekstra mye mediaomtale ble det da Bergens Tidende 23.9.99 fortalte at Langangen hadde tatt 145.000 kroner i advokathonorar etter to dager i retten i forbindelse med Hallvard Flatlands "hyttesak". Se Aftp 23.9.99

⁴⁷ Aftenposten 11.3.00. "Fikk nok av" er min "medievri". Media fokuserte på Meldahls kritikk om synsere, men hennes skriftlige begrunnelse til VK-administrasjonen var at hun av private og arbeidsmessige årsaker måtte be seg fritatt.

⁴⁸ "Kommisjonen som kommisjon har fått så stor fokus at det har skygget for selve verdidebatten." Sørensen i Journalisten 27.10.00. Eksempelvis var aldri Jan Erik Langangen på TV for å snakke om verdier, bare om VK. Aftp. 29.3.01

⁴⁹ Fra lat. *kommunisere*, betyr "å gjøre felles"

⁵⁰ Sit. i Sluttrapporten bd 2:18

⁵¹ Sit. i Ibid:21

Kommisjonens forhold til media blir nærmere omtalt av VK 8. april 1999 som et delmål - "Dialog i mediene" - under hovedmålet "Skape større bevissthet og refleksjon om verdispørsmål og etiske problemstillinger":

"Media er dels en arena, og dels en målgruppe for vårt arbeide. Vi har to hovedmål i forhold til media. For det første ønsker vi at det i media skal føres en mest mulig aktiv og konstruktiv verdidebatt, med eller uten vår medvirkning. For det andre ønsker vi at media skal formidle temaer og informasjon vi er opptatt av å få ut til offentligheten."⁵²

Forventningene til media ble ikke drøftet med mediefolk (eksempelvis representanter fra ulike medier) på forhånd eller under VK-arbeidet.

Høsten 1998 lanserte Verdikommisjonen sin såkalte "medieutfordring" ut fra et ønske om å utfordre og stimulere til den interne verdidebatten i norsk presse. Oppdraget ble gitt til Institutt for Journalistikk, ledet av Sigurd Allern, for å "vurdere i hvilken grad media lever opp til de idealer som beskrives i pressens Vær Varsom-plakat og avisenes egne formålsdokumenter ved å vurdere ti aviser over fire måneder".⁵³ Initiativet ble kritisk imøtegått i flere avis-ledere.⁵⁴

I sin sluttrapport rettet VK fire anbefalinger til media, preget av konklusjonene i "Allern-prosjektet": at de forsterker sine tradisjoner og institusjoner for gransking av egen maktutøvelse og sikring av egen yrkesetikk, at de reduserer "den betenkelig høye grad av offisielle institusjonskilder og stoff som bare bygger på én enkelt kilde", at de retter opp "den ekstreme mannsdominansen" blant kildene og at de gir mer plass til utenriksstoff.⁵⁵

1.3. Reaksjoner på Verdikommisjonen og mediedekningen

Generelt fikk VK stor mediaoppmerksomhet. "Ikkje noe offentlig utval eller noen regjeringskommisjon eg kan minnast, har gjort så mye av seg undervegs," oppsummerer Andreas

---

⁵² Verdikommisjonen 8.4.99: Verdikommisjonens mål, strategi og prosjekter og i VKs sluttrapport, bind2:250f

⁵³ Jfr. Verdikommisjonens Midtveisrapport: 64f, VKs sluttrapport bind 2:176f, heftet "Pressens verdier", utgitt av Institutt for Journalistikk oktober 1999, og boka "Nyhetsverdier", IJ-forlaget

⁵⁴ Dagbladet: "Her ser vi en tvilsom blanding av kristen sentrumspolitikk og statlig innblanding i pressespørsmål." Dagbladet 8.10.98. Bergens Tidende: "(...) det (er) påfallende at et av Verdikommisjonens første store prosjekt er å utrede farene ved ytringsfriheten. Kommisjonen etablerer en vitenskapelig "inkvisisjon" som skal analysere skadevirkningene av ytringsfriheten i norske medier." BT 1.10.98. Aftenposten uttalte at de var "svært skeptisk til statsoppnevnet utvalg som skal sette seg til doms over pressen, og med målestokk vurdere dens verdiinnhold". Nordlys meldte at "fundamentalistene kommer!" Sit. i Bue Olsen, kronikk. VG 13.12.00.

⁵⁵ Jfr. Sluttrapporten, bind 2:179

Hompland⁵⁶. I forhold til denne oppgavens formål er det særlig to forhold som er interessante: 1) Debatten om medias dekning og mangel på dekning av VK og 2) Den prinsipielle debatten om VKs eksistensberettigelse. Det siste kan tolkes som uttrykk for en kamp mellom liberale og republikanske verdier. Kritikere av VK spurte: Hvordan samsvarer et ønske om en ideologisk fellesskapstenkning på statsnivå med ulike demokrativerdier i et multikulturelt samfunn? Enkelte kritikere mente det prinsipielt var galt å nedsette en Verdikommisjon, ettersom all politikk handler om å ta verdivalg og at VK "tilslører" samfunnsstrukturelle problemer knyttet til det kapitalistiske system.⁵⁷ Forfatteren Kjartan Fløgstad mente eksempelvis at VK var et bevis på "arbeiderklassens undergang" og politikkenes død.⁵⁸

Videre ble det rettet kritikk mot diagnosen som lå til grunn for oppnevningen av VK. Hadde vi en "verdikrise" med "negative utviklingstrekk"?⁵⁹ Kristelig Folkeparti representerte tydelig en pessimistisk samfunnsforståelse. "KrF presenterte opprinnelig en forfallsteoretisk tenkning om samfunnet tidlig i den prosessen som munnet ut i regjeringens oppnevning av Verdikommisjonen."⁶⁰ Statistisk Sentralbyrå gjorde en undersøkelse, delvis finansiert av VK, om "lykke, verdier og det gode liv". Lederen for undersøkelsen, professor Ottar Hellevik, konkluderte med overskriften "Hvorfor blir vi ikke lykkeligere?"⁶¹ Hellevik mener også Norsk Monitor (MMI-prosjektet som har gått annethvert år siden 1985 om en rekke emner) slår fast at "mye vil ha mer: Velstanden stimulerer ikke til andre verdier, men til mer luksus og mer forbruk".⁶² VK uttrykte selv et nyansert syn på påstanden om at det var et verdimesig forfall i befolkningen.⁶³

I deler av kritikken mot medias dekning av VK og verdidebatten ble det hevdet

---

⁵⁶ Dagbladet 25.3.01. Marie Simonsen i VG, som var kritisk til VK: "det (er) først og fremst to ting folk vil huske den (Bondevik-regjeringen) for: kontantstøtten og Verdikommisjonen". VG 11.3.00.

⁵⁷ Stortingsrepr. Karl Erik Schjøtt-Pedersen: "(...) det er ikke nok å snakke om verdier, de må gjøres til virkelighet gjennom politikken (...) AP retter en appell om at vi går tilbake til og videreutvikler solidaritetsalternativet." Leserinnlegg i Rana Blad 24.10.98.

⁵⁸ Fløgstad 2000:80. "Bondeviks "verdikommisjon" er eit aggressivt åtak på det historiske minnet til arbeiderklassen. I eit mylder av folkelege organisasjonar er arbeiderrørsla ikkje representert. "Postmodernismen" er uttrykk for det same. Verdikommisjonen er postmodernisme institusjonalisert som norsk politikk. Når politikken blir borte, blir snakket om moral og verdiar igjen." Ibid:81

⁵⁹ Aftenposten og Dagbladet hadde en større problematisering av postulatet på kronikk- og debattsidene Jfr. eks Torben Hviid Nielsen Dbl. 8.4.98, Marianne Gullestad Aftp 31.3.98 og 17.8.98, Stein Ringen Aftp. 1.10.00, Knut Erik Tranøy Dbl. 8.11.98, Erik Oddvar Eriksen Dbl 24.12.98.

⁶⁰ Alm/Syse 98:61. Jfr. note 30

⁶¹ Samfunnsspeilet nr. 4/99. Jfr. også Hellevik 98, Nationen og Dagens Næringsliv 17.9.99.

⁶² Jfr. Hellevik i Dagbladet-kronikk 24.3.00. "Dette motsier "postmaterialisme-teorien" som sier at velstandsvekst stimulerer de unges interesser for andre verdier enn materielle. (...) hovedtendensen (er at) økende materialisme (...) ikke fører oss nærmere det de fleste vil oppfatte som "det gode samfunn", konkluderer Hellevik. Han peker på at "det lar seg påvise at en materialistisk verdiorientering kan være negativt for individet selv, i den forstand at det reduserer sjansen for å bli tilfreds med tilværelsen". Han mener materialet viser at "materialister (...) erklærer seg sjeldnere som meget og oftere som ikke lykkelige". Ibid.

- a) at det ikke var samsvar mellom grasrotas holdning til VK og "medias holdning",
- b) at det var et misforhold mellom media "i Akersgata" og media ellers i landet
- c) at folks kritikk mot en "usynlig VK" indirekte var en kritikk mot at media sviktet sin informasjons- og dagsordenfunksjon og
- d) at media generelt dyrker konflikter, ikke dialog

ad a) Kjell Magne Bondevik oppsummerte VK-arbeidet på følgende vis da hans regjering gikk av 10.3.2000: "(...) jeg synes det ("raljeringen over VK") er en raljering som har vært innenfor maktens kvadratur, området rundt Karl Johans gate og Akersgata. Når jeg kommer lengre ut, har jeg møtt en helt annen forståelse. Og det er satt i gang en masse prosesser. Ingen vil klare å kvele den verdidebatten"⁶⁴. Flere "forsvarere" av VK hevdet at "grasrota" hadde betydelig sympati for VK-arbeidet⁶⁵ og at media i Oslo og "folk flest" representerte to forskjellige verdener⁶⁶. Det faller utenfor oppgaven å forsøke å etterspore sannhetsgehalten i disse påstandene, men spørreundersøkelsene som ble foretatt i løpet av perioden syntes ikke å bekrefte at VK lyktes i å skape "en bred verdimessig og samfunnsetisk mobilisering" som regjeringserklæringen så for seg, skjønt det i seg selv kan være et argument som støtter kritikken av medias rolle i VK-arbeidet.⁶⁷

ad b) Det ble stadig replisert - ikke minst fra media selv - at det var spesiell negativ holdning i mediahusene i Oslo overfor VK i forhold til landet forøvrig, slik også Bondeviks utsagn ovenfor impliserte. Fædrelandsvennen: "Hver gang (...) Langangen eller andre taleføre medlemmer åpner munnen (...) så runger latteren i Akersgata og NRKs tunge og lette programmer. Det er en ironisk korrekthet som for tiden dominerer flere offentlige medierom"⁶⁸. Bergens Tidende: "(...) den voldsomme og hysteriske utskjelling av kommisjonen, gir grunn til en smule undring"⁶⁹. Leder i Adresseavisen (2.7.98) spør "Fryktes debatten?" Nationen uttrykte

---

⁶³ Jfr. Midtveisrapporten: 9f

⁶⁴ Aftenposten 11.3.00

⁶⁵ Jfr. VKs midtveisrapport:20f, VKs sluttrapport bd 3:152f

⁶⁶ Jfr. "Hvem ler av Verdikommisjonen?" av Aslak Bonde i Aft. 1.12.99 og Bergens Tidende 17.11.98

⁶⁷ 75 prosent svarte ja og 16 prosent nei på spørsmålet fra A-pressen i juli 1998 om VK hadde gjort dem mer opptatt av eller bevisst på moralske spørsmål og verdier. Dagsavisen 13.7.98. Aftenposten - i en undersøkelse i april 1998 og i desember 1999 - spurte om folks holdninger til Verdikommisjonen. (3 spørsmål: "Er du positivt eller negativt innstilt til at det er opprettet en slik kommisjon", "Tror du kommisjonens arbeid vil føre til konkrete resultater i form av nye lover eller reformer" og "Tror du kommisjonens arbeid vil påvirke folks normer og verdier?") I følge den sank folks tillit til VK. 20 prosent var negative i april 98. Tilsvarende andel var økt til 33 prosent i desember 1999. Aftenposten konkluderer: "Troen på verdikommisjonen stuper, og bare to av ti nordmenn tror kommisjonen klarer å påvirke verdiene våre." Aftenposten 27.12.99.

⁶⁸ Kommentar av journalist Paul Leer-Salvesen, Fædrelandsvennen 3.12.99

⁶⁹ Leder i BT 9.12.99

også forundring over "ironiseringen"⁷⁰. Politisk kommentator Ingar Sletten Kolloen i GD (Gudbrandsdølen Dagingen) kobler mediekritikken av VK til medias allianse med det politiske og kulturelle maktmiljøet som han identifiserer som særlig Arbeiderpartiledelsen og "intelligentsian og kulturradikalerne": "I de samme miljøene har også svært mange av oss mediefolk den ene foten eller begge", skriver han og knytter kritikken generelt til en motstand mot "kristenmoralismen": "Dette har selvfølgelig noe med de kulturradikales tradisjonelle skepsis mot kristenfolket generelt og deres påståtte opptatthet av umoral spesielt"⁷¹. Kommentaren kan synes spesielt adressert til Torgrim Eggen og Kjartan Fløgstad som tidlig slo an en høyst kritisk tone i debatten om VK.⁷² Etter hvert syntes det å festne seg et inntrykk - om enn mytepreget - at media generelt var negative til VK.

ad c) En rekke avisinnlegg og enqueter ga inntrykk av at mange ikke visste hva VK holdt på med eller at de gjorde lite.⁷³ Tidens Tegn skriver:

"Det er påfallende hvor store deler av hovedstadspressen som synes Verdikommisjonen bør nedlegges, og som samtidig anklager den for å være så veldig usynlig (...) Det skulle vært spennende å se den samme pressens reaksjon dersom kommisjonen (...) hadde synset i øst og vest i stedet for å arbeide mer langsiktig.."⁷⁴.

Under hovedtittelen "Media mobber Verdikommisjonen" i Fagbladet Journalisten hevder Fred-Olav Sørensen, leder for Verdikommisjonens sekretariat, at VK ble møtt med fortielse, latterliggjøring og fordreining av virkeligheten. Han mener få journalister har vært interessert i å høre hva VK har gjort, men snarere retorisk gjentatt et inntrykk av at den ikke gjør noe. Han mener også at media bevisst usynliggjorde kommisjonen mens de samtidig "arresterte" VK for å være usynlig: "Det ble bare så vidt rapportert om at den (Midtveisrapporten) hadde kommet. Samtidig ble vi stadig spurt om hva vi egentlig arbeidet med. Fortielse er også en form for styring av informasjon."⁷⁵ Poenget med at media ikke bidro med faktisk informasjon om VK-arbeidet var

---

⁷⁰ Jfr. Kari Gåsvatns kommentar i Nationen 7.7.98: "mediene er fulle av ironisering over verdikommisjonen".

⁷¹ Sletten Kolloen i GD 8.8.98

⁷² Jfr. Eggen i Dagsavisen 27.3. og 1.4.98, Kjartan Fløgstad i Aftenposten 29.3.98. Fred-Olav Sørensen kommenterte Eggens kritikk som "hatsk" i Dagsavisen 30.3.98. Fløgstad startet en lengre prinsipiell debatt.

⁷³ "Det mest konkrete jeg har oppfatta er (...) at det er umoralsk å snike på trikken", skriver eksempelvis lederen i Oslo SOS Rasisme i Dagsavisen 5.7.98. Den type utsagn er symptomatisk for mange, men fremmes her av en person som må oppfattes blant dem som følger med i den offentlige diskurs. Jfr. Aft. 24.12.00.

⁷⁴ Tidens Tegn nr. 8-98

⁷⁵ Journalisten 27.10.00. Denne tilsynelatende motsetningsfylte forventingen om ikke informere om VK og samtidig kritisere den for å være usynlig, bekreftes i stor grad av eksempelvis Dagsavisens dekning og kommentar, som denne: VK har "ikke (klart) å nå

stadig framme, som av sekretæren for VK, forsker Henrik Syse: "Dagbladet (har) sammen med andre aviser mesket seg i plattheter om "verdi-kommisærene". Konstruktive kommentarer om det kommisjonen *faktisk* la frem, har det vært lite av."⁷⁶ Denne kritikken skal vi senere vurdere i lys av medias informasjons- og dagsordenfunksjon.

ad d) Den mest interessante kritikken av media⁷⁷ i forhold til formålet med denne oppgaven, er påstanden om at media generelt dyrker konflikter og verken vil operere som aktør i eller arena for en dialogprosess. I dette spenningsfeltet oppsto det en konflikt mellom "verdikommissærene" og "mediedramatikerne" (karakteristikker brukt på hver front) som førte til at VKs sentrale aktører ikke bare tok til motmæle, men også til slutt "ga opp" media. Sentrale VK-medlemmer hevdet at media representerer en type konfliktsøkende utålmodighet som ikke fremmer aktiv deltagelse hvor ulike synspunkter kan bearbejdes over tid, men tvert om til tider uttrykker seg i aggressiv motstand mot "dialogarbeide" .

Følgelig kan vi få inntrykk av at VK og media lever i to adskilte verdener, der VK legger vekt på dialog og prosess, mens media dyrker konflikt og hendelser og kritiserer VK for ikke å komme med konkrete utspill. Inge Eidsvåg skriver eksempelvis:

"Det som kjennetegner dialogen (...) er at jeg skal lytte og lære for selv å kunne endre meg (...) En virkelig dialog forutsetter refleksjon, ettertanke, ro. (...) For dette formålet trenger vi ikke flere "himmelstormende TV-debatter". (...) Det er i rommet mellom spørsmål og svar at det menneskelige utfoldes, at verdier synliggjøres og begrunnes , at politikken formes. Det er i dette rommet Verdikommisjonens arbeid må begynne, og her finnes ingen snarveier"⁷⁸ .

Til VKs råd i Trondheim 16.11.98 sa Eidsvåg: "Vi har greid å utvide rommet for debatt og verdibevissthet (...) Vi vil ha refleksjon der det er vanlig med reflekser"⁷⁹ . Til Vårt Land 9.1.99 sier Eidsvåg at ett av VKs store problemer har vært å nå ut til folk med informasjon. Forklaringen, mener han, er at de ikke nådde ut gjennom media. "Det er vanskelig å nå gjennom i et støyende mediesamfunn," sier han. Per Fugelli, medlem av VKs styringsgruppe:

---

fram til folk flest (...) verdikommisjonen (har) skutt bom. Hvis ikke noe gjøres, står Verdikommisjonen i fare for å ende som en verdiløs kommisjon." Leder i Dagsavisen 13.7.98.

⁷⁶ Syse i Debatt-inlegg, Dagbladet, 22.7.98

⁷⁷ "Media" kan forstås (i Bondeviks betydning) som mediene "innenfor maktens kvadratur" eller spesifisert ved navn og med tanke på nyhetsjournalistikken.

⁷⁸ Klassekampen 24.4.98.

⁷⁹ Eidsvåg sit. i Adresseavisen 17.11.98.

"Mediene står for en slags grådighetskultur, ikke på penger, men på forventninger (...) Mediedramatikerne krever undere av "Bondeviks disipler". Vi må gjøre noe nytt, kolossalt og merkverdig for å lykkes. Denne hysterieformne målestokken akter ikke Verdikommisjonen å la seg forstyrre av."⁸⁰

Også VK-lederen Hanne Sophie Greve var tydeligvis så oppgitt over media at hun ville gi opp media som en slags medspiller på et tidlig tidspunkt: "For oss er det viktigere å vinne fram hos folk enn å seire på mediefronten, og vi vet at vår virksomhet skaper ringvirkninger (...) Når vi fram til folk kommer mediene etter"⁸¹. Reidar Almås i VKs styringsgruppe underbygger samme syn på slutten av VKs arbeid:

"vi har blitt fratatt all ære i media fordi vi ikke har vært synlige, og fordi vi ikke har ment noe. Dette til tross for at vi har hatt noen hundre folkemøter rundt om i landet. (...) Stavanger Aftenblad skriver 14. juni at Verdikommisjonen bør engasjere seg i det den synes er viktig, og la VG og Dagens Næringsliv skrive hva de vil. Det er akkurat hva Verdikommisjonen har gjort, og kommer til å gjøre"⁸².

Rune Slagstads råd til VK var å "definitivt kvitte seg med det mediale klovneri og (...) befris fra KrFs partibyggeri".⁸³

Kine Hellebust⁸⁴, medlem av VKs styringsgruppe, sier at "lokalpressa i Akersgata" skuffet henne mest i forbindelse med VKs arbeid.

"Folk gidder ikke lenger å lese all dritten som står i Dagbladet og VG - aviser som kiver om å svartmale samfunnet med de verste dødsoverskriftene. Folk kan bli desillusjonerte og passive av det. (...) Deres eneste interesse har vært å ta rotta på oss fordi akkurat Kristelig Folkeparti hadde den glupe ideen om verdikommisjonen. De har ikke giddet å sette seg inn i saken og finne ut hva vi egentlig har gjort"⁸⁵.

Hellebust knytter altså løssalgsavisenes motstand med en reaksjon på den politiske vilje KrF uttrykker. Dette ble også pekt på av professor i sosiologi, Kari Wærness, medlem av VKs styringsgruppe, som også gjentar Eidsvågs argument om "refleksjonsevnen": "Ironien i media dekkjer over manglande evner til refleksjon." Hun tilføyer at "aggresjonen og ironien i media"

---

⁸⁰ Fugelli i Dagbladet 15.7.98 som reaksjon på dekingen og aviskommentarene etter VKs pressekonferanse 30.6.98

⁸¹ Greve til Dagsavisen 13.7.98

⁸² Almås i Adresseavisen 22.06.00

⁸³ Slagstad, Aftenposten 26.4.98

⁸⁴ Ble kalt "Folkemøtets mor" etter 180 reisedøgn for VK i 1998

⁸⁵ VL 9.1.99.

har "overrasket" henne, "men det heng vel saman med at det er ein statsminister frå KrF som står bak", sier hun⁸⁶.

Nettopp poenget med mediers "agresjon" ble stadig gjentatt. Andreas Skartveit: "Det er lenge mellom kvar gong ein institusjon blir utsett for så langvarig og kollektiv sjikane frå media som Verdikommisjonen er blitt. (...) Det eg ikkje forstår, er den iltre, aggressive tonen."⁸⁷ Dag Hareide: "En gruppe reportere vil jeg kalle "Ironiens korsfarere". De er ikke der for å diskutere verdier, men for å få latteren på sin side. Det gjøres enklest ved å latterliggjøre Verdikommisjonen"⁸⁸. Hans-Olav Sørensen: "Jeg er overrasket over aggresjonsnivået. Vi har ikke gjort en katt fortred, men likevel ble det mange sinte meninger i avisene."⁸⁹

VK levde ikke opp til en forventning om å "mene noe", slik Almås hevdet i sitatet ovenfor. VK ble stadig irettesatt på dette punktet, som i dette eksemplet fra Dag Kullerud i Dagbladet:

"Hvis den (VK) fårer forbi dette (å ta stilling til veterinæravtalen med EU) (på sitt møte til helgen), har den mistet den siste rest av legitimitet, og er definert og utplassert seg selv til de ufarlige og langsiktige utredningers lune seminarrom. Da bør den ganske enkelt legges ned"⁹⁰.

Interessant nok er dette en retorikk som også jevnlig brukes av folk utenfor media, ikke minst av opposisjonspolitikere. De gir inntrykk av at medias forventning om at folk må "mene noe" og slik fortjene medias oppmerksomhet, er en ganske almen forventning. Under tittelen "Verdikommisjonen må få mediestrategi" i BT tar valgforsker (og Arbeiderpartiet-sympatisør) Frank Aarebrot til orde for at "kommisjonen må tore å engasjere seg i dagsaktuelle saker":

---

⁸⁶ Wærness i Dag og Tid 23.12.99

⁸⁷ Vårt Land 23.11.99. Skartveit nevner her det som av VK-ledelsen opplevdes som ett av de største "medieovertrapene": "I sommar sende NRK eit team ned for å lage noko om kommisjonen. Teamet bad nokre av folka gå ut av kontora sine for å få tatt nokre bilete (...) Om kvelden vart opptaka presenterte hos Anne Grosvold. Dei illustrerte at i Verdikommisjonen var det ingen som gjorde noko." Ibid.

⁸⁸ Hareide i Dagsavisen 22.11.99 som kommentar til harselasen i Dagens Næringsliv og Dagsavisen om "Verdiuken". Den tre sider lange reportasjen av Hanne Mauro i Dagsavisen Lørdag 13.11.99 konkurrerer om å være den mest usaklige dekningen av et VK-opplegg. Mauro serverer konklusjoner på hvert arrangement av typen: VK "er for Døden, men for Livet", VK "synes det er bra med idrett" og VK "synes det er fint at vi har flere religioner". I et motsvar til Hareide skriver journalist Knut H. Adamsen i Dagsavisen 25.11.99: "Det ser ikke ut til å plage Hareide at de ironiske journalistene representerer folk flest, mens reporterne som nikker og noterer seg interessert gjennom idrettsungdommens verdiprekener ("Tenåringsidrett- Glede? Helse? Ærlighet? Fellesskap?" var ett av temaene under uka) bare gjør seg gromme for alle maktmenneskene i kommisjonen." Og generelt om VK: "Hvis Verdikommisjonens medlemmer skal være lydøre, hvordan kan de da unngått å høre det bortimot unisone bullshit-ropet fra opinionen - som aldri har ønsket en verdikommisjon. Verdikommisjonen er et prestisjeprosjekt for et kristelig regjeringsparti. Et fabeldyr er den, og på ryggen sitter en grisk advokat. Det er ikke ironi, det."

⁸⁹ Sørensen i Aftenposten 24.3.01.

⁹⁰ Kullerud i Dagbladet 10.11.98

"Ta for eksempel en mediesak som Karmøy-drapet. Rettssakene er blitt omtalt i alle landets aviser og kommentert av de fleste. Men fra Verdikommisjonen har vi ikke hørt et pip. (...) kommisjonen må innse at den ikke får noe gratis når det gjelder oppmerksomhet i aviser, radio og tv. (...) Dersom Verdikommisjonen henger seg på mediesaker vil den kunne få større oppmerksomhet".⁹¹

Thorbjørn Jagland: "Jeg er redd verdidebatten er i ferd med å kollapse hvis kommisjonen ikke kommer opp med noe. En verdidebatt er jo å ta standpunkt i viktige konflikter"⁹². Karita Bekkemellem Orheim: "Verdikommisjonen har slett ikke blitt noen suksess. Snarere tvert om. Det er blitt en kommisjon uten innhold og en gedigen skuffelse"⁹³.

VK-ledelsen lot seg tilsynelatende påvirke av denne argumentasjonen, om de ikke selv også er preget av en tilsvarende forventning, jfr. drøftingen av den kulturelle konfliktkonteksten i kapittel 5. Fred-Olav Sørensen sier til fagbladet Journalisten at "Kanskje har vi vært for opptatt av å lage prosesser i stedet for å presentere saker som media vil ha."⁹⁴ VK la om sin strategi for å bli mer synlig ved å opprette en egen "utspillsgruppe" i juni 2000 bestående av Reidar Almås og Kine Hellebust for å sørge for minst ett medieoppslag i måneden.⁹⁵ Dette møtte kritikk, også fra media:

"VKs opprettelse av en egen utspillsgruppe bærer bud om at det er viktigere å handle enn å forstå (...) skulle ikke kommisjonen nettopp vise at det går an å ha et godt liv uten å være på TV? (...) Gjennom å opprette en utspillsgruppe mistet Verdikommisjonen sin integritet, og den innrømte at slaget var tapt. Nå fikk man redde stumpene, nå gjaldt det å komme på den neste festen til Se og Hør"⁹⁶.

Det er imidlertid mulig å se problemstillingen på en annen måte: VK-arbeidet - også samtalene i de ulike dialogene - var både konkret og interessant stoff, men ble oversett.

Medieforsker Sigurd Allern kommenterte eksempelvis: "Verdikommisjonens (...) kritikk av

---

⁹¹ Aarebrot til BT 24.7.98. Setningen "kommisjonen må .. tv" er en parafraze.

⁹² Thorbjørn Jagland i Nationen 30.6.98. Et noe overraskende utsagn i lys av hans egen appell om bred dialog i det "Det Norske Hus". Jens Stoltenberg - som tok over som statsminister etter Bondevik - formulerte seg mer positivt - jfr. Aftp.29.3.01.

⁹³ Barne- og familieminister Karita Bekkemellem Orheim til Sunnmørsposten, gjengitt av NTB, sit. i Dagsavisen 24.12.00. Jfr også Inge Lønning og Siv Jensen til Dagsavisen 29.6.98, Rune Gerhardsen i Dagbladet 1.7.98 og Høyre-leder Jan Petersen i Vårt Land 1.7.98. (Se 2.2.4.)

⁹⁴ Sørensen i Journalisten 27.10.00. VK ville lage sin egen "verdiavis" for masseutsendelse til alle husstander - for å "komme bort fra en formidlende rolle til en pådriverrolle" (Aftenposten 14.3.99) - men fikk aldri gjennomslag for ekstrebevilgninger på opp til 11 millioner kroner til prosjektet.

⁹⁵ Jfr. Aftp 13.06.00.

⁹⁶ Sven Egil Omdal i Adresseavisen 17.6.00. Jfr. også VGs sterke kritikk på lederplass 14.06.00: "Hele farsen med Verdikommisjonen viser hvor galt det må gå når man rasker sammen noen ganske tilfeldig valgte mennesker for å finne våre verdier" + ledere i Fædrelandsvennen og Stavanger Aftenblad 14.6.00.

Statens Petroleumsfond "investerer i selskaper med tvilsom etikk" (...) gir mange journalistiske og politiske muligheter til oppfølging."⁹⁷

---

⁹⁷ Dagsavisen 5.12.1999. I samme innlegg refser Allern behandlingen av Langangen som VK-leder: "...sammenblendingen av Verdikommisjonens kollektive innspill og Langangens private økonomi (er) usaklig. Ja, den representerer dessuten en ekkel

2. Pressedekningen av Verdikommisjonen i Aftenposten, Dagbladet og Vårt Land

Jeg vil nå se nærmere på den kvantitative og kvalitative dekningen av VK i tre aviser, Aftenposten, Dagbladet og Vårt Land. Som nevnt innledningsvis var det relativt stor oppmerksomhet om VK. På oppdrag fra VK ble publisiteten rundt kommisjonen i 1999 og i 2000 fulgt og analysert av *Observer Norge*. Totalt ble det registrert 4391 oppslag i norske medier, de fleste i første kvartal 1999 (1065) og i fjerde kvartal 1999 (691). Oppslagene var flest i landsdekkende medier (1054), deretter fulgte medier med Oslo som dekningsområde (550) og Hordaland (263).⁹⁸ For hele perioden hevder VK at den har vært omtalt i omkring 8500 avisartikler, radioprogrammer og TV-innslag, også i utlandet⁹⁹. Utnevnelsen av VK førte til noen større prinsipielle diskusjoner i media første året. Siden ble det mindre og mindre av prinsipielle diskusjoner om "VK-temaer".

De tre avisene som her er valgt, utkommer i Oslo og har hele landet som nedslagsfelt. *Aftenposten* er en verdikonservativ storbyavis (ifølge den reviderte avistypologien til Sigurd Høst fra 1997) med landets neststørste opplag. *Dagbladet* er en liberal løssalgsavis, Norges tredje største i opplag. *Vårt Land* er en kristen riksspredd meningsavis med en opplagsstørrelse på nivå med ledende lokalaviser i mellomstore norske byer.¹⁰⁰ Avisene har med andre ord ulike verdireferanser som hypotetisk vil tydeliggjøre forskjellig holdning og praksis i forhold til VK. Det faller utenfor oppgaven å nærmere undersøke deres relative makt i kraft av deres innflytelse på den offentlige diskurs, men det er grunn til å presisere at det er "en grunnleggende diskursiv innsikt at *hvem* som sier noe ofte er viktigere enn *hva* som sies, *hvorledes* det sies etc."¹⁰¹ Følgelig taler opplagstallene et viktig språk:

---

spissborgermoral, nemlig et underliggende krav om at enhver som deltar i samfunnsdebatten også må kunne framvise en privat vandelsattest som unndrar seg kritikk"

⁹⁸ VKs sluttrapport, bind 2:278f

⁹⁹ Ibid:26

¹⁰⁰ Oppland Arbeiderblad hadde sammenligningsvis et opplag på 29 498 i 2000

¹⁰¹ Neumann:117. Neumann argumenterer at "mening, materialitet og makt" må ses i sammenheng, eksempelvis at diskurs må forstås både som et språklig og et materielt fenomen. Ibid:81. "Snakker man med en institusjon i ryggen, snakker man med mye større tyngde, og jo flere arenaer institusjonen har legitimitet på, jo større er det handlingsreportoaret og arenavalget man kan spille på." Ibid:128

Opplag¹⁰²	1998	1999	2000
Aftenposten morgen	288 078	284 251	276 429
Aftenposten aften	186 417	180 497	175 783
Dagbladet	206 357	206 969	192 555
Vårt Land	30 085	29 937	29 578

Antall saker som nevner Verdikommisjonen i hele VK-perioden (oktober 1997 - april 2001)¹⁰³

Aftenposten	678
Dagbladet	557
Vårt Land	310

2.1. Holdningen på lederplass

Antall ledere i hele VK-perioden

Her registeres det totale antall ledere som nevner VK, hvor mange som har VK som hovedtema og hvordan de fordeler seg i en positiv, negativ eller nøytral vurdering av VK. Dagbladet har en 1.leder (hovedleder), 2. leder og 3. leder som vanligvis er en polemisk replikk. Vårt Land har av og til tre ledere på samme dag, på linje med Dagbladet.

	Tot.antall	Hov-tema	1.leder	2.leder	3.leder	Positiv	Negativ	Nøytral
Aft.posten	13	6				2	3	8
Dagbladet	38	33	7	8	23	1	30	7
Vårt Land	18	12	11	6	1	16	1	1

¹⁰² Kilde: <http://medienorge.uib.no>

¹⁰³ Kilde: Atekst og Vårt Lands Arkivtjeneste

Lederne fordelt på år

Denne undersøkelsen forteller når avisene kommenterte VK på lederplass i løpet av dens arbeid fra regjeringserklæringen i oktober 1997 og fram til *Sluttrappen* ble overlevert i mars 2001.

	1997	1998	1999	2000	2001
Aftenposten	3	4	4	1	1
Dagbladet		21	7	4	3
Vårt Land	4	4	4	5	1

Oversikten viser en klart fallende interesse for kommisjonen i Dagbladet og Aftenposten, en kurve som er omvendt proporsjonal med VKs eget arbeid. "Verdikommisjonens prosess representerer en utvikling fra det konsulterende og beskrivende til det mer normative"¹⁰⁴. I sin "tredje fase" - etter framleggelsen av *Midtveisrapporten* 30.11.1999 - prioriterte VK "å sette frem temaer til debatt i offentligheten, samtidig med at de igangsatte prosjektene ble avsluttet"¹⁰⁵. Vårt Lands oppmerksomhet på lederplass viser en jevnere kurve. Den prinsipielle debatten om VK på kronikk- og debattplass - som var langt mer framtrædende i Dagbladet og Aftenposten enn i Vårt Land - fant hovedsakelig sted i 1998.

Den dalende oppmerksomheten synes å kunne bekrefte et inntrykk VKs ledelse har hevdet, at VK ble stadig mer "oversett" og "neglisjert".¹⁰⁶

2.1.1. Dagbladet

Undersøkelsen av lederne viser at Dagbladet har en klar negativ holdning til VK. 30 av 38 ledere har en negativ tendens. Sju av lederne uttrykker en nøytral tendens. Dagbladet ga prinsipielt uttrykk for at VK var et "fremmedlegeme" som ikke hadde politisk legitimitet. I beste fall hadde den noe å tilføre festtalene: "Statsministeren har gjort verdier til et fast innslag i festtalene, men de medlemmene av verdikommisjonen som forbinder noe med ordet, bør snarest

¹⁰⁴ Verdikommisjonens sluttrapport bd 2:25

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ VKs ledelse har hevdet dette i intervjuer med meg. Fred-Olav Sørensen hevdet også at Aftenposten internt på et tidlig tidspunkt bestemte seg for "ikke å ta imot kronikker fra VK-medlemmer". Det har ikke latt seg gjøre å føre bevis for dette.

benytte kommisjonen til det eneste den kan brukes til: De må melde seg ut."¹⁰⁷ Flere ganger gjentok Dagbladet på lederplass at VK var unødvendig, som 25.4.99: "Verdikommisjonen vil bruke to millioner kroner for å finne ut hva som er det gode liv. Enda billigere er det å legge ned kommisjonen, så får vi andre det beste liv."

Avvisningen var knyttet til en prinsipiell motstand mot at staten - eller en statsoppnevnt kommisjon - skal søke å definere fellesskapsverdier og drive "moralisme": "Det vi beklager er ideen om et eget regjeringsoppnevnt landslag av meningsytrere, et ferdig sammensatt TV-panel som skal gå foran i den moralske opprustingen av en kollektiv samvittighet"¹⁰⁸. Dette prinsipielle standpunktet hadde åpenbart bred støtte i redaksjonen og dominerte både på avisas leder- og kommentar plass i hele VK-perioden. På kommentar plass ble holdningen særlig proklamert av Peter Normann Waage og Sissel Benneche Osvold. De ønsket ingen "statsstemplede verdier": "Det er ille nok at vi har én statskirke om vi ikke også skal slite med andre institusjoner som legger sin klamme og bedrevitende statshånd over norske borgeres personlige erobring av verdier og livssyn"¹⁰⁹. Osvold knyttet VK til jakten på større "skamfølelse" som hun ville frabe seg¹¹⁰. Dag Kullerud i Dbl 19.10.97: "I en viss forstand forsøker Bondevik å modernisere pietismen" og VK "blir raskt til moral- og sannhetskommisjonen".¹¹¹

Dagbladet var også prinsipielt mot at Greve skulle være VK-leder ettersom de mente at menneskerettighetsdomstolens uavhengighet forutsetter at dommerne ikke har politiske verv.¹¹² I tillegg kritiserte avisa utnevnelsen av Langangen som leder.¹¹³

De prinsipielle holdningene skapte et kreativt spillerom for negative utfall mot VK. Hele 23 mini-ledere minnet leserne om at VK var et meningsløst prosjekt, en "tone" som ble slått an allerede ved utnevnelsen: "Oluf og Flettfrid har havnet i verdikommisjonen. Hva galt har Fleksnes gjort?".¹¹⁴ I anledning VKs største enkeltsatsing, "Verdiuken" i Oslo november 1999, fortalte mini-lederen at: "I neste uke går verdikommisjonens største enkeltprosjekt av stabelen, et

---

¹⁰⁷ Dagbladet 26.4.98 i hovedlederen "Vold som verdi" med kritikk av Norges behandling av asylsøkere. Det var skiftende praksis i bruk av liten og stor v i omtalen av Verdikommisjonen. Dagbladet skrev som regel Verdikommisjonen med liten v.

¹⁰⁸ Dagbladet-leder 31.1.99

¹⁰⁹ Waage i Dagbladet 30.3.01

¹¹⁰ Osvold i Dagbladet 11.12.98

¹¹¹ Frykten for moralismen gikk også fram av spørsmål i den redaksjonelle dekningen, som i Hege Duckerts spørsmål til Henrik Syse i Dbl 9.7.98: "Er verdidebatten i ferd med å gå over i moralisme?"

¹¹² Jfr. Dagbladet 30.1.98 og 16.2.98

¹¹³ "(...) Langangen, er næringslivslederen som ble myk mann med kristen tro da han falt fra de øverste tinder. (...) For vår del ville vi ha funnet det langt mer spennende med den gamle Jan Erik Langangen som leder av Verdikommisjonen. Det hadde i hvert fall tilført kommisjonen holdninger og verdier som så langt har manglet. Det politisk korrekte er jo for lengst overrepresentert." Dagbladet 15.11.98.

firedagers arrangement i Spikersuppa i Oslo. For å markere at den har klart å koke suppe på en spiker"¹¹⁵. I tillegg ble det stadig henvist indirekte til VK i kritiske debattinnlegg om regjeringens politikk eller saker som angikk medlemmer av VK.¹¹⁶

I ett tilfelle ga Dagbladet VK positiv kreditt på lederplass. Det var i forbindelse med VKs utspill om at små kommuner er bedre egnet til å gi borgerne medinnflytelse enn store kommuner (som apropos til statsråd Sylvia Brustads motsatte syn).¹¹⁷

2.1.2. Aftenposten

I Aftenposten var det i alt 13 ledere som nevnte VK. Seks av dem hadde VK som hovedtema. Åtte av omtalene hadde en nøytral tendens, tre hadde en negativ og to en positiv tendens. Prinsipielt stilte Aftenposten spørsmålsteget ved VK på lederplass utifra et tilsvarende syn som Dagbladet forfektet: "behøver vi en statlig verdipådriver i tillegg til de institusjoner vi allerede har?"¹¹⁸. Aftenposten tolket tydeligvis også VK som et politisk utspill fra en regjering med KrF i førersetet: "Regjeringer med en annen politisk bakgrunn ville neppe ha funnet på å nedsette en slik kommisjon"¹¹⁹.

Likevel signaliserte avisa en positiv imøtekommenhet: "Vi hilser velkommen den verdikommisjonen Regjeringen har bebudet, men den kan aldri bli noe mer enn et element i den samfunnsetiske mobilisering vi trenger"¹²⁰. Aftenposten går med andre ord mer i forsvar for en fellesskapsetikk enn Dagbladet gjør på lederplass, men mener at "felleseiet" allerede er definert: "Vi trenger heller ikke en utredning for å forstå at vår kristne og humanistiske kulturarv fortsatt utgjør en hovedbjelke i det verdigrunnlaget som bør være felleseie for det norske samfunn"¹²¹. "Men i et land som for lengst er blitt flerkulturelt, forutsetter det at vi hver for oss har respekt også for verdier som ikke er våre egne," presiserer avisa i sin neste leder som omtaler VK¹²². Videre understreket Aftenposten at "vi skal alle som én vokte oss vel for å gjøre verdier til en

---

¹¹⁴ Ibid 31.1.98

¹¹⁵ Ibid 7.11.99

¹¹⁶ Eks. Dagbladet 31.10.98: "Det er symptomatisk at regjeringen som har nedsatt en verdikommisjon (...) fører en strengere flyktning- og asylpolitikk".

¹¹⁷ Ibid 25.5.00

¹¹⁸ Aftenposten 14.3.99. Denne lederen er en reaksjon på at Wenche Meldahl trakk seg og det Aftenposten kalte "anmassende aktivisme" fra VKs side

¹¹⁹ Aftenpostens leder 29.3.01

¹²⁰ Ibid 23.11.97

¹²¹ Ibid

egen sektor i politikken", skjønt det for Aftenposten er et poeng at den daglige politiske virksomhet blir "mer opptatt av de konkrete beslutningers verdimeslige og moralske konsekvenser"¹²³. Avisa mente også VK hadde en uklar rolle¹²⁴ og konkluderte ved VKs avslutning at den "falt (...) i et forvirrende, men forutsigbart, grenseland mellom uforpliktende synsing og et regjeringslegitimert seminarforum"¹²⁵.

Det var aldri noen form for harsellas eller latterliggjøring av VK på lederplass i Aftenposten, slik det var i Dagbladet.

2.1.3. Vårt Land

Av i alt 18 ledere hvor Verdikommisjonen er nevnt i løpet av dens periode, er 16 positive til kommisjonen og én nøytral. Bare i ett tilfelle er Vårt Land negativ. Det er i en mindre 2. leder 31.5.00 hvor avisen er kritisk til opprettelsen av en "utspillgruppe" som ble utnevnt for å sikre flere medieoppslag.¹²⁶ Vårt Lands positive forhold til Verdikommisjonen synes å henge sammen med at avisa slutter seg til den samfunnsdiagnosen som motiverte til kommisjonens fødsel og også deler ønsket om (statsinstitert) presisering av fellesskapsverdier:

"Verdikommisjonen er (...) svar på den økende følelsen av at vi er i ferd med å miste fotfestet, at vi i fellesskap beveger oss i en retning som vi egentlig ikke ønsker eller føler oss vel med."¹²⁷

"I det norske samfunn er det et rop etter verdier som kan gi hjelp til å leve det gode liv. Materielle verdier har spilt fallitt som eneleverandør til verdibørsen."¹²⁸

Videre forfekter avisa en kommunitaristisk ideologi som KrF hevdes å være eksponent for og som Verdikommisjonen ble tatt til inntekt for. (Jfr. 4.3.) I lederen 5.9.00 heter det blant annet: "Da Verdikommisjonen ble opprettet, kom det sterke reaksjoner på at staten i det hele tatt legger seg opp i holdningsdannelse og moral (...) I forhold til den gjennomførte liberalistiske individualisme tror vi nok KrF fortsatt vil være en motkraft." Ved starten av VKs arbeid skrev

---

¹²² Ibid 17.12.97

¹²³ Ibid 20.1.98

¹²⁴ Ibid 14.3.99

¹²⁵ Ibid 29.3.01

¹²⁶ Lederen mener at "utspillkulturen har bidratt til å forflate den politiske debatten" og er ikke "sikre på" om det vil gi en bedre verdidebatt at VK blir en del av den.

¹²⁷ Vårt Land Leder 20.12.97

¹²⁸ Ibid 10.11.97

Vårt Land: "Verdier kan riktignok fort bli fromme honnørord. Det er først når de fylles med innhold og forpliktelse fra et livssyn at de blir bestemmende for liv og praksis."¹²⁹ Her henviste avisa til regjeringen som avisa mente hadde den fordel "at så mange av de nye regjeringsmedlemmene er bekjennende kristne"¹³⁰. Vårt Land levnet ingen tvil om at støtten til VK hadde tilsvarende begrunnelse: "vi håper den (VK) vil greie å løfte fram verdier som har slitestyrke, som for eksempel menneskelig fellesskap og solidaritet, både lokalt, nasjonalt og globalt. Det gode liv finnes ikke i selvopptattheten."¹³¹

Avisa bidro også med et vennlig korrektiv med utsagn som "dersom hensikten med verdidebatten skulle være å piske de siste politisk ukorrekte på plass i folden, har den ikke mye for seg."¹³² Vårt Land tok VK i forsvar når den ble møtt med ekstra motstand, eksempelvis 15.3.1999:

"Vi er ikke i stand til å hisse oss opp over at verdikommisjonens sekretær har stilt spørsmål til Førde kommune om en lokal ekspropriasjonssak, og vi håper statsministeren holder fast ved at regjeringen skal la kommisjonen arbeide fritt. (...) Det viktigste for kommisjonen er ikke å bli lagt merke til, men å gi et bidrag som er så kvalitativt godt at det får betydning utover medievirkelighetens flimring."¹³³

Vårt Land fremholdt VK som en av 15 grunner til at Bondevik-regjeringen ikke skulle stille kabinettsspørsmål og dermed gå av i mars 2000¹³⁴. Vårt Land tok også farvel med VK på en begeistret måte: "Verdikommisjonen provoserer til debatt gjennom konkrete innspill som går rett inn i viktige verdispørsmål," begynner lederen¹³⁵. Den er ladet med en rekke handlingsassosierte metaforer som "gå rett inn i", "sette fokus på", "sette på spissen" som underbygger inntrykket av at Vårt Land mener VK har levert et viktig, konkret og poengtert sluttdokument som vil kunne sette dagsorden for videre verdidebatt.

Med andre ord: Vårt Land var en aldri sviktende allianse for VK på lederplass, selv om

---

¹²⁹ Ibid Leder 16.10.97

¹³⁰ Ibid

¹³¹ Ibid 16.6.98

¹³² Ibid 20.12.97

¹³³ Jfr. også ibid 24.4.99

¹³⁴ Ibid 7.3.00

¹³⁵ Ibid 29.3.01

avisa i to tilfeller lot seg friste til å bruke uttrykket "verdikommissær"¹³⁶ - først brukt av Dagbladet som en negativ karakteristikk av "Bondeviks disipler".

2.2. Kritisk tekstanalyse av pressedekningen

Analysen så langt tegner et bilde av tre ulike holdninger til VK med Dagbladet og Vårt Land som representanter for hvert sitt ytterpunkt. Dagbladet var klart imot prosjektet. Selv om avisa var ivrigst til å kommentere VK på lederplass - sammenlignet med de to andre i analysen - så var det hovedsakelig for å gjenta hvor politisk latterlig den var og at den var best egnet til å legges ned. Dette standpunktet var prinsipielt begrunnet i en motstand mot at en statsoppnevnt kommisjon skal definere felleksapsverdier og moralisere til "kollektiv samvittighet". Standpunktet hadde full støtte i kommentarer fra redaksjonelle medarbeidere. Vårt Land, derimot, forsvarte begrunnelsen for å nedsette kommisjonen og var en positiv støttespiller på lederplass i hele VK-perioden. Aftenposten inntok en mellomposisjon. De så VK som et KrF-prosjekt, men bekreftet langt på vei diagnosen om at "vi trenger" en "samfunnsmessig verdimobilisering". De delte med andre synet på behovet. Samtidig uttrykte de tvil om VK var politisk legitim.

For å få et ytterligere innblikk i holdningene i de tre avisene, vil jeg analysere åtte artikler fra tre sentrale tidspunkt i VK-perioden. Jeg finner kritisk tekstanalyse som en tjenlig metode.

2.2.1. Metodologi

Kritisk tekstanalyse er en tverrfaglig vitenskap på et tidlig stadium i sin utvikling, også med ulike retninger.¹³⁷ Den kombinerer lingvistikk, diskursanalyse, psykologi og sosiologiske

---

¹³⁶ "Famlandane verdikommissærar" i en billedtekst i VL 1.7.98 og "Verdikommisær til kamp mot statskyrkja" i VL 16.2.00

¹³⁷ Begrepe tekst og diskurs brukes ofte synonymt (van Dijk88a:24). Diskursanalysen har mange retninger, med bakgrunn i tradisjoner som retorikk, russisk formalisme, antropologisk lingvistikk, funksjonell grammatikk. Innenfor bestemte teoretiske paradigmer defineres diskurs med betydningen tekst i kontekst (Vagle95:231) Iver B. Neumann presenterer følgende sammenfatning: "En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner". Neumann:18

analyser av nyhetsdiskurs og nyhetsprosesser¹³⁸ og er så kompleks at noen oppfatter det som å øve "vold mot den" dersom en begrenser betydningen for sterkt.¹³⁹

Grunntanken er at språket ikke er naturgitt.¹⁴⁰ Det er et middel, en sosial konstruksjon, for å uttrykke mening. Språkvalgene er avhengig av brukssituasjonen eller konteksten,¹⁴¹ og følgelig avhengig av "the underlying totality, paradigm, and worldview of the text"¹⁴². Slike valg kan ha sitt opphav i konteksten eller være med på å forme konteksten, som i denne oppgaven kan leses som avisenes forankring i et spesifikt syn på VK spesielt og - som vi videre skal komme inn på - ulike demokratiteorier, en nyhetssosiologi som er knyttet til en daglig, kommersiell og deadlineorientert tekstproduksjon - med virkeligheten som råstoff - som krever rutiner og konvensjoner og/eller en større kulturell kontekst.

Metodisk vil jeg med andre ord søke å etterspore bestemte holdningsposisjoner i teksten som jeg vil drøfte i forhold til en større kontekst. Hvilke holdninger overfor VK og VK-prosjektet kan leses av overskrift, ingress, billedtekst og brødtekst? Hvilke ideologiske posisjoner i forhold til ulike demokratiteorier kan leses av tekstene? Hvilke holdninger avspeiler tekstene til dialog/prosess og konflikt? Er det samsvar mellom standpunkt på lederplass og den journalistiske dekkningen? Hvordan forholder teksten seg til leseren?

Analytisk ser jeg ikke min oppgave her å søke svar på hvordan holdninger og ideologier konkret fungerer i redaksjonene, men snarere å avdekke og etterspore hvordan holdninger kommer til uttrykk i tekstene. Medieforskningen har de siste årene viet stor oppmerksomhet til leserne og betrakter det å være leser som en aktiv, skapende praksis. Leserene (som lytteren og seeren) dekker teksten i forhold til det som i den samtidige, kognitive psykologien benevnes som et skjema, en porasjon ubevisst kunnskap - en felles diskurskompetanse - som deles av en gruppe mennesker og som man trekker veksler på for å skape mening. Følgelig er det lite støtte for at mottakere av tekst er passive kar eller svamper som bare absorberer en holdning/avisideologi som tekstkilden tvinger på dem. Avisen og leseren forhandler om tekstens

---

¹³⁸ van Dijk 88a:15

¹³⁹ Neumann:22. Michel Foucault skriver: "discourse in general and scientific discourse in particular, is so complex a reality that we not only can but should approach it at different levels and with different methods". Foucault sit. i ibid:22

¹⁴⁰ Den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussures (1857-1913) la grunnlaget for den moderne språkvitenskapen med utsagnet "Språket er et sosialt fenomen". Vagle94:13

¹⁴¹ Kontekst defineres ofte som "språklig eller ikke-språklig sammenheng som et gitt utdrag av en tekst er en del av". Vagle94:22. Sammenheng kan være tid og sted, den sosiale og psykologiske verden som språkbrukere beveger seg i eller omliggende språklige ytringer. Vagle 95:126

¹⁴² Saiedi:43

betydning,¹⁴³ men dette skjer på grunnlag av en felles diksurskompetanse som analysen søker å si noe nærmere om.

Det er som nevnt ulike innfallsvinkler til kritisk tekstanalyse, selv om koblingen mellom individ, språk og samfunn alltid er det sentrale. Analysen i denne oppgaven bygger særlig på Michael A. K. Hallidays sosiosemiotikk - slik den er framstilt hos Wenche Vagle og hos Roger Fowler. Vagle og Fowler relaterer Hallidays teorier til nyheter og til Teun A. van Dijks nyhetsdiskursanalyse. De enes i sin måte å se samspillet mellom tekst og sosial kontekst på, men skilles i vektleggingen av det kognitive perspektivet. Selv om alle vektlegger individet som et tenkende vesen, har den kognitive psykologien mindre sentral plass hos Halliday, Vagle og Fowler enn hos van Dijk.

Utgangspunktet for van Dijks nyhetsdiskursanalyse er at tradisjonell medieforskning i følge ham, overser at nyhetsrapporteringen utgjør en helt særpreget diskurstype¹⁴⁴. Manglende kronologi og den tematiske organiseringen er blant de særegne trekkene¹⁴⁵. Dessuten spiller overskrift og ingress en sentral rolle¹⁴⁶. Ofte vil bare spesielt observante lesere reagere på manglende samsvar mellom tittel/ingress og brødtekst fordi vi som lesere forsøker å innordne alle opplysningene i den hovedopplysningen vi først har fått. Dette er et sentralt poeng hos van Dijk, som hevder at overskrift og ingress også har en kognitiv funksjon med hensyn til å aktivisere bakgrunnskunnskaper (skjemaer) hos leserne. Undersøkelser bekrefter også at tittel og ingress ofte er det eneste leseren leser, og i tilfeller hvor hele artikkelen leses er det likevel de to kategoriene som huskes best over tid. Derfor spiller de også en viktig rolle i den videre tolkning av andre nyheter om samme emne¹⁴⁷.

Hallidays sosiosemiotikk definerer tre språkfunksjoner som er iboende i språkssystemet: den *referensielle* som uttrykker tekstens "innhold" ved å bære fram saksinnhold, kunnskap og antakelser, den *interpersonelle* som markerer de sosiale relasjonene mellom kommunikasjonsdeltakerne og den *ekspresive* som er knyttet til subjektivitet og sosial identitet, eksempelvis ved å gi til kjenne senderens vurdering av omhandlende saksforhold¹⁴⁸.

---

¹⁴³ Jfr. Fowler: 43f

¹⁴⁴ van Dijk 88a:3

¹⁴⁵ Ibid:29f, Bell:172

¹⁴⁶ van Dijk 88a:53

¹⁴⁷ van Dijk 88b:188f og 226

¹⁴⁸ Jfr. Vagle95:126

Gjennom en tekstbeskrivelse av lingvistiske trekk på ord-, setnings- og tekstnivå er det mulig å kartlegge hvordan de ulike språkfunksjonene kommer til uttrykk i ulike ytringer.

Ordnivået er det enkleste analysenivået. Folk som ikke har noen lingvistisk bakgrunn vil kunne fornemme om et ord er relativt nøytralt, positivt eller negativt og forstå senderens kategorisering av saksforhold og aktører. Mer utilgjengelig og krevende er det på setningsnivå, hvor man støter på en relativt taus kunnskap: grammatikken. Som det vil gå fram av analysen er *modalitet* eksempel på en hyppig brukt grammatikalsk struktur. Det handler om ord som velges for å vise hvordan de forholder seg til det referensielle innholdet, på samme måte som senderne velger spesielle ord for å beskrive den ekspressive funksjonen, saksforhold og aktører. Eksempler er modalpartikler (dempere og forsterkere) som *jo, vel, nok, nå, visst, altså* og *da* som relaterer ytringen til faktorer i ytringssituasjonen og formidler ekspressivt og relasjonelt innhold. Partiklene har ikke egentlig noe semantisk innhold, men bare rent pragmatiske funksjoner. De er "små, umerkelige tegn" som opererer på det mellommenneskelige plan for å innlemme leseren i senderens virkelighetsoppfatning. De er med andre ord viktige kontekstualiseringssignaler¹⁴⁹ og er ofte brukt i nyhetsdekningen i media. Senderen kan implisitt - gjennom bruken av modalitetssystemet - påberope seg autoritet og rett til å definere hvordan forholdet mellom *deg* og *de andre* bør og må være.¹⁵⁰ I nyhetssaker er det en utstrakt bruk av kategorisk modalitet, i tråd med objektivitetsidealet som forteller at journalistens oppgave er å formidle fakta. Subjektive meninger skal plasseres på leder- og kommentarplass. Men "objektiv" virkelighetsbeskrivelse kan skjule at virkeligheten bare er tilgjengelig gjennom en sansende bevissthet - altså i modalisert form. Følgelig er det interessant å se hvor modalitetsmarkørene kommer til uttrykk og søke svar på hvorfor.

På tekstnivået skapes det sammenheng i teksten: referensielle, interpersonelle og ekspressive språkelementer knyttes sammen til en helhet pluss forankrer den i den ikke-språklige konteksten.¹⁵¹ Leseren må med andre ord bruke sine bakgrunnskunnskaper for å ankre teksten til en kontekst. På ulike måter kan sender påvirke denne prosessen ved å aktivisere de "riktige" kunnskapene for å styre tolkningen i ønsket retning. Bruk av *presupposisjoner* - en implisitt

---

¹⁴⁹ Vagle 95:37

¹⁵⁰ Jfr. Ibid:179. Jfr. også Fowler:85. Det skiller mellom to typer modalitet, interpersonell og ekspressiv. Den interpersonelle uttrykker altså hva slags autoritet deltagerne har i forhold til hverandre. Den ekspressive uttrykker senderens autoritet med hensyn til sannheten eller sannsynligheten av egen virkelighetspresentasjon. Vagle1995:177

¹⁵¹ Vagle95:186

uttrykt påstand om et saksforhold som tas for gitt¹⁵² - er mye brukt i nyhetsarbeidet. Som regel er det uproblematisk, men de blir også brukt i kontroversielle sammenhenger, som for å "lure inn" spesielle virkelighetsoppfatninger som leseren aksepterer utifra en ellers grei framstilling. *Metaforer* er et annet virkemiddel som er mye brukt. Det representerer en erfaring eller et saksforhold gjennom ord og uttrykk som er knyttet til et annet erfaringsområde.¹⁵³

2.2.2. Tre tidspunkt

Metoden og analyseapparatet som her er presentert, er brukt i innholdsanalysen av åtte artikler i Dagbladet, Vårt Land og Aftenposten. Med bakgrunn i forståelsen av språket som sosial konstruksjon er altså ikke målet å presentere "sannheter", men å gjøre funn som kan anses som rimelige tolkninger med tanke på den videre drøfting i lys av en større kontekst. Artiklene er hentet fra tre ulike tidspunkt i VK-perioden. Først en kort redegjørelse om dem:

1. tidspunkt: Første pressekonferanse 30. 6. 1998

VK arrangerte sin første pressekonferanse tirsdag 30. juni 1998. Det er VKs første konkrete utspill etter at den i lang tid har vært betraktet som "usynlig" i media. På pressekonferansen legger lederen Hanne Sophie Greve fram sju saker: 1) Åpent brev til statsminister Bondevik som innen seks måneder ber om svar på hvilke verdier som skal styre norsk olje- og gasspolitikk, 2) utfordring til helseministeren og ulike helsemiljøer om verdispørsmål knyttet til reformer i helsevesenet, 3) "Gruppe 2050". Fem ulike ungdomsorganisasjoner skal lage framtidbilder. 4) "Perspektiver på verdier ved livets slutt" ledet av kreftsykepleier Marie Aakre. 5) "Det norske verdilandskapet" som skal kartlegges av Statistisk Sentralbyrå, 6) Forskningsprogram om verdier og livskvalitet. Her ber kommisjonen Kirke-, utdannings- og forskningsministeren om å sette av penger i statsbudsjettet til et forskningsprogram om verdispørsmål og livskvalitet. 7) "De provoserende ti", VKs bokprosjekt for å skape debatt.

Dagbladet og Vårt Land omtalte pressekonferansen, men ikke Aftenposten.

---

¹⁵² Vagle95:193 Det klassiske eksemplet er "Har du sluttet å slå kona di?" Vagle94:116

¹⁵³ Jfr. Vagle95:150

2. tidspunkt: *Midtveisrapporten* legges fram 30. 11. 1999

VK legger fram to rapporter - *Midtveisrapporten* og *Sluttrapporten* - i løpet av sin funksjonstid, begge imøtesett med en viss forventning. *Midtveisrapporten* er en bok på 209 sider med tittelen "Verdier - fellesskap og mangfold". Første del rapporterer fra VKs prosjekter, andre del inneholder uttalelser fra VKs styre og del tre presenterer artikler skrevet av VKs medlemmer. Prosjektene inkluderer petroleums-, helse-, medie- og naturforvaltningsutfordringen, utfordringen til landets museer, verditemaene vold, skole og trafikk, "Gruppe 2050", religions- og livssynsdialogen, "hva er et godt lokalsamfunn" etc. VKs styre uttalte seg om krig, fred og menneskelige verdier, (mot) aktiv dødshjelp, omsorg som verdi og ja til et flerkulturelt samfunn.¹⁵⁴

Framleggelsen av *Midtveisrapporten* skjer 30. november 1999, to uker etter den store "Verdiuken" i Oslo, VKs største enkeltsatsing med en rekke arrangementer i samarbeid med 15 organisasjoner.¹⁵⁵ Det var en del omtale om disse arrangementene. Særlig i Dagsavisen og i Dagens Næringsliv var deknningen så preget av ironisering og sjikane at enkelte skrev rasende avisinnlegg mot deknningen av VK.¹⁵⁶ Det skapte muligens ekstra interesse for hvordan mediedekningen av *Midtveisrapporten* ville bli. Både Dagbladet, Vårt Land og Aftenposten har omtale.

3. tidspunkt: "Tro- og livssynsdialogen". Siste kollektive samling 8-9. 9. 2000

"Nasjonal dialog om tro og livssyn" var den største "dialogrossen" som ble systematisk drevet over tid i VK-regi og den første i Norge i sitt slag.¹⁵⁷ Tiltaket ble satt i gang under Verdiuken, november 1999, og endte med en fellessamling på Halvorsbøle 8-9 september 2000.¹⁵⁸ 94 representanter fra 17 ulike tros- og livssyn deltok.¹⁵⁹ I tillegg var det regionale og

---

¹⁵⁴ Verdikommisjonens midtveisrapport 1999

¹⁵⁵ "Verdiuken" ble annonsert som "Samtaler om verdier ... i maktens km²" og bød på arrangementer om læreren, tenåringsidrett, døden, dødshjelp, hip hop, tro og livssynsdialog og "den sjuende generasjon". På Universitetsplassen var det slått opp telt for "debatt, aktiviteter og fremtidsfokus".

¹⁵⁶ Jfr. eks. Hareide i Dagsavisen 22.11.99, Skartveit i VL 23.11.99

¹⁵⁷ Jfr. Sluttrapporten bd.2:112ff. "I sitt slag" betyr at den var den første i Norge som samlet representanter fra alle tros- og livssynsamfunnene. Ibid.

¹⁵⁸ "Tidspunkt" her henviser til hele perioden, skjønt en vanlig nyhetsvurdering vil se på oppstart eller avslutning som de mest interessante "tidspunktene".

lokale samlinger i Tromsø, Trondheim, Bergen, Stavanger, Kristiansand og Oslo samt en ungdomsdialog. Deltagerne i "den nasjonale dialogen" møttes tre ganger i plenum og innimellom i grupper over temaene "religionsfrihet", "skole", samliv, likestilling og seksualitet", "vold og krig", "forbruk" og "familiens situasjon". Det ble skrevet et eget sluttdokument¹⁶⁰ som delvis ble integrert i VKs sluttrapport med spesielle anbefalinger.¹⁶¹ I begrunnelsen fra VK het det at "Formålet med religionsdialog-prosjektet, kanskje ett av Verdikommisjonens viktigste, er å synliggjøre og skape dialog om forskjeller og likheter mellom livssyn og religioner i Norge i dag."¹⁶² VK så den så verdifull at de anbefalte den videreført.¹⁶³

Det var ikke noe påtrykk fra media for å følge prosessen eller være tilstede på samlingene, ifølge VK-ledelsen, men det var noe forhåndsomtale. VG hadde en dobbeltside ved oppstarten (hvor de presenterte de ulike livssynene), og biskop Gunnar Stålsetts tale ved åpningen i Universitetets Aula om religionsfrihet på norsk, fikk bred omtale. Aftenposten var tilstede på den siste hovedsamlingen på Halvorsbøle 8-9 september 2000. Resultatet var en tosidert reportasje med tittelen "God dialog og godt nyttår" i Aftenposten søndag 10. september. Vårt Land omtalte dialogen 2. september under tittelen "Bedre trosforståelse. Unik dialog mellom 20 livssynsorganisasjoner." Dagbladet nevnte ikke dialogen før Dagbladets Dag Kullerud kommenterte resultatet av samtalene - spesielt forslaget til ny formålsparagraf for skolen - som "oppsiktsvekkende" da rapporten ble lagt fram 14.11.00¹⁶⁴.

2.2.3. Dagbladet

De åtte artiklene i de tre avisene som omtaler disse tre tidspunktene, inkluderer sju nyhetsartikler hvorav to regnes som nyhetsreportasjer, og én leder.¹⁶⁵ Dagbladet dekket VKs

---

¹⁵⁹ Listen på tros- og livssynsamfunn inkluderte blant annet Alternativt Nettverk, Baha'i-samfunnet, Human-Etisk Forbund, Institutt for menneskerettigheter, Islamsk Råd, Buddhistforbundet, Den norske kirke, Det mosaiske trossamfunn, Norges Frikirkeråd, Oslo Kristne Senter, Sikhene

¹⁶⁰ "Nasjonalt dialog om tro og livssyn. Et prosjekt i samarbeid mellom Verdikommisjonen og samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn" 158 sider. Verdikommisjonen/Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn.

¹⁶¹ Anbefalingene inkluderte blant annet: forslag til ny formålsparagraf i skole og endringer i religions- og livssynsfag i skolen. Politiske myndigheters utnevning av kirkens øverste ledere ble sett på som problematisk. Det ble ikke sett på som naturlig at halve regjeringen - og Kongen - må tilhøre ett bestemt trossamfunn. Det ble fremmet forslag om et offentlig utvalg for å utrede den norske stats framtidige religions- og livssynspolitik. Jfr. Sluttrapporten bd. 2: 117f

¹⁶² Midtveitsrapporten:103. Jfr. også VKs Sluttrapport bind 2: 112ff og 270f

¹⁶³ Sluttrapporten, bd 2:115f

¹⁶⁴ Jfr. Kullerud "Nødvendig dialog", Dagbladet 19.11.00

¹⁶⁵ Se Vedlegg 2-10 som også inkluderer én karikaturtegning.

første pressekonferanse med én nyhetsartikkel (Dbl.1) og en leder (Dbl.2), framleggelsen av *Midtveisrapporten* med en nyhetsreportasje (Dbl 3).

(Dbl.1. Tittel:) "Utfordrer Valgerd."¹⁶⁶ Tidspunkt 1. (Pressekonferansen 30.6.98)

Dagbladets nyhetsdekning fra VKs pressekonferanse 30. juni 1998 er tilsynelatende en sak som tar VK på alvor. Den er ikke ironiserende slik lederne, kommentarene og øvrig nyhetsdekning av VK i Dagbladet er sterkt preget av. Snarere gir den inntrykk av å formidle noe VK er opptatt av. Undertittelen er "Nå skal Verdikommisjonen vise sine klør". Inngressen lyder:

"- Nå skal vi vise klør. Når statsråd Valgerd Svarstad Haugland kommer med halvkvedede viser som homofile føler seg stemplet av, bør hun utfordres. Det sier medlem av Verdikommisjonen, Per Fugelli."

Syntaksen beskriver en handlingsprosess med en ansvarlig aktør som utfører forløpet.¹⁶⁷ Bruk av metaforene "utfordrer" og "vise klør", understreket med tidsadverbet "nå", gir inntrykk av en kompromissløs, handlingssugen kommisjon som vil ha konflikt. Gjentakelser av ord som "utfordrer", "klør", "potens" og "krigsstien" i brødteksten er en overleksalisering som forsterker avisens perspektiv. Det er et retorisk grep som assosieres med kamp og krig og som gir inntrykk av en aggressiv VK som er på krigsstien med et motiv om å slåss for de undertrykte, framhevet i halvfet tittelstor skrift: "Vi vil gi stemme til de verdimesig undertrykte, sette lyskastere på og gi høytalere til de tause".

Her manes det med andre ord til kamp slik dyrene gjør når de viser klør. I dette tilfelle gis det også inntrykk av at det er et dyr som har våknet etter halvt års søvn. Det gir ekstra grunn til forventning om kamp, understreket av sitatbekreftende formuleringer i teksten som "Nå er vi klare til å gå ut på krigsstien". Implisitt skapes det en forventning om at VK (endelig) blir synlig og utfordrende. I motsatt fall forteller metaforen at det er tegn på svakhet dersom et dyr med klør rygger fra kamp.

---

¹⁶⁶ Dagbladet 1. juli 1998. Vedlegg 2

¹⁶⁷ Begivenheter og situasjoner kan ved hjelp av grammatiske strukturer kategoriseres av tre forskjellige prosesskategorier: 1)Tilstand - som beskriver en situasjon "slik den er", 2) hendelse - som beskriver et hendelsesforløp uten at det tilskrives en aktør eller ytre årsak og 3)handling. Forskjellen ligger i hvilket årsaks- og ansvarsforhold som kommer fram. Det kan med andre ord ligge ideologiske grunner bak valget å synliggjøre eller skjule ansvars- og årsaksforhold. Vagle95:167f

Siden det ikke er noen eksplisitt fortellerstemme som mener og synser i denne Dagbladet-artikkelen, kan avisens virkelighetsbilde fortone seg som en ren formidling av "virkeligheten". Likevel er det en tydelig forteller i artikkelen som foretar vurderinger. Dermed må en leser kunne gå ut fra at fortelleren sitter inne med kunnskap og innsikt til å vurdere situasjonen og treffe valg om hva som er relevant å formidle. Dette er en makrokommunikativ presupposisjon fordi den ligger utenfor teksten og dreier seg om et tillitsforhold mellom mottaker og sender. Det er imidlertid grunn til å anta at mange lesere har en holdning til at Dagbladet kan ha stor grad av subjektivitet også i sin nyhetsdekning ettersom den gjerne er ekspressiv i sin kommentar som element i dekningen. I denne artikkelen personifiseres VK til en av dens medlemmer, styremedlem Per Fugelli. Bare én av de andre representantene fra VK på pressekonferansen kommer til orde. Det er VK-lederens Hanne Sophie Greve. Hun siteres med ett utsagn som bekrefter den ladede og målrettede handlingsviljen Per Fugelli ifølge Dagbladet tar til orde for. I spissformulerte vendinger arresterer han KrF-statsråd Valgerd Svarstad Hauglands holdning til homofile og Kværnersjef Erik Tønseths selvbevilgede lønnstillegg på én million kroner. Ingen av disse sakene sto på VKs agenda under pressekonferansen og er følgelig saker Fugelli eller journalisten ivrer for. Informasjonen om hva VK faktisk sa eller ville på pressekonferansen måtte Dagbladet-leseren eventuelt ha ervervet seg ved å søke i andre aviser/medier.¹⁶⁸ VK var ikke innstilt på verken å "utfordre Valgerd" eller Erik Tønseth spesifikt og gjorde det da heller aldri. Dagbladet-artikkelen opplyser imidlertid at Fugelli kommer med sine meninger (eksklusivt?) til Dagbladet ved å anføre "sier til Dagbladet", men presenterer intervjuet i en kontekst med VK som hovedaktør.

Eksemplene illustrerer både ekspressiv og interpersonell modalitet ettersom de viser hvordan journalisten forholder seg til både sannheten i det som blir sagt og troverdigheten til den personen som kommer med uttalelsene.

(Dbl.2. Leder:) "Omkamp om gamle saker".¹⁶⁹ Tidspunkt 1. (Pressekonferansen 30.6.98)

Nyhetsartikkelen som dekket utspillet fra pressekonferansen, var samme dag ledsaget av en leder som faktisk nevner flere av prosjektene til VK enn selve nyhetssaken. Den er innledende

---

¹⁶⁸ Nationen og delvis Vårt Land og VG ga en kortfattet oversikt over hva VK presenterte. Ingen ga en fyldig dekning om VKs prosjekter og tenkningen bak.

¹⁶⁹ Dagbladet 1.7.98. Vedlegg 3

informativ og refererende. Argumentativt understøtter den Dagbladets prinsipielle motstand mot VKs eksistensberettigelse og konkluderer med at de heller ikke tror VK evner å bidra positivt til å revitalisere det sivile samfunn. Lederen anvender flere pragmatiske partikler (talehandlingsadverb) som uttrykker hvordan senderen forholder seg til det referensielle innholdet, det som altså innen lingvistikken kalles modalitet. Argumentasjonen bruker partiklene "jo", "vel" og "naturligvis". Setningen "selv diskusjonen om vårt forhold til døden har *jo* (uth. her) pågått en tid" forteller (kontekstualiserer) at du og jeg (leser og sender) er enige om at 3. part (VK) diskuterer en gammel sak. Lederen presiserer videre at VKs "opplegg" knapt er "egnet til å provosere noen som helst" og at "mange hjerter vil *vel* (uth. her) glede seg, for der er intet som har slikt gjennomslag som uklare tanker." Her skinner også ironien igjennom som bekrefter poenget i lederens overskrift, at VKs arbeid i beste fall innebærer en "omkamp om gamle saker".

(Dbl. 3. Tittel:) "Ja til fred og sånn"¹⁷⁰ Tidspunkt 2. (*Midtveisrapporten legges fram*)

Dagbladet dekker VKs framleggelse av *Midtveisrapporten* over to sider i form av en nyhetsreportasje med to større bilder og tre sitater i en smal ramme som løper over teksten, ett om VKs oppgave, ett av Jan Erik Langangen og ett av VK-medlem Stein Ringen.

Hovedsaken med tittelen "Ja til fred og sånn" over de to sidene er skrevet av kulturjournalist Jan Zahl og er en reportasje som tradisjonelt gir rom for subjektive betraktninger. Her er den så tydelig ekspressiv at den lett lar seg karakterisere av leseren. Det levnes ingen tvil om Zahls og Dagbladets syn på VKs arbeid ved halvgått løp.

Allerede i tittelen brukes en formulering som mer hører hjemme i en blondinevits enn i en politisk diskurs. En slik tolkning gjør at jeg som leser, ifølge van Dijk, ubevisst tillegger tittelen en kognitiv funksjon med hensyn til å aktivisere negative bakgrunnskunnskaper (skjemaer). Som konsekvens vil leseren prøve å innordne alle opplysningene i saken i hovedopplysningen som tittelen gir. I denne saken er det samsvar mellom tittel, ingress, billedtekst og brødtekst.¹⁷¹

Bilder av soldater i KFOR-styrken som kontrast til en knelende statsminister Bondevik som hilser blidt på ei lita, festkledd jente - med billedtekstene "NEI TIL DET SLEMME" og "JA TIL DET SNILLE" - inviterer til en utvetydig harsellas på VKs bekostning. Journalisten synes

---

¹⁷⁰ Dagbladet 1.12.98. Vedlegg 4

¹⁷¹ Bare spesielt observante lesere vil som regel reagere på manglende samsvar mellom overskrift, ingress og brødtekst.

trygg på at han skriver til sine "egne", uten særlig risiko for å skulle skyve lesere fra seg. Den interpersonelle språkfunksjonen virker tydelig og kan oppfattes som en strategi: VKs Midtveisrapport er godt egnet for en markering av skillet mellom de realistiske og de naive, Dagbladetleserne og de andre. Implisitt markeres også en klar politisk og ideologisk distansering til Bondevik og VKs ambisjon, uttrykt i tittelen i *Midtveisrapporten* som "Verdier - fellesskap og mangfold". Eksplisitt kommer det allerede til uttrykk i ingressen med uvanlige kraftuttrykk, selv for Dagbladet: "Verdikommisjonens midtveisrapport ble levert i går, og er så snill og politisk korrekt at det er til å spy av. Men Kjell Magne Bondevik synes den ser bra ut". At Bondevik synes rapporten er bra understreker det kvalmende og underbygger den ideologiske distanseringen. Som presupposisjon er setningen med på å skape en udiskutabel referanseramme og får sagt noe uten å si det.

Bare unntaksvis er reportasjen refererende, men bare for å underbygge journalistens syn. Ved tre anledninger brukes sitater, første gang for å slå fast at Bondevik er begeistret for barnetegningene i rapporten, andre gang i en mer dramatisk replikkvekslingsform for å bekrefte rapportens mangel på substansielt innhold. Her harselleres det over kommisjonens evne til å våge å si ting i klartekst. Ved tredje sitatbruk utnyttes filosofen Henrik Syse, en av rapportens redaktører, for avslutningsvis å dokumentere talentløsheten: "Det er veldig mange store ting som ikke nødvendigvis har så stor betydning for folk".

I ett avsnitt gir Zahl et innblikk i rapportens innhold. "Hold dere fast" ironiserer han i en interpersonell, uformell form og lister opp selvfølgeligheter. Troverdigheten til både Bondevik og Langangen trekkes i tvil med direkte koblinger mellom det banale og det seriøse.

Hovedbudskapet i denne presentasjonen av *Midtveisrapporten* er med andre ord at "dette kan vi i beste fall le av", dersom vi ikke "spyr". Dermed uttrykker den - om enn mer autrert enn vanlig i Dagbladet - avisas holdning på lederplass om at VK er en legitim skyteskive for angrep og latterliggjøring. Reportasjen ble oppfattet som hånende og fordømmende av VK-ledelsen, men Zahl var klart ekspressiv i sin vurdering av saksforholdet: "Slike bidrag til den offentlige samtalen imponerer ikke et kynisk pressekorps. Å si det selvsagte - og attpåtil presentere det som en nyhet - påkaller bare sarkasmen hos folk som jobber med nyheter."

Reportasjen forteller om en tilsynelatende autonom subjektposisjon som gir journalisten svært frie fullmakter sammenlignet med kollegene i Aftenposten og Vårt Land. Journalistene fra Vårt Land er, som vi skal se, mest upersonlige i sin nyhetsdekning, mens Aftenposten - særlig i

reportasjen "God dialog og godt nyttår" - synes å representere en større grad av subjektivitet og individualitet. Det kan tolkes som et uttrykk for avisens redaksjonelle og ideologiske linje hvor Dagbladet legger vekt på individualitet, Vårt Land på hegemonisk fellesskap¹⁷² og Aftenposten en balanse mellom de to hensynene.

(Dbl.4) Ingen omtale av "tro- og livssynsdialogen"

Det skal kort nevnes at Dagbladet ikke hadde noen omtale av "tro- og livssynsdialogen" (eller de andre dialogene i VK-regi). Det kan tjene som innlegg i diskusjonen om den bekymringen Ytringsfrihetskommisjonen uttrykker om det som *ikke* omtales (Jfr. introduksjonen) og som et apropos til den kontrafaktiske problemstillingen i kapittel 6. Vurdert utifra holdningene som kom til uttrykk på leder- og kommentarplass og i den journalistiske dekningen, er det sannsynlig at avisa vurderte dialogen som ufruktbar og/eller uinteressant for leserne.

2.2.4. Vårt Land

Vårt Land hadde dekning fra de tre tidspunktene med nyhetsartikler, (VL1, VL2 og VL3).

(VL1. Tittel:) "Omkamp om olje"¹⁷³ Tidspunkt 1. (Pressekonferansen 30.6.98)

Tittelen i Vårt Lands nyhetsartikkel fra den første pressekonferansen, kan muligens gi en negativ assosiasjon, men følges opp med en mer nøytral presisering i ingressen:

"Verdikommisjonen ber regjeringa svare på kva verdiar som skal styre norsk oljepolitikk."

Artikkelen inviterer leseren raskt til en kognitiv bearbeiding hvor bakgrunnskunnskapen forteller

---

¹⁷² Hegemoni er en form for dominerende ideologi som ikke oppleves som påtvunget, men som eksisterer som en enighet det ikke er noen grunn til å stille spørsmål ved. (Jfr. Hagen:77) Hegemonisk dominans oppnås når en sosial gruppe - eller en sammenslutning av grupper - er istand til å etablere sin versjon av virkeligheten så effektivt at den blir adobtert som "sunn fornuft", ikke nødvendigvis utifra et ønske om å dominere, men om å rettledde. Jfr. Antonio Gramscis hegemoni-konsept, referert til ulike sosiale klassers relative evne til å projisere sitt eget syn og verdensbilde på andre. "Hegemoni er en herskende klasses dominans over underordnede klasser og grupper gjennom utvikling og gjennomtrengning av ideologi i deres "common sense" og hverdagslige praksis." (Gramsci sit. i Eide92:138.) Følgelig fødes vi inn i kulturelt konstruerte verdener som oppfattes normal, naturlig, uunngåelig. Vi er tilbøyelige til å se verden med et sett "vedtatte sannheter" som vi ikke har funnet grunn til - eller evne til - å stille spørsmålstegn ved, ofte utifra en ubevisst refleksjon at "det er slik det er", "det er naturlig". (Jfr. Weber om "elective affinity" i Essays in Sociology: 62f, 284f. Se også O'Connor & Downing:14f) Institusjoner som skole, kirke og massemedier bygger på hegemoniets verdier og verdiene reflekteres igjen gjennom dem.

¹⁷³ Vårt Land 1.7.98. Vedlegg 5

at saken ikke er kritisk evaluerende, men at intervjuobjektet tilsynelatende kommer til orde på sine premisser. Dermed er dette det første eksemplet i vårt utvalg på en sak uten modalitetsmarkører. Her er det snakk om kategorisk modalitet hvor senderen forplikter seg til at innholdet er sant/ikke sant.¹⁷⁴ Artikkelen er referensiell ved utstrakt bruk av nøytrale anføringsverb som "sa", "la fram", "påpeika", "meiner", "svara" i motsetning til å markere distanse ved bruk av verb som "hevder" eller bruk av anførselstegn, tilsynelatende med et ønske om å formidle det reelle saksforholdet. VKs seriøsitet underbygges med hyppig bruk av direkte tale - med seriøse synspunkter - som har en sterkere tekstlig status enn indirekte tale.

Vinklingen er VKs utfordring til regjeringen om å svare på hvilke verdier som skal styre norsk oljepolitikk. Videre refereres kommisjonens utfordring til helsevesenet om verdiene på dette feltet. Avslutningsvis gir avisa en kort oversikt over de fem andre prosjektene kommisjonen presenterte på pressekonferansen. Artikkelen gir også plass til en "forklaring" på hvorfor den har vært "så taus" siden oppstarten i januar samme år. Her viser avisa forståelse for - ved å sitere Per Fugelli - at det er nødvendig med et "grundig grunnarbeid" når en kommisjon skal arbeide over tre år. Svaret avgis uten ekspressiv, evaluerende journaliststemme.

Nyhetsaken ledsages i Vårt Land av en helsides enquete med 15 av VKs medlemmer som i en nøytral, ukommenterende form, svarer på "Hva har ditt medlemskap i Verdikommisjonen ført til?" På en énspalter nederst i et hjørne har avisa sakset en kritisk kommentar fra Høyreleder Jan Petersen til NTB under tittelen "Petersen: Lite nytt fra Kommisjonen". Han mener VK "sikkert kan gjøre en verdifull jobb", men tror ikke den vil komme opp med "noe nytt". Det bekreftes i og for seg også av Vårt Lands hovedoppslag "Omkamp om olje", skjønt avisas tro på kommisjonen åpenbart er sterkere enn Petersens.

Samlet er Vårt Lands dekning tilsynelatende objektiv. Den kan tolkes som uttrykk for en sympatisk og velvillig holdning til VK, i tråd med avisas uttrykte holdning på lederplass. Fraværet av interpersonell og ekspressiv modalitet kan muligens blant journalistkolleger bli oppfattet som at Vårt Land her har vært "mikrofonstativ" for VK.

---

¹⁷⁴ Senderen er også gitt - eller har tillagt seg - en autoritet til å kunne uttale seg med en slik sikkerhet.

**(VL2. Tittel:) "Vil ha oljemilliardar investert i fattige land"¹⁷⁵ Tidspunkt 2.
(Midtveisrapporten legges fram)**

Vårt Land oppfattet VKs presentasjon av *Midtveisrapporten* på en radikalt annerledes måte enn Dagbladet. I følge Vårt Land var det ikke bare fromme ønsker om "fred og sånn", men "klare" og "konkrete" meninger. Statsminister Bondevik refereres også for å mene at VK har "hatt mot til å meine noko om kontroversielle spørsmål", som ytterligere bekrefter inntrykket at VK bidrar med presise og tankevekkende innlegg i den offentlige debatt, innledet med viljeserklæringen "vil ha" i overskriften. VK-leder Jan Erik Langangen refereres også for å understreke dette poenget. Han vil bli "overrasket" dersom det ikke kommer "fleire standpunkt som vil bryta med programmet til regjeringa". Denne vektleggingen av motsetningen mellom VK og regjeringen med henvisning til VKs selvstendige meninger, kan tolkes som uttrykk for et behov avisa (og statsministeren?) har for å gi VK autonom legitimitet (i forhold til leserens bakgrunnskunnskap om at den er beskyldt for å være "Bondeviks disipler").

Denne nyhetsartikkelen er - i likhet med det forrige eksemplet fra Vårt Land - referensiell med kategorisk modalitet, men den går noe lenger i bruken av ekspressiv modalitet, spesielle ord som "klare" og "konkret" på egne vegne. Her tjener imidlertid modaliteten til å uttrykke en positiv holdning. Det som leserne av Dagbladet måtte "holde seg fast" for å høre innholdsløsheten i, er i Vårt Land eksempelvis presentert som "ei klar avvisning av aktiv dødshjelp". At Bondevik "gleder seg" over utspillene kolliderer åpenbart heller ikke med journalistens holdninger. Her er ikke antydning til ironi eller distansering. Følgelig kan vi oppfatte det som at det er stor grad av konsensus mellom avisa, Bondevik og VK, skjønt avisa synes å legge hovedvekten av sympati på VKs synspunkter i den grad de går imot regjeringens.

Det går blant annet fram av den relativt brede problematiseringen av bruken av Oljefondet. Bondevik viser til at "Noreg høvesvis (gir) meir til uhjelp enn mange andre land", men han settes på plass for en altfor defensiv holdning ved VKs henvisning til jernkansleren Bismarck som avlivet teorien om at fattigdommen kan nedkjempes med frivillighet. I forlengelsen av det er regjeringen "like primitiv" som i det forrige århundre. Vårt Land formidler altså kritikken, men demper den eventuelle konflikten mellom VK og Bondevik ved å skrive "like primitiv" med anførselstegn. Slik utmerker Vårt Land seg med en konsensusøkende

---

¹⁷⁵ Vårt Land 1.12.98. Vedlegg 6

journalistikk som muligens er i tråd med VKs egne intensjoner om en verdidialog. Det bidrar til å gjøre VKs egen argumentasjon mer synlig: "Fattigdommen er økonomisk sett helt unødvendig. Men internasjonal kapitalisme unndrar seg reguleringer (...) (av) uforstand."¹⁷⁶

Tekstanalysen avslører også en markant forskjell i bruk av navn og titler i Vårt Land og Dagbladet. Det er uttrykk for journalistens vurdering av og relasjon til aktørene og er følgelig en del av den interpersonelle språkfunksjonen. Avisa kan tillegge eller frarøve aktører - og det de representerer - makt og verdighet gjennom navn- og tittelbruk. Statsminister Kjell Magne Bondevik (som tok imot *Midtveisrapporten* på vegne av regjeringen) og VK-leder Jan Erik Langangen var sentrale aktører på pressekonferansen. I Vårt Land brukes tittel og fullt navn i fem tilfeller og etternavnet Bondevik i fire. I Dagbladets omtale introduseres Bondevik, både i ingress og billedtekst, bare med fullt navn, uten tittel. Ett sted brukes "statsministeren". Ellers refereres det bare til "Bondevik" tre ganger og hans fulle navn én gang.

(VL3. Tittel:) "Bedre trosforståelse - Unik dialog mellom 20 livssynsorganisasjoner"¹⁷⁷

Tidspunkt 3. ("Tro- og livssynsdialogen")

Vårt Land hadde én nyhetsartikkel om avslutningen av "Tro- og livssynsdialogen". De var ikke tilstede på noen av samlingene i plenum eller i gruppene.

Nyhetsartikkelen er ekspressivt positiv i sitt inntrykk av tros- og livssynsdialogen. Adjektivet "bedre" i hovedtittel slår fast at dialogen fremmer større forståelse og innebærer et "prosessutviklende framskritt" fra god til bedre. Undertittelen slår videre fast at det handler om en "unik" dialog mellom livssynsorganisasjonene som avslører at journalisten/avisa har tatt stilling til prosjektet som spesielt positivt og nyskapende. Inngressen åpner med metaforen "i ly for medias lys" som inviterer leseren til å tolke at det her er skjedd noe unikt i ly av medias (kritiske?, konfliktsøkende?) storm. "I ly" gir assosiasjoner til fred, ro, hygge. Og i denne "ly" slår Vårt Land fast at det ikke er snakk om å slappe av. Her diskuteres og forberedes det innspill om konkrete, aktuelle saker som religionsfrihet, skole, samliv og familiespørsmål, helt sentrale verdispørsmål for avisa og dens lesere.

---

¹⁷⁶ Sit. av Vårt Land fra *Midtveisrapporten*:58

¹⁷⁷ Vårt Land 2.9.00. Vedlegg 7. (Nyhetsaken kan gi inntrykk av å ha vært skrevet etter den siste fellessamlingen som Aftenposten deltar på, men publiseres lørdagen i uka før.)

Modalitetsmarkørene "bedre" og "unike" "i ly av" inneholder meninger og vurderinger som bidrar til et "prekonstruert" tekstelement - en presupposisjon - som aktiviserer de "riktige" kunnskapene hos leseren. For Vårt Land er det kontroversielt å være positiv til at "100 mennesker fra over 20 forskjellige tros- og livssynsamfunn" blant annet skal komme med "innspill til ny formålsparagraf i skolen". Sannsynligvis er avisa mer liberal og åpen for en potensiell enighet i dialogen om å ville endre den kristne formålsparagrafen, enn mange av dens lesere

Hele artikkelen er en narrativ tekst som gjenforteller hva som er på gang med journalistens refererende stemme, i sin sannhetsgehalt understreket og bekreftet av tre sitater av Dag Hareide med nøytrale anføringsverb som "sier". Hareide bekrefter også journalistens "i ly"-metafor med sitatet "vi leter etter en måte å snakke sammen på som ikke dyrker konflikten". Det understreker at dialogen i seg selv er det viktigste (i motsetning til medias jakt på prangende overskrifter?). Også det andre sitatet underbygger dette poenget: "Og selv på dette tidspunktet er vi ikke helt modne for å klistre noen konklusjoner opp på veggen". Her går det også fram at VK-ledelsen har valgt å holde media unna dialogprosessen - "det har vært et valg fra vår side" - for å slippe å måtte klistre konklusjonene på veggen, en metafor for en propagandisk og enkel måte å kommunisere på overfor en flokk av folk som besitter et smalt register å respondere på.

Det tredje og siste sitatet i artikkelen er egnet til å bemerke at dialogen handler om det selvfølgelige ("Alle advarer mot materialistisk tankegang"), men ender i Vårt Lands positive velvilje som et håpefullt og optimistisk poeng om at "det norske samfunnet får noe å bryne seg på i møte med en slik samstemmighet".

2.2.5. Aftenposten

Aftenposten hadde ingen dekning fra pressekonferansen 30. juni 98. (Aft.1.) Framleggelsen av *Midtveisrapporten* ble dekket med en nyhetsartikkel, en kommentar og en karikaturtegning. (Aft.2.) "Tro- og livssynsdialogen" ble omtalt med en nyhetsreportasje. (Aftp.3)

(Aftp.1.) Ingen dekning fra pressekonferansen Tidspunkt 1. (Pressekonferansen 30.6.98)

Av samme grunner som i tilfelle med Dagbladet og "tro- og livssynsdialogen", skal det bemerkes at Aftenposten ikke hadde noen omtale fra pressekonferansen 30. juni 98. Fraværet her

er muligens mer synlig ettersom flere medier hadde skapt en forventning om at VK "snart må si noe" etter å ha blitt oppnevnt i januar.¹⁷⁸

(Aftp.2.) "Verdikommisjonens rapport etter 500 møter" (Stikktittel) "Bondevik imponert over arbeidet" (Hovedtittel)¹⁷⁹ Tidspunkt 2. (*Midtveisrapporten legges fram*)

Aftenpostens nyhetsdekning av *Midtveisrapporten* har mange fellestrekk med dekningen i Vårt Land. Hovedtittel og ingress kan imidlertid oppfattes som subtil ironi. "Bondevik imponert over arbeidet" gir inntrykk av at det bare er én - ikke mange - som er fornøyd, endog "imponert", og at det att på til er den som betraktes som VKs far. Leseren får ekstra grunn til å undre seg når ingressen straks slår fast at den subjektive, individuelle tilfredsheten har kostet mye:

"Verdikommisjonen har hittil brukt 11 millioner kroner og deltatt i 500 møter over hele landet". Leseren inviteres med andre ord til å si at "dette var da voldsomt når bare Bondevik er fornøyd".

Artikkelen er likevel, i sin helhet, referensiell, uten evaluerende modalitetsmarkører eller kontroversielle presupposisjoner. Hovedinnholdet er knyttet til at kommisjonen har satt i gang "en lang rekke med tiltak", eksemplifisert ved fire av dem. Avslutningsvis tar artikkelen for seg Bondeviks og Inge Eidsvågs kritikk av mediedekningen i "Akersgata". Den legger tydeligvis vekt på - selv om plassen er begrenset - å gi et bredest mulig virkelighetsbilde ved å referere uttalelser fra fire personer, Bondevik, Langangen, Sørensen og Eidsvåg. Direkte tale er brukt i tre tilfeller. Alle framstår med fullt navn og tittel. Samlet sett gir den inntrykk av en positiv holdning overfor en "seriøs" kommisjon, om ikke hovedtittelen er avgjørende for den kognitive bearbeidelsen av teksten.

Kommentaren "Hvem ler av Verdikommisjonen?" av Aslak Bonde - i en trespalter rett under hovedsaken over fire spalter - er klart adskilt fra referatet. Den problematiserer ekspressivt om media i "maktens kvadratkilometer" rundt Akersgata som "ler og spotter" av VK, lever i en annen verden enn resten av folket. Kommentaren er åpen for at det er tilfelle og er spørrende i formen.

---

¹⁷⁸ Samme dag som pressekonferansen ble holdt, hadde Aftenposten en større nyhetssak hvor fem VK-medlemmer uttalte seg om hvordan de selv ville reagert hvis de ble tilfeldige vitner til gatevold. Saken berørte ingen ting av det VK hadde som egen agenda på pressekonferansen.

¹⁷⁹ Aftenposten 1.12.98. Vedlegg 8

Karikatur-tegningen¹⁸⁰ over fem spalter i samme avis på Leder-siden, viser VK-leder Jan Erik Langangen - med sitt advokathonorar halvt skjult¹⁸¹ - på kjøkkenet til "Supperådets leder", Balle Klorin. Den forteller at VK får hjelp av Supperådet, alment kjent fra Harald Heide-Steens Supperåds-sketsj.¹⁸² Det er sannsynlig at tegningen fungerer som en hovedtittel for nyhetsartikkelen og kommentaren og "programmerer" leseren kognitivt til å møte omtalen av VK med en assosiasjon til supperådet. Tegningen uttrykte en utbredt holdning til VK: den var et "supperåd".

(Aftp.3: Tittel:) "God dialog og godt nyttår"¹⁸³ Tidspunkt 3. ("Tro- og livssynsdialogen")

Aftenposten omtalte den nasjonale "tro- og livssynsdialogen" med en helsides nyhetsreportasje. I likhet med nyhetsreportasjen i Dagbladet (Dbl.3) er dette en sjanger som gir rom for eksplisitte kommentarer fra journalisten. Simen Tveitereid var tilhører én dag på den siste plenumsamlingen for dialogen. Ingen andre medier hadde vært - eller var - tilstede på noen av VKs dialogprosjekter.

Reportasjen slår an en utvetydig holdning i tittelen: "God dialog og godt nyttår" som teksten vil leses innenfor. Dialogen, som i hvert fall i innhold må forventes å være ukjent for leseren, forankres som presupposisjon i noe velkjent: en høflighetsfrase vi raust og uforpliktende sprer rundt oss hvert år. Tittelen signaliserer at innholdet er på samme nivå. Ingressen er en sjangerhybridisering formet som et brev: "Kjære Verdikommisjonen, kjære Dag Hareide: Vi kom med de beste hensikter. Vårt ønske var å la sarkasmen ligge. Fire måneder før dere legges ned, ville vi gjerne skrive noe pent om "religionsdialogene", som hadde pågått i ett år".

Sammen med tittel og bildene - det største over en halv side viser deltagerne i allsang med sangmanus, naturlig assosiert til salmesang med en tekst man ikke kan - og en billedtekst som blant annet forteller at "Familiegruppen er enige om å ta vare på familien", forsterkes inntrykket av at det til tross for edle journalistiske hensikter ikke er mulig å la sarkasmen ligge når en dialog i VK-regi skal formidles.

---

¹⁸⁰ Vedlegg 9

¹⁸¹ Jfr. note 46

¹⁸² Teksten under tegningen: "Når det gjelder de mer konkrete og resultatorienterte aspekter av verdikommisjonens virksomhet, venter vi oss meget av årets julebord, som vil bli lagt til Det norske hus".

¹⁸³ Aftenposten søndag 10.9.00. Vedlegg 10

Brødteksten er skrevet i en tilsynelatende nøytral reportasjestil med utstrakt bruk av sitater. Flere aktører underbygger, særlig innledningsvis, et virkelighetsbilde som forteller at dialogen er "historisk", "enestående", "meningsfylt", "noe for seg". "Det hørtes jo faktisk spennende ut," kommenterer journalisten med bruk av den pragmatiske partikkelen "jo", et interpersonelt kontekstualiseringssignal for å bygge opp eller bestyrke samstemmig virkelighetsoppfatning med leseren. Journalistens kommentar innevarsler det advarsle: at det faktisk ikke var spennende. Bekreftelsen kommer allerede i neste setning. "Vi satser på å gå rett på en sang," sier Dag Hareide i rommet "Busserullen" på Halvorsbøle" og fjerner straks forventninger om noe "spennende", "historisk" eller "enestående" dersom ikke allsang, mot formodning, skulle ha slik betydning for leseren. Tilsvarende avledninger til banaliteter gir inntrykk av at intervjuobjektene selv ikke står inne for at det de sier eller gjør, har tyngde. Eksempelvis tilføyes et utsagn fra Dag Hareide med et "mens han skuer utover Randsfjorden" som om han selv ikke er opptatt av å nå fram til tilhøreren. Siste avsnitt i reportasjen gir også inntrykk av at interjuobjektet har tankene et annet sted eller selv synes dialogen ligner en høflighetsfrase: "Konklusjonen blir vel..., sier Terje, før han går ut for å røyke: .. at det er viktig å være glad i hverandre".

Journalisten informerer om at dialogprosjektet samlet koster en halv million kroner og at de to dagene på Halvorsbøle kostet 120.000 kroner. Sitatene fra dialoggruppene gir også leseren grunn til å undre seg over om det kan være vel anvendte penger. Talsmenn for gruppene uttrykker "forvirring", "uenighet", misforståelser og tvil om hva arbeidet skal ende i. "Men alle er enige om at *prosessen* har vært lærerik. Grete Holen sier at hun til og med er blitt respektert som lesbisk." Aftenposten-leseren vil sannsynligvis ha som presupposisjon at Grete Holen selvfølgelig - og uten en investering på 120.000 kroner - skal respekteres, ikke som et "til og med". Men leseren bringes aldri bak de enkle, overfladiske formuleringene for om mulig få et innblikk i hvordan Grete Holen og hennes dialoggruppe kan begrunne at prosessen førte til et "til og med".

Reportasjen ledsages av en faktaramme om VK og dialogprosjektet og Inge Eidsvågs "10 bud for en god dialog". Samlet gir Aftenposten ingen kreditt til prosessen. Heller ikke uttrykker den noe ønske om at avisa skal være arena for en dialog. Aftenpostens både positive og negative holdning til VK på lederplass, kan synes å gi legitimitet til også en fordømmende og tendensiøs dekning, slik den ble oppfattet av i hvert fall to deltagere på dialogen som skrev "motinnlegg".

2.3. Oppsummering

Den kvantitative og kvalitative analysen av pressedekningen av VK i Dagbladet, Aftenposten og Vårt Land forteller om stor motstand mot VK, til tross for helhjertet støtte fra Vårt Land. Fraværet av reell informasjon om arbeidet i regi av VK var betydelig. Det var fallende interesse for VK, omvendt proporsjonal med kommisjonens egen utvikling. Det bekrefter at VK ble stadig mer oversett og neglisjert.

Dekningen var vesentlig ekspressiv og interpersonell, i mindre grad referensiell. Og det var ingen initiativ fra avisene til å gjøre avisene til arena for dialogprosjektene VK initierte, heller ikke i Vårt Land. Uten større - og mer støttende - delaktighet fra pressens side hadde VK en vanskelig, om ikke umulig oppgave, å oppfylle mandatet om å "mobilisere" til "en etisk og verdimeessig bevisstgjøring for å styrke positive felleskapsverdier og ansvar for miljøet og fellesskapet" og for å "motvirke likegyldighet og fremme personlig ansvar, deltagelse og demokrati", slik professor Ottar Hellevik kommenterer:

"For å skape debatt og engasjement .. (er) det bare gjennom riksmidlene en har mulighet for å nå ut til et bredere publikum. Så langt har det vært større interesse for lederens advokathonorar eller tilløp til uenighet innenfor kommisjonen enn for de mange aktivitetene på ulike saksområder. Det er i seg selv et interessant spørsmål og vel verdt en diskusjon hvorfor verdikommisjonen nærmest har blitt et mobbeoffer i mange medier. I første omgang er imidlertid det viktige poenget hvorvidt seriøse medier med et stort publikum ser det som en oppgave å bidra til at vi får en engasjerende debatt om idealer og realiteter i norsk samfunnsutvikling."¹⁸⁴

Fred Olav Sørensen mener at VKs arbeid hadde fått et helt annet utfall med en annen holdning i media: "Vi ville ikke ha sett disse eksemplene hvis media hadde hatt en annen grunnholdning til kommisjonen."¹⁸⁵

Hellevik og Sørensen peker dermed på hovedproblemstillingene i denne oppgaven: Hva forklarer de sterke utfallene mot VK, særlig i Dagbladet og delvis i Aftenposten og den tilsvarende positive holdningen i Vårt Land? Er de knyttet til idealene media forvalter og lar seg styre av? Er de forbundet med en mer grunnleggende uenighet om demokratiske verdier? Og hva

---

¹⁸⁴ Dagbladet 24.3.00

¹⁸⁵ Sørensen til Journalisten 27.10.00 som kommentar til "negative" presseomtaler

forklarer at ingen av avisene viste interesse for å bidra som *arena* for dialogene? Hvordan kan et massemedium eventuelt fungere som arena for dialog og teoretisk legitimere det?

Spørsmålene skal oppta oss i de følgende kapitlene.

3. Medias "instinkter" og normative verdier

Pressedekningen av VK skal først søkes forklart i spørsmålet: hva styrer media? Medieforskningen gir flere svar med vekt på økonomiske, politiske, organisasjonsmessige og andre sosiale og historiske faktorer. De har utvilsomt alle betydning. I første omgang vil jeg se på pressedekningen i lys av den nærmeste, ideelle konteksten: medias "instinkter" og normative verdier, deres selvdefinerte funksjoner og samfunnsansvar. Videre vil jeg søke svar i forhold til en politisk kontekst ved å relatere pressedekningen til demokratiteorier. Et tredje nivå er den kulturelle mentalitetskonteksten som virker retningsgivende på både politikk, økonomi, jus, pedagogikk, kjønnsroller og media.

Først: hva forteller ulike medieteorier om hvilken rolle media skal spille? Som vi har sett: Pressedekningen av VK i de tre avisene bekrefter institusjonell og individuell uavhengighet. Media definerer selv sin rolle som aktør og arena. Det skjer uten bevisst forankring i normative verdier og ideologi, hevder enkelte mediekritikere. De gir mer inntrykk av at medieforskningen er et zoologisk studium¹⁸⁶. De hevder at mediefolk primært handler utifra "instinkter", en "undefinerbar følelse" for hva som er "godt stoff" med grunnlag i en erfaring om at svarene "sitter i veggene"¹⁸⁷ eller "in the air"¹⁸⁸. "The cultural traditions, often unspoken, often taken to be instinctual ("a nose for news") or acquired only by long experience in the field ("news judgment"), are the literary, intellectual, and cultural scaffolding on which the news is built."¹⁸⁹ Martin Eide peker på at nyheter kan springe ut fra abstrakte forhold med *vinklingen* som det avgjørende. Følgelig handler journalistikken vel så mye om å konstruere nyheter som å velge ut nyheter, uten at hun/han kan karakteriseres som verken en robot eller en frittsvevende intellektuell.¹⁹⁰

Herbert J. Altschull viser til at en del kritikere understreker fraværet av en nyhetsteori, "an epistemology that might raise the practice of journalism to the level of a genuine profession, to the status of a science or even an art"¹⁹¹ med muligheter til å skille mellom "riktig og gal

---

¹⁸⁶ Jfr. Andreas Skartveits sammenligning av journalistene og en saueflokk i kritikken av den "revejaktliknanda feststemninga Oslo-media har skapt rundt kommisjonen". Vårt Land 23.11.99

¹⁸⁷ Jfr. Allern 96:20

¹⁸⁸ Altschull 90:22

¹⁸⁹ Schudson 95:13

¹⁹⁰ Jfr. Eide, Den politiske offentlighet og nyhetsinstitusjonen 1999:60f

¹⁹¹ Altschull 90:21

praksis".¹⁹² Media opererer med andre ord i stor grad utifra et følelsesmessig barometer for hva som er en "god sak", knagget til enkelte nyhetskriterier som i medieforskningen er særlig kommentert og bearbeidet på grunnlag av Johan Galtung og Mari Ruges formulering av nyhetskriterier fra 1965.¹⁹³

Som nevnt i introduksjonskapitlet blir "konflikt" (uenighet/strid) og "negativitet" gjerne framhevet som et vesentlig kriterium. "The essence of "news" is conflict," konstaterer Altschull.¹⁹⁴ Michael Schudson skriver:

"Four kinds of bias are frequently cited: news is said to be typically negative, detached, technical, and official. First, news tends to be bad news. (...) News tends to emphasize conflict, dissension, and battle: out of a journalistic convention that there are two sides to any story, news heightens the appearance of conflict even in instances of relative consensus,"¹⁹⁵

Med "detached" mener Schudson at media inntar en løsrevet distanse, også ironisk distanse, til det politisk liv "by both the tenets of their professionalism and the cynical culture of the newsroom"¹⁹⁶. Med "technical" henviser han til medias tendens til å fokusere på strategi og taktikk, det mekaniske, isteden for det ideologiske. Og "official" henviser til koblingen til (offisielle) elitemiljøer, både som subjekt og kilde. I tillegg framheves gjerne vesentlighet, identifikasjon, sensasjon, aktualitet og hvor kjent og mektig landet, institusjonen eller personen er, som vesentlige kriterier.¹⁹⁷ Gudmund Hernes har lagt vekt på kravet om "medievri" for å

---

¹⁹² Ibid. Gaye Tuchman kaller journalisten "a man of action" som ikke har tid til å dvele ved grunnleggende spørsmål: "Processing news leaves no time for reflexive epistemological examination." Gaye Tuchman sit. i Altschull 90:23. Tuchman anfører at mediefolk burde utvikle en "conscious philosophy (...) to avoid slanting one's writing in unconscious, unexamined ways". Ibid. Altschull byr på en rekke slemme karakteristikk av media og journalistene. Blant annet siteres John C. Merrill som sier at journalister "talk of news without really knowing what it is, they see themselves as adversaries of government without knowing why they should be". Ibid:20

¹⁹³ Galtung og Ruge utpeker 12 kriterier: 1) Frekvens, 2) Terskelverdi, 3) Entydighet, 4) Meningsfullhet, 5) Konsonans, 6) Det uventede, 7) Kontinuitet, 8) Komposisjon, 9) Referanse til elitenasjoner, 10) Referanse til elitepersoner, 11) Personifisering og 12) Negativitet. Ett av ankepunktene har vært at Galtung/Ruge-teorien undervurderer faktorene som spiller inn i overgangen fra hendelse til nyhet. Martin Eide hevder eksempelvis at den journalistiske bearbeidingen består i å tilføre nyhetsverdi til hendelser og saksforhold for å sikre at det blir en "god nyhet". Jfr. Eide Den politiske..99:66ff, Bell 156ff. Roger Fowler tar for seg en rekke verdier og drøfter deres relative natur. Jfr. Fowler:12 ff og 52ff. Se også Gans som hevder åtte verdier er framtreddende i amerikanske medier: etnosentrisme, altruistisk demokrati, ansvarlig kapitalisme, "small-town pastoralism", individualisme, moderasjon, samfunnsorden og nasjonalt lederskap. Jfr. Gans. Eide peker også på svakheten ved å være for opptatt av nyhetskriterier fordi han mener det innebærer en overdreven "hendelsesfiksering". Eide Ibid:60f

¹⁹⁴ Altschull 84:xi

¹⁹⁵ Schudson 95:9.

¹⁹⁶ Ibid:10

¹⁹⁷ Jfr. Allern 2001:55. Olav Njaastad framhever nærhet - inndelt i flere kategorier - som det viktigste nyhetskriteriet: nærhet i tid, konsekvensnærhet, nærhet i geografi, kulturell nærhet og følelsesmessig nærhet.

kompensere et underskudd på oppmerksomhet i et samfunn med overskudd på informasjon.¹⁹⁸ "I prinsippet kan nær sagt hva som helst bli en nyhet bare det blir tatt hånd om på den rette måten," kommenterer Martin Eide¹⁹⁹.

Med andre ord: media er styrt av sin egen logikk. I kjølvannet av en frigjøringsprosess fra ekstern innflytelse (sist avpartifisering fra 1960-tallet)²⁰⁰ og profesjonaliseringsprosess har media gjennomgått en "reideologisering med bedriftsøkonomi og journalisme som en overrideologi", ifølge Martin Eides analyse av "den redigerende makt"²⁰¹. "In historical perspective there is nothing more striking than the transformation of journalism from the nineteenth-century partisan press to the twentieth-century commercial-professional press," samtykker Michael Schudson i sin drøfting av profesjonaliseringen.²⁰² Medias profittjakt som primær interesse, er også et sentralt trekk ved Jürgen Habermas' kritikk av media. Han mener medias demokratiansvar er blitt forvrengt til en ideologi som dekker over at handelsvirksomhet og påvirkning er det viktigste formålet.²⁰³

Eide peker på problemet ved det han kaller "det journalistiske mistaket" som kjennetegner en journalistikk som blir til ideologi: "bestemte måter å se verden på absolutteres (...) journalistikk blir til journalisme" og gir følgelig en bestemt journalistisk virkelighetsforståelse hegemoni²⁰⁴. I dette virkelighetsbildet deles samfunnet inn i tre grupper, av makthavere, vanlige folk og journalister. "Med manglende konsekvens og manglende alvor kan journalisten iscenesette de mest spektakulære show, uten annen forpliktelse enn den dagsaktuelle," hevder Eide²⁰⁵. Å hevde egen uavhengighet mot ytre påvirkning som kommersialisering, konsentrasjon, konvergens, kontrolliver og kildeprofesjonalisering, blir et overordnet hensyn i denne medievirkeligheten, ifølge Eide. Og han spør: "Er en frigjøringens seiersrus i ferd med å slå over i en ureflektert uavhengighetskultus?"²⁰⁶. Snarere bør media være opptatt av hva de skal bruke sin

---

¹⁹⁸ Ref. i Eide 99:27.

¹⁹⁹ Eide 92:22. Eide understreker også at "Journalistiske praksisformer er like lite statiske og entydige størrelser som nyhetsinstitusjonen og den politiske offentligheten er det." Eide Den politiske offentlighet..99:69

²⁰⁰ Jfr. Eide 2000:225, 307f

²⁰¹ Ibid:303

²⁰² Schudson95:9.

²⁰³ Jfr. Allern2001:19f

²⁰⁴ Eide2000:303

²⁰⁵ Ibid:305

²⁰⁶ Ibid:300

uavhengighet til²⁰⁷, argumenterer han og maner til en "pressens egen glasnost" for å "bryte med selvforherligelsen" og foreta en "offentlig selvrefleksjon - inkludert selvkritikk".²⁰⁸

Denne situasjonsbeskrivelsen synes å avsløre en etisk relativisme. Media begrunner imidlertid sin oppgave i forhold til et samfunnsansvar. Det skjer utifra mer eller mindre definerte idealer som kan oppfattes som normative medieteorier eller funksjoner.²⁰⁹ I denne oppgaven er en normativ medieteori å lese som et formulert ideal som er ment å være retningsgivende for medias praksis. De normative idealene har historisk og ideologisk legitimitet, avspeilet i menneske- og samfunnssyn, lover, demokratiteorier og dokumenter. Eli Skogerbø gjør en opprydding av begreper ved å framheve "rene" normative teorier - som for eksempel demokratiteori eller rettighetsteori - som utgangspunkt for en inndeling av tre hovedgrupper for medias rolle som demokratiske institusjoner: 1) Liberal rettighetsteori: media som forvaltere av ytringsfriheten, 2) Offentlighetsteorien: media som bærer av den offentlige samtalen og 3) Deltagelsesteorien: media som arena for frigjøring²¹⁰. "Slike teorier har som hovedformål å etablere prinsipper for utviklingen av "det gode samfunn", altså for hvordan samfunnet bør styres og goder fordeles."²¹¹

3.1. Den liberale rettighetsteorien

Den historiske legitimasjon for media - slik vi kjenner den i Vesten i dag - er å finne i den liberale rettighetstradisjonen. Den har fremmet særlig to normative verdier som media lar seg styre av: ytringsfriheten og handelsfriheten (næringsfriheten). Ytringsfriheten refererer seg til fraværet av statlig kontroll: individers evne til å kunne uttrykke seg selv i skriftlige- eller etermedier uten frykt for sensur eller straff. Handelsfrihet refererer seg til medias mulighet til å tjene penger i et konkurrerende, fritt marked. Disse to normative verdiene er i dag tatt for gitt som

---

²⁰⁷ Ibid:299. "Mang en moderne redaktør er så opptatt av å markere uavhengighet av kvalitet og innhold, hva uavhengigheten skal brukes til, kommer i annen rekke." Ibid.

²⁰⁸ Ibid:307 "I den profesjonelle opprusting som pågår i norsk journalistikk er det en tendens til at selvtilfredsheten ekspanderer raskere enn kunnskapene og innsikten." Ibid:300.

²⁰⁹ Ulike begreper som "normative verdier", "funksjoner" og "roller" forveksles og bidrar til forvirring, men uklar terminologi kan i seg selv være uttrykk for at media opererer innenfor en ideologisk gråson. Sigurd Allern peker på at begrepsforvekslingen fører til at ideologiske mål og virkelighetsbeskrivelser kan blandes sammen. Allern96:47f. Han hevder også at partipolitisk løsrivelse og faglig profesjonalisering har bidratt til å skape et politisk-ideologisk tomrom. Ibid:63. Medievitenskapen synes å strebe etter å kartlegge medias praksis i en større kontekst, ifølge Denis McQuail: "What generally passes for "mass communication theory" seems to exist (...) in a wider theoretical and normative vacuum". McQuail 1994:236. Jfr. også Skogerbø

²¹⁰ Jfr. Skogerbø

²¹¹ Ibid:44

naturlige og selvfølgelige, selv om de har en spesifikk historisk bakgrunn og stadig kan misbrukes, innenfra og utenfra.²¹² Verdiene kan spores tilbake til 1700-tallets Europa og spesielt England²¹³ som et oppgjør med feudalismen og 1600-tallets "istid" for ytringsfriheten i Europa²¹⁴. Den falt sammen med opplysningstidens hyllest av den vitenskapelige rasjonalitet for å fremme fri meningsutveksling, til begrepet om individuelle rettigheter og til en samfunnsform som skiller mellom en offentlig og en privat sfære.²¹⁵ Den nye friheten ble ytterligere legitimert av den romantiske forestillingen om folkefelleskap og folkesuverenitet som la grunnlaget for det Jens Arup Seip kaller "det opinionsstyrte enevælde"²¹⁶.

Den historiske bakgrunnen er relevant også for å kaste lys over demokratiteoriene, konfliktmentaliteten og den videre drøfting i oppgaven. Derfor er en nærmere redegjørelse nyttig:

John Milton fordømte i essayet "Areopagitica" i 1644 sensur som upraktisk og moralsk uakseptabelt.²¹⁷ Hans argument, som i sin essens gjentas som forsvar for størst grad av offentlighet i dag, er at det gode - eller sannheten - dyrkes og foredles først når det onde - usannheten - får komme til uttrykk og kan korrigeres. Dette selvregulerende sannhetskonseptet skulle gradvis finne grobunn og bli sekularisert i en forståelse av at ideene hadde sitt eget marked. John Locke la hjørnesteinen for den tradisjonelle liberalistiske tankegangen da han utga "Essay Concerning Human Understanding" i 1690. Her flagger han for den kompromissløse individualismen og en sterk mistillit til staten. Pressens politiske rolle ble definert som et fritt og uavhengig korrektiv. Videre argumenterer Locke for den naturlige, individuelle rett til liv, frihet og eiendom. Som følge av denne naturretten gir Locke et normativt grunnlag for pressens kommersielle frihet. En generasjon senere argumenterer den moderne kapitalismens far, Adam Smith - i sin avhandling "the Wealth of Nations" - for at den individuelle bestrebelsen på å fremme egne interesser i en uregulert økonomi er den beste måten å fremme menneskehetens kollektive velvære. "Den usynlige hånden" i det frie markedet sørger for at reguleringer er

---

²¹² Jfr. Ytringsfrihetskommisjonen:20

²¹³ Jfr. Keane:8

²¹⁴ Jfr. Ytringsfrihetskommisjonen:38

²¹⁵ Sosialpolitisk knyttes Opplysningstidens begynnelse til freden i Westfalen i 1648 som endte 30årskrigen, og intellektuelt til Francis Bacon (1561-1626) som gjerne kalles en av de første moderne vitenskapsmenn med sin metode om eksperimentering. Immanuel Kants (1724-1804) "Critique of Pure Reason" (1791) blir gjerne sett på som kulminasjonen av Opplysningstiden. Jfr. eks. Grenz/Olson:16ff

²¹⁶ Sit. i Ytringsfrihetskommisjonen:38

²¹⁷ Utifra en teologisk posisjon mente Milton det var et kristent anliggende å fremme "sannheten". Alle måtte gis anledning til, som en Gudgitt rett, å søke den.

overflødige.²¹⁸ Følgelig er egeninteresse opphøyet til en sosial dyd. Selv om Smith ikke spesifikt tar til orde for pressens interesser, har han bidratt med det sterkeste argumentet for medias kommersielle interesser.

Argumentet for en fri presse ble videre utviklet av John Stuart Mill i 1859 ved utgivelsen av essay-samlingen "On Liberty" med et eget kapittel om "The Liberty of Thought and Discussion". Her tas det eksplisitt til orde for det tidligere implisitte argumentet at pressen må være en vaktbikkje for det bestående. Han argumenterer at pressefriheten er helt avgjørende for å sikre seg mot korrumpert og tyrannisk styre, realisere borgernes potensialer og utvikle de herskende forestillinger²¹⁹.

Det er grunn til å framheve synspunktene fra de fire, engelske filosofene fordi de er spesielt viktige referansepunkter i den historiske utviklingen (med avgjørende betydning for de konstitusjonelle nyvinningene under den amerikanske og franske revolusjon). De bidro ettertrykkelig til å etablere ytringsfrihet og handelsfrihet som de viktigste normative idealene, men altså nært knyttet til kapitalismens framvekst. Som nevnt tidligere - og som tydeliggjøres senere i oppgaven, jfr. særlig 5.2.1. og 6.1. - har handelsfriheten (bedriftsøkonomien) bidratt til en "reideologisering". Handelsfriheten er blitt så sentral for media at det stadig uttrykkes en almen kommentar om at "medier tenker bare på å selge". Karl Marx innvendte allerede som ung redaktør i Rheinische Zeitung at trykkefriheten ikke var noe annet enn retten til å drive butikk, men at den burde heves over markedsvilkårene: "Det vesentlige kjennetegn ved trykkefriheten er å ikke være en handelsnæring."²²⁰

Selv om friheten var begrunnet i hensynet til fellesskapet, det vil si samfunnet, den felles fornuft og den enkeltes dannelse, avslørte den raskt at folk var utrenet med den form for frihet. Det er med andre ord også en kultur for ytringsfrihet. "En mer omfattende ytringsfrihet trives best i et institusjonelt system med rimelig klar ansvarsplassering, systematisk kritikk og opposisjon,

---

²¹⁸ "He (the individual) intends only his own gain (...) led by an invisible hand to promote an end which is no part of his intention (...) By pursuing his own interest he frequently promotes that of the society more effectually than when he really intends to promote it." Smith sit. i Altschull 90:151

²¹⁹ Eriksen/Weigård:239

²²⁰ Marx sit. i Allern96:47. Allern kommenterer: "Dette perspektivet er verd å minne om fordi "vaktbikkje-" og "fjerde statsmakt"-begrepene, spesielt i den liberalistiske amerikanske tradisjonen, knyttes sterkt til idéer om kapitalistisk næringsfrihet og økonomisk uavhengighet av staten." Honnørord som "Den fjerde statsmakt" tilhører mytene, ifølge George Boyce. "The paradox of the Fourth Estate with its head in politics and feet in commerce, can, however, only be understood if it is appreciated that the whole idea of the Fourth Estate was a myth. A myth can combine fact and fiction without any uneasiness existing between the two." Boyce sit. i Allern96:59. "Ideologien om pressen som "den fjerde statsmakt" preges (...) av en iboende dobbelthet: Den er både et uttrykk for at presselaugene pynter seg med falske fjær og et anerkjent normativt ideal som stadig kan brukes som et argument for å satse på en kritisk journalistikk." Allern96:63

mangfold i media osv. og det lar seg ikke etablere over natten," slår Ytringsfrihetskommisjonen fast²²¹.

3.2. Offentlighetsteorien

Offentlighetsteorien, også kalt "det deliberative demokratiet", "diskurs-" eller "dialogdemokratiet" - med media som bærer av den offentlige samtale²²² - er en utgave av demokratiteori som sterkt preger nyere medieteori og praksis og som også slår igjennom i Ytringsfrihetskommisjonens arbeid med den nye loven om ytringsfrihet av 1999. Den tyske filosofen Jürgen Habermas, som er blitt betegnet som en moderne opplysningsfilosof, er toneangivende for denne tankemodellen med sitt verk "Borgelig offentlighet" fra 1962 og senere utvikling og modifiseringer. Han legger vekt på den tvangsfrie, herredømmefrie diskusjonen - "den kommunikative handling" - mellom likeverdige partnere med sikte på et rasjonelt begrunnet konsensus som det grunnleggende element i demokratiet. Ytringsfriheten, og ikke minst åpenheten, er å betrakte som et konstituerende element ved demokratiet. Demokrati er med andre ord å betrakte som "institusjonalisert konflikt"²²³, et system som sikrer og inspirerer dets medlemmer til en bredest mulig dialektisk, siviliserende deltagelse i samfunnet, basert på en aksept av likeverdige posisjoner mellom deltagerne og en "forpliktelse til konfrontasjon"²²⁴ i det offentlige rom. Demokratiet garanterer følgelig ikke fred og ro og gode beslutninger, men gir medborgere rett til å vurdere og revurdere kvaliteten av sine beslutninger.²²⁵ Selve prosessen, det kommunikative og deliberative aspektet, er like vesentlig som de demokratiske beslutningsprosedyrer. Til grunn ligger altså en tillit til fornuften: "Deliberativt demokrati bygger på idealet om styring gjennom den offentlige bruken av fornuften."²²⁶

En autonom felles vilje eller almenvilje må springe ut av "moralske rettferdiggjørelsesdiskurser", skjønt Habermas selv ikke mener det er "realistiske utsikter til generelle konsensuser av dette slaget i moderne stater"²²⁷. Følgelig er det "prosedyrene som er den enhetsstiftende instans i pluralistiske (deliberative) samfunn":

---

²²¹ Ytringsfrihetskommisjonen: 39

²²² "Moderne demokratier er *medi* demokratier," kommenterer Eli Skogerbø for å karakterisere avhengigheten mellom demokrati og media. Skogerbø:39

²²³ Slagstad:466

²²⁴ Ibid:466

²²⁵ Sagt med John Keane's ord: "Democracy is rule by publics who make and remake judgements in public". Keane:149, 190

²²⁶ Eriksen 2001:1

²²⁷ Eriksen/Weigård:224

"Det er disse som muliggjør kollektiv handling og sosial konfliktløsning. Det er derfor ikke bare borgerdyd og personlig samvittighet som er avgjørende for evnen til solidarisk handling og rettferdig fordeling, men også at de prosedyrer for demokratisk viljedannelse og kollektiv beslutningsfatning som er institusjonalisert i moderne rettsstater følges. Disse hviler imidlertid på en bakgrunnskonsensus eller forståelse, og det er denne som gjør at den uenighet og potensielle ustabilitet som er til stede i slike samfunn kan takles gjennom felles refleksive anstrengelser."²²⁸

I dette ligger en utfordring til å få samfunnsmedlemmene til å forstå sine individuelle rettigheter som ikke bare et rammeverk for å forfølge egne mål, "uten sideblikk til andres anerkjennelse og bifall", men som en kommunikativ frihet som gjør det mulig å delta i den politiske menings- og viljesdannelsesprosessen.²²⁹ Deltagelsen skal tjene "den bedre hensikt og den bedre beslutning"²³⁰. Uten overmakt, sanksjonsmuligheter eller egosentriske resultat kalkyler skal den ha sannheten som siktemål, ikke makten. Det deliberative demokratiet vektlegger med andre ord frihet som en positiv verdi, en *frihet til* noe (i motsetning til liberalismens vekt på den negative friheten, *friheten fra* statlig tvang og andre barrierer). "Frihet er engasjement, kunnskap og sosialt fellesskap som mobiliserer rundt idéer og protester."²³¹ Det forplikter samfunnet, "systemverden", overfor "livsverden" - hverdagsfæren, det sosio-kulturelle området vi alle er innfelt i.²³²

I dette bildet har Ytringsfrihetskommisjonen framhevet betydningen av medias "oversettelsesrolle" for å sikre størst mulig mangfold. "Det sentrale problem for offentligheten (i entall), eller for den offentlige kommunikasjon er hvordan det "oversettes" mellom de mange offentligheter," slår Ytringsfrihetskommisjonen fast og peker på at det er her "de intellektuelle og journalistene har sine spesielle oppgaver"²³³, ikke minst i lys av en grenseprengende

---

²²⁸ Ibid:233. I en skissering av en prosedyre for deliberativ rettferdiggjørelse basert på den offentlige bruken av fornuft, framhever Erik Oddvar Eriksen åpenhet, evnen til å endre syn, frihet, rasjonalitet, likhet og offentlighet. De fire sistnevnte ideelle kravene innebærer, basert på Alexy, Bohman, Cohen og Fishkin: 1) De gjensidige overveielser er frie på den måten at deltakerne bare er bundet av resultatene og av forutsetningene for sin egen deliberasjon. Institusjonene er ikke-tyranniske og påtvinger ikke borgerne normer og betingelser som de ikke selv aksepterer. 2) Deliberasjonene er rasjonelle på den måten at partene gir grunner for sine standpunkter og begrunner sine forslag. Det er argumentasjonsbyrde i forhold til forskjellsbehandling og det er kraften i begrunnelsene som styrer kollektiv beslutningsfatning. 3) Partene er formelt og reelt likestilte, dvs. alle språkkompetente individer kan delta og fremme sine synspunkter på lik linje. Ulikheter i makt og ressurser skal enten sjaltes ut eller kompenseres for. Det kan skje for eksempel ved hjelp av advokater for svakere stilte parter. 4) Deliberasjonene foregår på offentlige arenaer og resultatene av overlegningene er bare legitime når de blir akseptert i en fri debatt, dvs. med identiske eller i det minste med gjensidig akseptable begrunnelser. Eriksen 2001:4f

²²⁹ Eriksen/Weigård:233f

²³⁰ Jfr. Ytringsfrihetskommisjonen:23 og Held 99:46ff

²³¹ Rasmussen:211

²³² Begrepene er hentet fra Habermas som skiller tilværelsen i to deler, Systemverden og Livsverden. Systemverden er den samfunnsmessige organiseringen. Livsverden er grunnlaget og miljøet for den menneskelige vekst.

²³³ Ytringsfrihetskommisjonen:73

(cyberspace-)offentlighet med økende informasjonsmengde, informasjonshastighet og informasjonspress. Frykten for konsekvensene av et smalt meningsmangfold i media bidro til kommisjonens forslag om "infrastrukturkravet" som slår fast at "Det paaligger Statens Myndigheder at lægge forholdene til Rette for en aaben og oplyst offentlig samtale."²³⁴ "Dette framlegget har ikkje hausta fagnad i pressa," slår Karl Knapskog fast.²³⁵

3.3. Deltagelsesteorien

Mangfold i media handler ikke bare om at publikum skal ha mulighet til å velge mellom et mangfold av mediebudskap, men også ha rett til selv å skape mangfold. Det er et kjernepunkt i en tredje hovedretning i normativ medieteorier - ved siden av offentlighetsteorien og den liberale rettighetsteorien - som kalles "deltagelsesteori" med media som "arena for frigjøring".²³⁶ Deltagelsesteorien argumenterer med andre ord for publikums muligheter til både å påvirke og produsere medieinnhold ettersom ytringsfrihet ikke bare skal være et fravær av restriksjoner, men også en positiv rett til å komme til orde. Denne ambisjon er historisk knyttet til en såkalt teknologioptimisme, først til radioen og senere til teknologiske nyvinninger som Internett, i kraft av deres potensialer til å være medium med frigjørende muligheter også for vanlige folk.²³⁷ Eli Skogerbø slår fast at teorien er blitt kritisert "ikke minst fordi det har vist seg at forventningene til at publikum ville og kunne produsere eget innhold, har vært overdrevne".²³⁸ Hun peker på at enten er de nye mediene blitt utnyttet av ressurssterke individer og grupper som allerede er toneangivende i etablerte medier eller i rene banaliseringer (av "glade amatører") som har ytterst marginale nedslagsfelt. På den annen side kan disse erfaringene ses på som et korrektiv til medias praksis: istedenfor å forvente at publikum skal utnytte teknologien med egne midler for å bidra til et større mangfold av mediebudskap, kan ressurssterke massemedier med mange lesere/seere/lyttere endre sin praksis for å ivareta idealene i deltagerteorien ved aktivt å inkludere

---

²³⁴ Ibid:9

²³⁵ Knapskog:132 "Når infrastrukturkravet er blitt møtt med så pass store dosar rituell uavhengighetsretorikk frå pressehold, kunne ein sjølv sagt ønskt at dette skjedde med like stor omsut for journalistikkens uavhengighet i høve til marknadsmakt som til statsmakt," kommenterer Knapskog som peker på at infrastrukturkravet inviterer til en tematisering av journalistikkens ramme- og arbeidsvilkår som mediefolk i liten grad deltar i debatten om. Ibid:134

²³⁶ Jfr. Skogerbø

²³⁷ Ett aspekt ved "Internett-optimismen" er at den også potensielt bryter med en dannet, borgelig offentlighetssamtale. Terje Rasmussen peker på at Internett lager "riper i bildet av offentligheten som et rom skapt av saklig argumentasjon om saker av offentlig interesse" og viser til Mark Posters påstand om at dette "nye rommet" er desentralisert, heterogent, preget av ukontrollerbare, usaklige, "usømmelige" og estesiserende uttrykksformer uten ambisjoner i formell politikk. Rasmussen:200

publikum som påvirkere og produsenter av innholdet. I forhold til Verdikommisjonens arbeid ville en slik tolkning av deltagerteorien muligens gitt en type legitimitet til media som aktør og arena i en "etisk og verdimeslig bevisstgjøring". Det gir assosiasjoner til enkelte forsøk på å skape en alternativ mediapraksis som "Public Journalism". Dette aspektet er sentralt i kapittel 6.

3.4. Funksjoner og samfunnsansvar

Med slektskap til én eller flere av de tre omtalte medieteoriene framføres et mangfold av stemmer og perspektiver om medias samfunnsrolle. I Norge²³⁹ er Vær varsom-plakaten (opprinnelig fra 1936, senest revidert 1994) og Redaktørplakaten (opprinnelig fra 1953, revidert 1973) en felles referanse - og et frigjøringens "Magna Carta"²⁴⁰ - for medias egen identifikasjon og selvjustis. I Vær varsom-plakaten heter det blant annet: "En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn" (1.1.) under første overskrift "Pressens samfunnsrolle". Videre pålegger pressen seg selv et ansvar for å la ulike syn komme til uttrykk (1.2.), informere og avdekke kritikkverdige forhold (1.4) og ikke gi etter for press fra noen som vil hindre fri informasjonsformidling, fri adgang til kildene og åpen debatt om ethvert spørsmål av samfunnsmessig betydning (1.3.)²⁴¹. Også Redaktørplakaten forplikter media overfor samfunnet og offentligheten. Det slås fast at redaktøren "alltid (skal) ha pressens ideelle mål for øye", ivareta ytringsfriheten og "etter beste evne arbeide for det som etter hans/hennes mening tjener samfunnet"²⁴². Det er med andre ord tatt betydelig høyde for det personlige skjønn for å legitimere en individuell og institusjonell egenkultur. På den ene siden skal mediene tjene samfunnet, på den annen side dyrke sin uavhengighet. En nyere spesifisering sier:

"Norsk Redaktørforening vil:

- utvide samfunnets åpne rom, gjennom økt offentlighet og sterkere ytringsfrihet for å sikre publikum tilgang til informasjon og deltakelse i de demokratiske prosesser.

---

²³⁸ Ibid:51

²³⁹ Norske medier og myndigheter blir stadig minnet om at det skjer en helt vesentlig premissgiving utenfor Norges grenser. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) og FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter, står sentralt. I flere konkrete saker - som i selfangersaken - har dommer ved Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg vært et korrektiv til rettspraksisen av ytringsfriheten i Norge. (Jfr. Eide 2000:290f)

²⁴⁰ Eide2000:308

²⁴¹ "Vær varsom - Etske normer for pressen (trykt presse, radio og fjernsyn)", Norsk Presseforbund

²⁴² "Redaktørens plikter og rettigheter" (Redaktørplakaten), Norsk Presseforbund. Jfr. hjemmesidene til Norsk Redaktørforening - www.nored.no - og til Norsk Journalistlag - www.nj.no - om etiske retningslinjer for media.

- styrke redaktøransvaret og mediens uavhengighet i forhold til myndigheter, eiere, annonsører og særinteresser."²⁴³

Mer spesifikke formuleringer for ulike medier er i samme gate.²⁴⁴

Ekstern påvirkning - som uttrykt i introduksjonskapitlet og i VK-mandatet - oppmuntrer media til å spille en konstruktiv samfunnsrolle. Det går særlig fram av offentlige utredninger med samfunnsmessig og politisk vekt. De forfekter idealer som myndighetene vil at media skal tjene. Sammenfattet går de ut på at "de bør tjene det politiske demokratiet"²⁴⁵. Følgende funksjoner er særlig framhevet: 1) informere slik at borgerne kan ivareta demokratiske rettigheter (informasjonsfunksjonen), 2) influere på det opinionen er opptatt av (dagsordenfunksjonen) 3) kritisk kontrollere styresmaktene for å sikre innsyn og motvirke maktmisbruk (kritikerfunksjonen eller overvåkerfunksjonen), 4) skape forum for debatt og kommunikasjon mellom individer og grupper (forumfunksjonen) og 5) ivareta kommentarfunksjonen.²⁴⁶ Punkt 1), 2) og 4) understreker hensynet til samfunnet, mens 3) og 5) kan tas til inntekt for å vektlegge uavhengigheten. Det er med andre ord bred konsensus mellom offentlige og medieinterne synspunkter om mål og funksjoner i forhold til det som kan betegnes som samfunnsansvar.

Men selv med en bred konsensus - støttet av både medieinterne og eksterne formuleringer om at media skal tjene overordnede idealer - så byr de på et komplekst sett av vurderinger og forventninger. Én konsekvens - i lys av VK-dekningen - er eksempelvis at media kan gi mangelfull informasjon, eventuelt fortie og følgelig bryte prinsippet om "folkets rett til å vite"²⁴⁷ for å legge større vekt på kommentar- og/eller kritikerfunksjonen. Videre kan avisene ta noen enqueter i en "5 på gata-form" (som ble gjort i Vårt land og Aftenposten) eller prioritere sin rolle som arena (forum) ved å understreke dens betydning og utvikle dens innhold.

Vektleggingen av og holdningen til "VK-saker" i særlig Dagbladet og Aftenposten bidro heller ikke til å "influere på det opinionen er opptatt av" ved å sette VK-saker på "dagsorden".

²⁴³ Fra Norsk Redaktørforenings handlingsprogram 1999-2001, sit. i Eide 2000:284

²⁴⁴ I NRKs mål og strategi 1996 - 2000 heter det eksempelvis i ett av de overordnede mål, at NRK skal "støtte demokratiet gjennom et mangfoldig tilbud av nyheter, fakta, kommentarer og diskusjon om samfunnsproblemer, også for mindretall og spesialgrupper". Schibsted-konsernet forutsetter at Aftenposten og VG skal ha "frie og uavhengige redaksjoner", men som skal drives med utgangspunkt i "det kristne verdigrunnlag, norsk kultur og demokratiske prinsipper" ved siden av å "representere kvalitet og troverdighet". Jfr. eks. NOU 1996:12 om medieombud

²⁴⁵ Allern96:52

²⁴⁶ St.meld. nr. 32, 1992-93 (Media i tid), NOU 1982:44 (utredning om pressestøtten) og NOU 1982:30 (Maktutredningens rapport om massemedier). Jfr. Allern 96:40 og 51

²⁴⁷ Jfr. Eide 2000:286. "Vi må huske at pressefrihet ikke *bare* betyr frihet til å *mene*: det betyr også *rett til å vite*, det betyr *informasjonsfrihet*". Chr. A.R. Christensen sit. i Ibid

Medieforskningen slår fast at media har begrenset innvirkning på hva publikum skal mene, men har "påfallende suksess" med å fortelle hva de skal mene noe om.²⁴⁸ "Medienes dagsorden har stor betydning for demokratiet."²⁴⁹ "The media organize not just information but audiences (...) Their capacity *to publicly include* is perhaps their most important feature."²⁵⁰

På denne bakgrunn levde både Dagbladet, Aftenposten og delvis Vårt Land (som med sitt opplag har langt mindre mulighet til å sette dagsorden) i svært begrenset grad opp til VKs ideelle ønsker om at media skulle drive "en mest mulig aktiv og konstruktiv verdidebatt, med eller uten vår medvirkning" og til å "formidle temaer og informasjon vi er opptatt av å få ut til offentligheten". Det er ideelle forventninger som tilsynelatende er i overenstemmelse med den brede konsensusen om medias demokratiske ansvar. Forventningene kan også legitimeres - kanskje også med entusiasme - utifra både den liberale rettighetsteorien, offentlighetsteorien og deltagelsesteorien.

Men likevel: "mediedramatikerne" ville ikke løpe "verdikommissærenes" ærend. Følgelig må den negative dekningen i Dagbladet og den tilsvarende positive velviljen i Vårt Land muligens ha sammenheng med en "grunnholdning" - slik Langangen pekte på - overfor VK. Svaret må ligge utenfor feltet av medieteorier og mediefunksjoner. Vi blir kanskje klokere ved å drøfte dekningen i lys av ulike demokratiteorier.

---

²⁴⁸ Østbye Medienes dagsorden:70. Om medieeffekt-forskningens historie på publikum, se Hagen

²⁴⁹ Østbye Medienes dagsorden:72. Østbye peker på at media signaliserer hva som er viktig gjennom saker som ikke blir dekket, hvordan de prioriteres og hvordan de fortelles.

²⁵⁰ Schudson95:25

4. Pressedekningen i lys av demokratiteorier

Pressedekningen av VK kan ses i en politisk kontekst, utenfor konteksten av medieteorier og funksjoner: demokratiteorier som har ulike preferanser til individuelle og kollektive hensyn. Vi kan søke svar på om de tre avisene forfekter en holdning overfor VK som finner sin begrunnelse i en demokratisk orientering som legger hovedvekten på individet, på samfunnet eller på både individ og samfunn.

Forrige kapittel viste at en bred konsensus grunngir ytringsfrihet relativt til andre verdier og goder som å "tjene demokratiet", "samfunnet", "sannheten".²⁵¹ En slik individuell og samfunnsmessig begrunnelse for ytringsfrihet er diskutabel. Enkelte viser til faren for å instrumentalisere ytringsfriheten og hevder at den ikke er tilstrekkelig individorientert, andre at den ikke tilstrekkelig ivaretar kollektive interesser. Disse standpunktene uttrykker seg i motstridende interesser - gjerne side om side i samme redaksjon - eller i ulike institusjonskulturer, som i de tre avisene oppgaven har tatt for seg. De kolliderer gjerne i sine syn på media som aktør og arena for den offentlige samtale med problemstillinger som frihet versus tvang, kollektive- versus individualistiske interesser, sekulære versus moralske krav. Det kan tolkes som uttrykk for dyperegående, ideologiske prosesser i nyere tid, kjennetegnet ved kommunismens fall, fundamentalismens framvekst, brytninger mellom nasjonalitet og overnasjonalitet og sentrum versus periferi samt den vestlige rivaliseringen mellom liberalister/postmodernister²⁵² og hegemonister/kommunitarister²⁵³. "Vi befinner oss i en åpen samfunnssituasjon der de tradisjonelle verdiregimer (...) har mistet sin organiserende kraft," kommenterer Rune Slagstad som mener den åpne situasjonen "tvinger til ny samfunnsetisk

---

²⁵¹ Det er i tråd med Ytringsfrihetskommisjonen som understreker at ytringsfrihetens siktemål må være å verne fundamentale verdier som sannhetssøking, demokrati og autonomi, individets frie meningsdannelse. De tre prinsippene gir samlet et universelt forsvar for ytringsfriheten, ifølge kommisjonen som mener å kunne slå fast at "Ytringsfriheten vil på denne måten ikke framstå som et abstrakt prinsipp - med tilhørende fare for nedprioritering - men som en praktisk realitet av til dels universell betydning". Ytringsfrihetskommisjonen:9.

²⁵² Begrepet "postmodernisme" er ikke presist og brukes i mange sammenhenger. "This word has no meaning. Use it as often as possible", har "Modernday Dictionary of Received Ideas" ironisk hevdet. (Jfr. Featherstone:1). Like fullt brukes "postmodernisme" for å betegne vestlige demokratiers postindustrielle eller post-tradisjonelle (= ingen tradisjon begrunner seg selv) samfunn og kan oppfattes demokratiteoretisk som nyliberalistisk. Jean-Francois Lyotard, "postmodernismens teoretiker", understreker at det postmoderne må ses som del av det moderne, (Featherstone:3) hvis frambrudd, ifølge Graham Murdock, kan knyttes til "de grunnleggende transformasjoner som rev oss bort fra de gamle ideene som kjennetegner føydalsamfunnet og absolutismen, og sendte oss inn i den verden vi befinner oss i dag". (Murdock sit. i Lundby:48) Lyotards bok *La Condition Postmoderne (The Postmodern Condition)* fra 1979, er en kritisk granskning av vitenskapens legitimering gjennom de "store fortellingene" som vekstideologien eller ideologien om frigjøringen av arbeiderne. Det postmoderne menneske tror ikke på "metafortellinger", mener Lyotard.

²⁵³ Jfr. note 172.

refleksjon om en ikke vil gi seg hen til kynisme".²⁵⁴ I sentrum står selve tolkningen og det praktiske uttrykket for demokrati. Det skal oppta oss i dette kapittel.

Det er problematisk å klart avtegne konturene av ulike demokratiteorier, ikke minst fordi det er liberale og konservative eksponenter for de ulike syn og fordi det dominerende inntrykk er at ideologier er døde og følgelig bidrar til utvidet gråsoner.²⁵⁵ En klar kontur - og konflikt - synes imidlertid å nettopp være knyttet til forholdet mellom individ og kollektiv/samfunn. "På dette område kan vi registrere en stor internasjonal debatt, kall det gjerne konflikt, mellom liberale rettighetsideologer eller nyliberale på den ene side og en nymoralsk bevegelse på den annen."²⁵⁶ Her vil pressedekningen av Verdikommisjonen drøftes i lys av nyliberalismen/postmodernismen, det deliberative demokratiet og (den religiøse) kommunitarismen.

4.1. Med vekt på individet

"Norge har historisk levd i et konfliktfylt spenningsfelt mellom en liberal rettighetstenkning og en statlig styringsideologi hvor styringsideologien etter hvert fikk hegemonisk dominans," hevder Rune Slagstad²⁵⁷. I dette spenningsfeltet kan vi - på grunnlag av pressedekningen av Verdikommisjonen - tilsynelatende plassere Dagbladet som den fremste eksponent for den liberale rettighetstenkningen, Aftenposten i en mellomrolle og Vårt Land som den mest ekspressive eksponent for styringsideologien. I sistnevnte kategori hører også selve VK-prosjektet hjemme, skal vi dømme på grunnlag av de refererte karakteristikken på leder- og kommentarplass i Dagbladet. En slik kategorisering er imidlertid ikke synonym med et politisk skjema som plasserer de radikale på parti med den liberale rettighetstenkningen og de konservative som forsvarere av styringsideologien. "Særlig folk på venstresida bør være glad for Verdikommisjonen," mener eksempelvis Arbeiderpartiets Hallvard Bakke. "I en verden så preget av nyliberalisme og "markedets" overordnede velsignelse på nesten alle områder, må det for dem

---

²⁵⁴ Rune Slagstad, Aftenposten 26.4.98. I lys av den historiske utviklingen i Norge mener Slagstad at nye holdninger, væremåter og verdier formes i en brytning med tre tradisjonelle verdiregimer: det verdikonservative med røtter i embetsmannsstaten (1814-1884), venstrestaten (1884-1940) og arbeiderpartistaten (1945-). Ibid

²⁵⁵ Ifølge Thomas Hylland Eriksens tolkning har Vesten etter kommunismens fall styrket sin hegemoniske dominans, "tørket støvet av idealene fra den franske revolusjon - riktignok utvidet med et globalt politisk perspektiv og en erkjennelse av de økologiske problemenes betydning", gjort Marx til en "historisk figur" og Kant til "vår samtidige". Thomas Hylland Eriksen: kap 6.

²⁵⁶ Francis Sejersted, Aftenposten 13.7.98

²⁵⁷ Slagstad:463

som stiller spørsmål ved dette verdisystemet være en fordel hvis det nå tas opp til debatt."²⁵⁸

Hvordan kan det da forklares at Dagbladet - som neppe vil oppfattes som talsmann for markedsliberalisme - så entydig fordømte VK? Svaret synes å gå fram av avisas journalist-kommentarer som tok avstand fra "statsstemplede verdier", en "bedrevitende statshands" forsøk på å "erobre" norske folks verdier og livssyn" og "Bondeviks forsøk på å modernisere pietismen". Det er uttrykk for et prinsipielt standpunkt som utvetydig fraber seg statlig styringsideologi.

Standpunktet finner en begrunnelse i liberal, individualistisk rettighetstenkning. Professor Erik Oddvar Eriksen er en av de mest artikulerte talsmennene for dette standpunktet i Norge, så også i debatten om VK. Han spør: "Må vi være enige om verdier?"²⁵⁹ og svarer at "en verdikonsensus (...) alltid (vil) være begrenset" og at det "å søke etter felles verdigrunnlag og en felles etikk vil *kanonisere bestemte syn på det gode liv*".²⁶⁰ Eriksen legger rettsstaten - som også juridisk sikrer individers rett til å være uenige - til grunn for sin argumentasjon. På tilsvarende vis innvendte han overfor Ytringsfrihetskommisjonens innstilling som etter hans skjønn var et anslag mot den individualistiske rettighetstenkningen. Han hevdet at den kuttet forbindelsen til den liberale begrunnelsesstrategien for ytringsfrihet og i stedet gjorde individet avhengig av andre for å bli en autonom og selvrådd person og at den instrumentaliserte ytringsfriheten til å tjene kollektive verdier, en bestemt hensikt som "sannhet", "anstendigjøring", "forbedre folkestyret", "et gode for demokratiet", "viktig for samfunnet". "Også de ufornuftige, de "gale", de uansvarlige, de udemokratiske, de uanstendige og uinformerte ytringer må det være plass for, om staten skal gjøre krav på navnet demokratisk rettsstat," polemiserer han.²⁶¹ Følgelig må individet kunne stå fritt til også å kunne handle i opposisjon til fornuften og sannheten.

Disse synspunktene kan tas til inntekt for det liberale, postmodernistiske oppgjøret med å skape universelle sannheter som kan true individualitet og mangfold og havne i umenneskelighet og dogmatisme.²⁶² Et kroneksempel fra nyere tid er Salman Rushdi som med romanen "Sataniske vers" utfordret synet på hellige sannheter som urokkelige og snarere forfektet "tvilen som den

---

²⁵⁸ Bakke i Dagsavisen 10.8.98

²⁵⁹ Eriksen, kronikk Dagbladet 24.12.98

²⁶⁰ Ibid "Siden både *Gud og Marx er døde* må vi leve med et mangfold av "Guder", mener Eriksen. Ibid.

²⁶¹ Eriksen, kronikk Dagbladet 11.10.99. Se også videre debattinnlegg fra Truls Wyller, Dagbladet 10.1.99 og fra Eriksen, Dagbladet, 18.1.99.

²⁶² "Demagoger" og "moraliske majoriteter" som gjerne starter med å forby porno, ender opp med å fordømme jøder (som nazistene) eller den vestlige kultur (som kommunistene), argumenterer Henrik Steen i en kronikk mot "Hanne Sophies (Greves) verden", Aftenposten 14.8.98. Erik Oddvar Eriksen (Aftenposten 24.12.98) viser til overgrepene mot samene, taterne og lobotomerte psykiske pasienter som omkostninger ved verdikonsensuser.

alminnelige tilstand".²⁶³ I den postmodernistiske verden er alle sannheter subjektive og kulturbestemte og det er verken mulig eller ønskelig å komme fram til "sannheter". Her er det "no rules, only choices"²⁶⁴. Michel Foucault er eksempelvis en eksponent for dette synet, i forlengelsen av Nietzsche. Han ser rasjonaliteten i det vestlige samfunn som et gjennomgående forsøk på å undertrykke den kreative kraften. Viljen til sannhet og til sikker viten er i hans syn uatskillelig med viljen til makt. På samme arena er den postmoderne filosofen Jacques Derrida som kritiserer hele den vestlige fornuftstradisjon og som hevder at historiske grusomheter som Hiroshima og nazistiske dødsleire i siste instans er en konsekvens av kravet om logikk og fornuft.²⁶⁵ Postmodernistene utfordrer med andre ord tanken om en objektiv virkelighetsforståelse og anerkjenner vilkårlighet, mangel på sammenheng, ubestemmelighet og paradokset.

De som har kommet med innvendinger mot Ytringsfrihetskommisjonen vil muligens distansere seg fra flere såkalte postmodernister, men synspunktene kan tolkes i samme retning: det handler om full legitimitet til å være sin egen herre, stå vakt mot all form for uniformitet og kunne ytre seg "ufornuftig", "uansvarlig", "uanstendig". Det tolkes gjerne synonymt med frihet, skjønt "det interessante ved Dworkins (og andre nyliberales) rettighetstenkning er at det sentrale begrep i begrunnelsen ikke er "frihet", men "likhet"²⁶⁶. Som i det økonomiske markedet - med Smiths usynlige hånd - vil en slik policy i deres øyne kunne virke autonomt og selvregulerende. Og det tolkes som en naturlig konsekvens av å håndheve liberalismens krav om et klart skille mellom staten og det sivile samfunn.

Denne tenkningen vil som konsekvens yte motstand mot å diagnostisere "samfunnsmoralen" ved eksempelvis å hevde, slik Bondevikregjeringen gjorde, at den har så klare "negative utviklingstrekk" at en VK må opprettes for å bidra til å "snu" den, skjønt det også kan hevdes at det finnes postmoderne utgaver av den pessimistiske samfunnsforståelsen²⁶⁷. Marie Simonsen i VG målbar - som Dagbladet - en tydelig distanse til "KrF-synet": VK er et symbol

---

²⁶³ Irans leder Ayatollah Khomeini dømte Rushdi for frafallenhet og blasfemi mot islam 17.2.89 og utstedte fatwa. Samme dag uttalte Rushdie: "Tvil, slik jeg ser det, er den alminnelige tilstanden til et menneske i det 20. århundre (...) vi må lære hvordan avslutt visshet forsvinner som dugg for solen". Rushdi sit. i Appignanesi/Garratt: 156f

²⁶⁴ Featherstone:26

²⁶⁵ Nettopp krigens redsler har vært en viktig motivasjonsfaktor for at Habermas har søkt å gjenopprette opplysningstidens verdier om fornuft og frihet.

²⁶⁶ Francis Sejersted, Aftenposten 13.7.98. Likhet i Ronald Dworkins tolkning vil, ifølge Sejersted, bety at alle mennesker har like stort krav på at det vises hensyn til deres verdighet og integritet. Ibid.

²⁶⁷ Michel Foucault kan tas til inntekt for et pessimistisk syn. I boka Seksualitetens historie hevder han eksempelvis at opplysningstidens vitenskapelige ethos er konstitutivt for vårt samfunns psykologiske og psykiatriske kultur, at kunnskapen brukes som maktmiddel for å regjere over menneskekroppen og at psykiatrien eksempelvis bare er en utgave av det kristne skriftestolsystemet. Jfr. Foucault:58ff

"på krefter i samfunnet som alltid prøver å holde igjen og bremse utviklingen. Som synes alt var så mye bedre før, og lengter tilbake heller enn å se fremover. De (kontantstøtten og VK) ble regjeringens sanne ansikt: en ordning som betalte kvinner for å være hjemme, og en kommisjon som skulle fortelle oss hvilke verdier som er riktige."²⁶⁸

VK reiste debatten om "forfall" snarere kan være tegn på "fornyelse". "Dagens oppbrudd bærer i seg muligheten for fornyelse i stedet for forfall," skriver Torben Hviid Nielsen i en kritikk av "VK-diagnosen"²⁶⁹. "Det som kan se ut som moralsk forfall og normoppløsning, er snarere økt mangfold og mer indirekte måter å overføre verdier på, knyttet til ideen om å "finne seg selv", tilføyer Marianne Gullested.²⁷⁰ Ottar Hellevik polemiserer mot dette synspunktet:

"Snarere enn moralsk forvitring har vi å gjøre med en fornyelse, sies det. Samfunnsmedlemmene godtar ikke lenger uten videre alle regler de får overlevert (plikt-moral), de vil selv fritt vurdere hva de skal rette seg etter (refleksiv moral). (...) en stor analyse av synkende lovrespekt i Danmark (konkluderer) at det er vanskelig å få øye på en alternativ moralsk tenkning. Den typen handlinger det er snakk om i det norske materialet²⁷¹ tyder også at det er egeninteresser snarere enn etisk nytenkning som ligger bak når regelbrudd godtas."²⁷²

Uenigheten om samfunnsdiagnosen - som finnes innen alle leire²⁷³ - ble i seg selv brukt som et argument for VK. "Det er nettopp *tvisynet på vår tid*, kombinert med en følelse av at samfunnet er i rask endring, som gjør at mange mennesker føler behov for en konsentrasjon om verdier - immatrielle verdier."²⁷⁴

Dagbladets utfall mot VK synes å forsvare Hviid Nielsen og Gullestads diagnose. Den hevder ikke bare at "det moralske forfall" egentlig kan handle om fornyelse, men at den historiske virkeligheten har fjernet befolkningen så langt fra en felles homogen møteplass på Kirkebakken at det er illusorisk - og også negativt - å forfekte hegemoniske ambisjoner. Vi kan

---

²⁶⁸ Simonsens "nekrolog" over regjeringen Bondevik ved regjeringsskiftet, VG 11.3.2000. Her slår hun fast den utbredte oppfatning at Bondevik-regjeringen først og fremst ville huskes for kontantstøtten til småbarnsforeldre og VK.

²⁶⁹ Hviid Nielsen, Dagbladet 8.4.98

²⁷⁰ Gullestad, Aftenposten 31.3.98 og 17.8.98

²⁷¹ Norsk Monitor, MMI

²⁷² Hellevik, Dagbladet 24.3.00

²⁷³ Jfr. Alm/Syse som drøfter pessimistiske og optimistiske samfunnssyn innen både postmodernismen, kommunitarsimen, kristendommen og i ulike fløyer i politikken.

²⁷⁴ Ibid:68

ikke lenger forvente eller kreve generell enighet om verdispørsmål, bortsett fra en rettslig enighet om å være uenige og ved å overlate definisjonen av det gode liv til privatsfæren.²⁷⁵

"De tydeligste fordommene mot Verdikommisjonen spesielt, og mot offentlighet om verdier generelt, er det fristende å oppfatte som nyliberalistisk ideologi," kommenterer Stavanger Aftenblad på lederplass.²⁷⁶ Lederen knytter den "påfallende negative" dekningen av VK "i en del medier" til at

"de siste tiårene har vi sett en markert dreining i nyliberalistisk retning. Kollektive verdier er svekket, det samme er troen på statlig styring og forpliktelsen til rettferdig fordeling (...) Til grunn for nyliberalismen ligger en individualistisk tanke: det viktigste er å sikre utfoldelsesmuligheter."²⁷⁷

I ordskiftet om VK og med brodd mot den individuelle rettighetstenkningen, innvender Ottar Brox at "selv i en perfekt rettsstat kan vi oppføre oss som griser, ulver eller valutaspekulanter mot hverandre" og argumenterer for innskrenket individuell frihet med spesifikke etiske regler og normer.²⁷⁸ Tilsvarende hevder Ytringsfrihetskommisjonens leder, Francis Sejersted, at "hos dem som er kommet lengst i å gjennomtenke en "verdipolitikk", er den formulert som en klar kritikk av, eller angrep på, den fremherskende liberale politikks distanserte "nøytralitet", som setter rettigheter foran hensynet til det alment gode."²⁷⁹ Deres argumentasjon kan tas til inntekt for den deliberative demokratiteorien som søker et balanseforhold - i tråd med den norske tradisjonen - mellom individets og samfunnets interesser og behov.

4.2. Med vekt på både individ og samfunn

Særlig Aftenpostens ambivalente holdning til VK kan tolkes som et mellomstandpunkt i spenningsfeltet mellom individuelle og samfunnsmessige hensyn, skjønt også noen av Dagbladets kommentarer - særlig fra Dag Kullerud - kan sies å tilhøre samme "familie". Dette standpunktet hevder å ha to tanker i hodet samtidig, for å sitere Gunnar Skirbekks forsvar for den enstemmige innstillingen fra Ytringsfrihetskommisjonen: "1) Idealet om autonome personar er eit vilkår for

---

²⁷⁵ Jfr. Erik Oddvar Eriksen, Dagbladet 18.1.99 og Dag Kullerud, Dagbladet 19.10.97

²⁷⁶ Stavanger Aftenblad 27.11.99

²⁷⁷ Ibid

²⁷⁸ Brox i Dagbladet 6.2.99

²⁷⁹ Sejersted, Aftenposten 13.7.98

eit deliberativt demokrati og eit sivilt samfunn. 2) Samtidig er denne personstatus ein sårbar tilstand som krev omtanke og ettersyn."²⁸⁰ Synspunktet har betydelig relevans for synet på VK, slik Sejersted tar til orde for. Han levner ingen tvil om at samfunnet har et ansvar for å ta seg av "individets oppdragelse" - for å fremme en "refleksiv identitet" i det "moderne, myndige menneske" - i en "gjensidig dannelsesprosess", men det byr på et "reelt dilemma": "Felleskap uten frihet er like skremmende som frihet uten fellesskap".²⁸¹

Kjernen i argumentasjonen er å arrestere forestillingen om at staten skal være nøytral i spørsmålet om det gode liv. Den "nøytrale stat" er en moderne karakteristikk ved politisk tankegang i motsetning til antikkens politiske teori som mente politikkenes hensikt handlet om å kultivere borgernes dyd eller moralske egenskaper. Slik kan også VKs mål oppfattes som et forsøk på å gjeninnføre den gamle hensikten med politikken: å kultivere vår dyd.²⁸² Jfr. kapittel 1 og 2 om mandatet for VK, VKs egen selvdefinering og utsagn som Dag Hareides: "Men spørsmålet om vi kan finne felles verdier ligger og dirrer under hele arbeidet".

Antikkens teori er særlig utviklet i moderne form med begrepskjennetegnet "den deliberative demokratiteorien".

"Broadly defined, *deliberative democracy* refers to the idea that legitimate lawmaking issues from the public deliberation of citizens. As a normative account of legitimacy, deliberative democracy evokes ideals of rational legislation, participatory politics, and civic selfgovernance. In short, it presents an ideal of political autonomy based on the practical reasoning of citizens."²⁸³

Individets frihet forutsetter en offentlig autonomi som sikres gjennom tre overlappende konstitusjonelle arrangementer som er etablert i demokratiet: maktfordelingsprinsippet, offentligheten og legalitetsprinsippet hvor offentligheten - "det sosiale rommet som blir skapt når individene handler kommunikativt" - er normativt viktigst.²⁸⁴

Kjernen i den moderne offentlighet som her beskrives, er med andre ord rasjonell debatt uten opphøyde dogmer, slik det er redegjort for i kapittel 3.2. "Offentlighetsteorien". "Sannheter" - og fellesskapsverdier - må oppnås gjennom argumentativ diskurs. Habermas vil hevde at det er

---

²⁸⁰ Skirbekk, Aftenposten 3.11.99

²⁸¹ Sejersted, Aftenposten 13.7.98. Jfr. også Ytringsfrihetskommisjonen:21f som Sejersted leder og sentral pennfører for.

²⁸² Jfr. Sejersted, Aftenposten 13.7.98

²⁸³ Bohman/Rehg s.IX

²⁸⁴ Eriksen/Weigård:235f

mulig å skille det sanne fra det usanne, det riktige fra det gale og det skjønne fra det frastøtende, men det må komme "nedenfra". Eller som hans åndelige forgjenger, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, - som forfektet troen på (den objektive) fornuften som verdensprinsipp - sa det: "Det som er fornuftig, er virkelig: og det som er virkelig, er fornuftig."²⁸⁵

Denne moderne, borgelige offentlighet, "som er lokalisert i det sivile samfunn som et statsfritt rom, er uten historisk sidestykke" og forbilde.²⁸⁶ Den bryter med forestillingen om et samfunn basert på harmoniserte livsformer og hegemoniske verdier. Diskurs-offentligheten har ikke noe bestemt etisk grunnlag knyttet til staten eller Kirken og deres institusjoner. Den erklærer seg altså ikke til en felles definert verdiramme, en bestemt verdensanskuelse eller samfunnsform. Den søker oppslutning fra mennesker på kryss av alle skillelinjer (rase, tro, etnisitet, politisk overbevisning) som deltar med en forutsatt upartiskhet og rasjonell argumentasjon og med, som tidligere nevnt, et perspektiv på hva som er det felles beste. Det virker ikke bare forpliktende - som vi nevnte i 3.2. - men også utfordrende. Kravene er store til alle offentlighetens aktører som Habermas deler inn i tre grupper: det store publikum (som erfarer i privatsfæren og bringer erfaringer ut i offentligheten), strategiske aktører (eks. VK, politikere, næringslivsledere, kjendiser, interesseorganisasjoner) og media²⁸⁷.

I dette lys er en kommunikativ diskurs om verdier av større betydning enn et forsøk på å definere et verdsett "fellesskapet" kan slutte seg til. "Kan det tenkes at prosedyrer og spilleregler for å behandle hverandre med respekt er like viktige som felles verdier?" spør Torben Hviid Nielsen i debatten om VKs eksistensberettigelse.²⁸⁸ "Med større verdimesig mangfold blir det viktigere å skape fellesskap rundt nye spilleregler for å leve sammen som forskjellige enn å gjenreise antatte fellesverdier," anfører Marianne Gullestad.²⁸⁹ "I et flerkulturelt samfunn (...) fins (ikke) én sannhet, men gode og dårlige måter å leve sammen på," samtykker Dagbladets Dag Kullerud.²⁹⁰

Her knyttes en vesentlig forbindelseslinje til den individuelle rettighetstenkningen: "prosedyrene er den enhetsstiftende instans". Erik Oddvar Eriksen mener at jakten på et felles

---

²⁸⁵ Schjelderup/Winsnes:124

²⁸⁶ Eriksen/Weigård:236f

²⁸⁷ Habermas så først på media som et passivt instrument for kommersielle og politiske interesser. Senere har han ment at media har tilegnet seg en makt med egen legitimitet som verken står på politikens eller publikums side.

²⁸⁸ Hviid Nielsen, Dagbladet 8.4.98

²⁸⁹ Gullestad, Aftenposten 17.8.98.

²⁹⁰ Kullerud, Dagbladet 19.10.97

verdigrunnlag og en felles etikk ikke bare risikerer å "kanonisere bestemte syn på det gode liv", men også

"stenge for de læringsprosesser dette samfunnet så sårt trenger til hvis det skal mestre de utfordringer og omstillingsprosesser som presser seg på i internasjonaliserings og globaliseringens tidsalder (...) Det er derfor ikke mer samling om etiske grunnregler som trengs, men en klargjøring av de moralske kjøreregler, dvs. de prinsippene for en rettferdig orden som ulike grupper og interesser må innordne seg."²⁹¹

VK hevdet flere ganger - også i sine ideelle "manifest" - at hensynet til prosedyrer og spilleregler var i samsvar med deres egne ambisjoner, jfr. vektleggingen på "dialog", "refleksjon", "økende bevissthet", "konstruktiv verdidebatt". Samtidig gjorde de stadig forsøk på å demtere at VKs oppgave var å søke en moralsk og verdimesig konsensus: "Verdikommisjonen er ingen rangerende moralkommisjon, den har ikke til formål autoritativt å oppstille de viktigste norske verdiene."²⁹² Dette synet hentet støtte fra ulikt hold. Erik Dammann som parallellt med VK tok initiativ til "Forum for systemdebatt", mener det vil vokse en

"motopinion som tvinger pendelen tilbake (...) når balansen mellom egennyttekonkurranse og fellesskapshensyn blir tilstrekkelig forrykket. (...) Og i den bevisstgjøringen dette forutsetter, trenger vi utvilsomt både en Verdikommisjon og et Forum for systemdebatt."²⁹³

Jan Inge Sørby argumenterte - i et skarpt motinnlegg mot Kjartan Fløgstads "fabrikkportens erkjenningssmodus" som "ikke gir plass til det sosiale feltet mellom individ og stat"²⁹⁴ - for en bredest mulig dialog (som støtte til VK). "Den som vil byggja opp eit vern mot profittorientert marknadliberalisme, må gå i allianse med det som blir skapt i sosialiteten mellom stat og individ", skriver han.²⁹⁵

Medlem av VKs styringsgruppe, Stein Ringen, forsøker å bygge bro mellom motsetningene ved å peke på at "kollektivistene" og "individualistene" snakker forbi hverandre, eksemplifisert ved oppfatningen av begrepet likhet. "Litt forenklet kan vi si at noen betoner likhet

---

²⁹¹ Eriksen, Dagbladet 24.12.98

²⁹² Greve, Aftenposten 30.7.98. I Sluttrapporten heter det: "Målet med Verdikommisjonens prosjekter har imidlertid ikke vært å nå frem til fasttømrede og endegyldige konklusjoner, men å inspirere til prosesser der verdier blir satt under debatt." Sluttrapporten bd.2:25

²⁹³ Damman, Dagsavisen 23.10.98. "Forum for systemdebatt" ble kalt "den alternative Verdikommisjonen". Jfr. Nationen 28.10.98.

²⁹⁴ Sørbo, Aftenposten 19.5.98

i levemåte, mens andre betoner likhet i betingelsene for å velge egen levemåte,"sier Ringen. Han konkluderer at den norske likhetsideologien av i dag er en sosialdemokratisk ideologi og spør "Bør vi erstatte en ideologi om likhet og likhet med en ideologi om likhet og mangfold?"²⁹⁶

Det avgjørende poeng er at til tross for at demokratiske grunnverdier som likhet - og frihet - har ulike verdier og uttrykker seg høyst ulikt²⁹⁷, så er folk kvalifiserte til å styre seg selv. Det er antakelsen som ligger til grunn for autonomiprinsippet, "the capability of persons to determine and justify their own actions, with their ability to choose among alternative political programmes, and with the necessity of introducing guidelines to delimit the democratic process"²⁹⁸.

VKs appeller kunne med andre ord oppfattes slik at de ikke truet den individuelle autonomi. Selv de som eventuelt hadde hegemoniske modeller som siktemål, hadde muligens blikk for at både samfunnet og individene er mest tjent med så stor grad som autonomi (og så likeverdig deltagelse i dialogen) som mulig. Kristian Alm og Henrik Syse i VK-sekretariatet argumenterte med moralfilosofen Charles Taylor. Han betraktes som kommunitarist, men hevder at demokratiet etter hvert har fremelsket et nytt ideal om ekthet - "autentisitet". Det går ut på at hver enkelt - og også større enheter som familie, grupper, samfunn - skal ha et ekte forhold til det man tror på og slutter seg til. Følgelig må samfunnet, ifølge Taylor, legge stor vekt på det enkelte menneskets indre følelser og oppfatninger.²⁹⁹

På denne bakgrunn kan "VK-dialogen" sies å kollidere med en individuell rettighetstenkning som ikke ser seg tjent med at individets autonomi instrumentaliseres og knyttes til samfunnets sosialisering- og dannelsesprosesser, men ikke med prinsippene i den deliberative demokratiteorien. Slike argumenter falt tilsynelatende for døve ører, spesielt målt mot deknningen i Dagbladet, men også i forhold til Aftenposten som i sine ledere stadig ga inntrykk av at VK hadde andre ambisjoner enn å "bare" skape dialog. "Behøver vi en statlig verdipådriver i tillegg til de insitusjoner vi allerede har," spurte eksempelvis Aftenposten på

---

²⁹⁵ Ibid

²⁹⁶ Ringen, Aftenposten 10.9.99

²⁹⁷ "Politiske friheter er goder i et nullsumspill: de er relative til andres friheter. Hvis verdien av ens politiske friheter øker og en får større innflytelsesmuligheter, vil det måtte skje på bekostning av verdien av noen andres politiske friheter," hevder Tanja Storsul i en drøfting av frihets- og rettighetsteorier til John Rawls og Norman Daniels. Storsul:Kap.3.2. Jfr. Ervin Laszlos argumentasjon i kapittel 6.3. Ytringsfrihetskommissjonen (eks. s.151) bruker "scenemetaforen" i sin vurdering av de ulike deltagelsene i den offentlige dialogen. Noen vil stå på scenen, noen vil bidra med klapp og mishagsytringer i salen, men alle vil kunne delta, ikke minst med hver sin stemme ved politiske valg. Jfr. Robert A. Dahl som mener at demokratiet bygger på *ideen* om grunnleggende likhet og *antakelsen* om personlig autonomi og at dagsorden og beslutningsfasen utgjør to ulike faser. Se Storsul: 3.2.

²⁹⁸ Held 95:149

²⁹⁹ Se Alm/Syse

lederplass. (Se 2.1.2.) Aldri poengterte Dagbladet og Aftenposten VK som et deliberativt prosjekt. Det ble til en viss grad gjort i Vårt Land, men ikke som noe hovedpoeng. Vårt Land ivret for verdidebatten, men forfektet ført og fremst et kommunitaristisk ønske som at "vi håper den (VK) vil greie å løfte fram verdier med slitestyrke" (Se 2.1.3. Jfr. neste kapittel). Dermed kunne avisas leder-kommentarer oppfattes som mer avventende til et resultat enn en pådriver av selve prosessen/dialogen om verdier.

Jeg kan se for meg følgende forklaringer på den kjølige responsen på VK som et deliberasjons-prosjekt: 1) Den deliberative demokratiteorien som en kommunikativ diskurs/dialog-prosess med et perspektiv på det felles beste, kolliderer - i hvert fall i dette tilfelle - med en kultur/mentalitet eller praksis som mer eller mindre preger alle de tre avismiljøene, 2) VK hadde ikke troverdighet som et deliberativt prosjekt, langt mindre som et liberalistisk/postmodernistisk prosjekt og 3) VK fortjente ingen større oppmerksomhet.

Årsaksforklaring 1) kan knyttes til en kulturell mentalitet som blir gjenstand for drøfting i neste kapittel. Årsaksforklaring 2) og 3) henger nært sammen med oppfattelsen av VK som et kommunitaristisk prosjekt som vektlegger hensynet til det kollektive. Denne demokratiteorien distanserer seg vesentlig fra både liberalismen/postmodernismen og den deliberative demokratiteorien.

Tradisjonelle autoriteter synes å stå for fall enten man tar til orde for å balansere hensynene til individ og samfunn eller vil vektlegge de individuelle rettighetene. Slik sett kan de betraktes som samstemte, de som kaller seg postmoderne eller tilhengere av diskursdemokratiet. Sistnevnte er imidlertid mer åpen for syntesen, for eksempel støttet av sosiologen Anthony Giddens som ser for seg en syntese av marxistisk og sosialistisk teori (rettferdighetstanken) og konservativ teori (bevaringstanken) for å danne et verdimeslig fellesskap hvor dialogen mellom ulike posisjoner utgjør det politiske fundament. Men igjen: I dette samfunnet er det ingen tradisjoner som skal tas for gitt: de skal utfordres av ytringer som forfekter andre tradisjoner eller som argumenterer mot tradisjonen i seg selv. Ingen ting er sant eller hellig for alle.

Det er dermed et markant skille mellom de to demokratiteoriene vi til nå har tatt for oss og en tredje demokratiteori som VK allerede ved fødsel ble sett som eksponent for: kommunitarismen.

4.3. Med vekt på det kollektive

Kommunitarismen er å oppfatte i lys av det engelske ordet community, samfunn. Det er en politisk og etisk tenkning som legger vekt på mennesket som medlem av et samfunn. Den har særlig brodd mot postmodernismen og liberalismens vektlegging på individualistisk rettferdighetstenkning ved å heise banneret for fellesskapets - og identitetsstiftende - verdier som tilhørighet og solidaritet, et knippe av sterke felles verdier.³⁰⁰ Kommunitarismen er med andre ord en konsensus-ideologi som vil verdier som er felles og som følgelig ikke uten videre oppmuntrer til dyrkingen av demokratiets vektlegging på spenningen mellom konsensus og konflikt, enighet og uenighet. "Vi" er viktigere enn "jeg" og enhver må frivillig og positivt kunne avgi individuell "suverenitet" til "fellesskapet".

Filosofen Alasdair MacIntyre er toneangivende representant for kommunitarismen³⁰¹. Han hevder at vi i Vesten har frigjort oss for mye fra tradisjon, fortid og fellesskap og ikke lenger har noen tilhørighet som kan gi mening og sammenheng. Resultatet er et slags subjektivt føleri, "emotivisme", med "det som føles rett for deg" som viktigste norm. MacIntyre ser for seg muligheten å rekonstruere en verditradisjon, den dydsetiske tradisjonen som er overlevert fra antikken og middelalderen. "Har vi glemt Aristoteles' dyder", spør Jørn Bue Olsen i et kommunitaristisk forsvar for VK (og et angrep på "medienes tabloidisering og verdiforvitring") og kaller på prinsipp-, konsekvens- og dydsetikkens renessanse.³⁰² Den historiske "nostalgien" er synlig i mye av den "kommunitaristisk argumentasjonen", gjerne med et ønske om å "gjeninnføre helheten i verden" som et motsvar til "den tapte enhet"³⁰³. Den er ikke ny. Carl Joachim Hambro skrev følgende i sin reaksjon på moderniteten i 1937, (en nesten helt identisk argumentasjon som Dag Hareide gir i Dagbladet 16.11.98³⁰⁴):

"Enhver kultur hviler i siste instans på et religiøst grunnlag. Undermineres dette, styrter kulturens byggverk sammen. Fortidens kulturepoker døde med de religioner de var utgått fra. Europas moderne kulturer er bygget på kristendommen. Og i det øieblikk den kristne etikk er opphørt å være rettesnor og materialismen har ophevet alle morallover, står denne

---

³⁰⁰ Slagstad:462

³⁰¹ MacIntyres bok "After Virtue" fra 1981 fikk stor innflytelse.

³⁰² Bue Olsen, VG 13.12.00

³⁰³ Dahl:14f

³⁰⁴ "Vi kan se på vår religion og vår tradisjon som vårt "morsmål", argumenterer Hareide som mener "behovet for en global ansvaretikk har økt etter at kommunismen klappet sammen". Han tar utgangspunkt i "Erklæringen for en global etikk". (Se note 308.) Hareide, Dagbladet 16.11.98.

kultur foran et umiddelbart sammenbrudd, som nettop på grunn av den høit utviklede teknikk og de store statsdannelser vil måtte få et ennu mer katastrofalt forløp enn noget tidligere sammenbrudd."³⁰⁵

Kristelig Folkeparti oppfattes som en tydelig eksponent for kommunitarismen med en "ganske kompakt samfunnsmoralisme - en protestantisk trosmoralisme som har vist seg å kunne forene gamle kulturradikalere og indremisjonspietister"³⁰⁶ og med støttespillere i Bill Clintons og Tony Blairs regimer.³⁰⁷ VKs politiske "mor" målbærer det statlige fellesskapet som en utvidet familie med gode familieverdier som statsverdier. Poenget er med andre ord å vektlegge de verdibaserte samfunnsbåndene, ikke individets frigjøring.

Dette prinsipielle synspunktet har bred tilslutning. Interessant nok kommer det også til uttrykk fra liberale "kommunister" som Vaclav Havel og Michael Gorbatsjov.³⁰⁸ Felles for disse synspunktene er at de i stor grad er preget av en religiøs referanse til at demokratiet må ha presise rammer for individuell deltagelse i det offentlige rom. Vi ser det i bestrebelsene på å gi de pluralistiske demokratiene en felles etikk, som for eksempel forsøket på å skape en "global etikk"³⁰⁹ og vi ser det i utfordringene fra islamsk demokratiteori³¹⁰. Mellom de ulike ståstedene skapes det stadig nye allianser, eksempelvis uttrykt i at hvert tiende medlem av Kristelig Folkeparti i Oslo er muslim, sannsynligvis fordi "Muslimer og andre troende gjennomgående (er) lite begeistret for et sekulært Vesten, som de ofte opplever har kastet vrak på bærende verdier for

---

³⁰⁵ Hambro sit. i Dahl:15f

³⁰⁶ Slagstad:463

³⁰⁷ Jfr. Ibid og Sejersted, Aftenposten 13.7.98

³⁰⁸ Havel sier: "Hver gang jeg møter et stort (...) problem (...) så finner jeg alltid nær enden av årsakskjeden den samme opprinnelige årsak: Mangel på en høyere regnskapsplikt og ansvarlighet overfor verden (...) Bare i en søken etter (...) et felles åndelig og moralsk minimum - vil vi kunne finne en vei ut av dagens dystre situasjon." (Havel: "Menneskets ansvar i en ateistisk verden", Aftenposten,6.1.99) Gorbatsjov snakker i lignende termer: "Først av alt må vi vende tilbake til de velkjente menneskelige verdier fra verdensreligionene (...) Så må vi søke etter et nytt paradigme for utvikling basert på disse verdiene som kan lede oss i en retning av en genuin human eller humanistisk-økologisk måte å leve på." (Gorbatsjov i World Forum, ref. i Alternativt Nettverk 4/1996:88) Historikeren - og kommunist fra 1932 til 1956 - Eric Hobsbawm knytter også kollektive verdier til en dypere hensikt med livet: "The question of whether there is still something worth dying for (...) concerns the decline of collective values with the growth of a highly individualistic society." Hobsbawm 2000:126

³⁰⁹ Det har vært flere initiativ i denne retning. I FN-regi: kommisjonen for "Global Governance" (1995), verdenskommisjonen for kultur og utvikling (1995) og Universell etikk-prosjektet til UNESCO (1997). Mest kjent er muligens Chicagoerklæringen fra 1993, bygget på "The Parliament of the World's Religions" som samlet 6300 representanter fra ulike religioner. Den toneangivende talsmann for global etikk, den sveitsiske katolikken Hans Küng, åpnet VKs dialogprosjekt for tro og livssyn med en tale i Universitetets Aula 12.11.99. "Küng called for a new, post-Enlightenment paradigm for theology, a "contemporary-ecumenical paradigm" resulting in a "critical ecumenical theology", slår Stanley J. Grenz og Roger E. Olson fast i en omfattende utlegning om kristenfilosofisk tenkning - og blant annet Küngs betydning - i nyere tid. Grenz/Olson:261. Jfr. også Inge Eidsvåg: "Positive fellesskapsverdier" i VKs Midtveisrapport:184f

³¹⁰ "Kanskje de (islamske tenkerne) likevel kan fortelle oss at det går an å bygge et forpliktende mellommenneskelig fellesskap på verdier og at det finnes høyere verdier enn individets uhemmede frihet?" spør Thomas Hylland Eriksen. (Eriksen:Kap.6)

samfunnet og den enkelte."³¹¹ Til grunn for denne religiøse overbevisningen synes å ligge en oppfatning av at samfunnet er et kollektivt uttrykk for individuelle evner og ferdigheter som ("de sjelelige egenskapene") kjærlighet, kunnskap og vilje. Professor i psykiatri, Hossain Danesh, hevder at disse evnene uttrykker seg respektivt i enhet (i mangfold), sannhet og tjeneste (for sin neste/menneskeheten) på sitt høyeste modenhetsnivå som han mener den globale tidsalder inviterer til.³¹²

Basis for disse argumentene er at religion og etikk - "spiritual reason" - er mest frigjørende, identitetskapende og samtidig motiverende for individuelt samfunnsengasjement og at mennesket ikke lar seg tilfredsstillende av bare å delta i en rasjonell, logisk argumentasjon, slik deliberasjonen legger vekt på. Her er et sammenfall mellom kommunitarismens og nyliberalismens skepsis mot vektleggingen av logikk og fornuft.³¹³

"Spiritual reason" er en kunnskap "in which the encounter with the object changes the subject, connecting it to the entirety of reality and disclosing the hidden potentialities of human nature", argumenterer sosiologi-professor Nader Saiedi i en drøfting av forholdet mellom "spiritual reason" og fornuft og sannhet i Vestens filosofi.³¹⁴

"The subject of spiritual knowledge is more than the normal thinking subject. It is the totality of the capacities and potentialities of the human reality because love of God is the very core and essence of human nature. To approach such knowledge, a qualitatively different method is needed; the subject cannot be content with a merely discursive reason, that is, a reason that simply performs logical operations. Reason must transcend the realm of mere instrumental and logical rationality to encompass all human potentialities and aspects of human consciousness. In this way, it becomes a reflection of the Divine Universal Reason, a harmony of mind, feelings, and will, a synthesis of human capacity and divine confirmation."³¹⁵

En av det åndelige perspektivets sterkeste talsmenn, Emile Durkheim, mener religion er et særlig betydningsfullt uttrykk for samfunnets kollektivdannelser med fokus på de affektive båndene i det sosiale fellesskap og oppfatter først og fremst samfunnet som et "moralsk

---

³¹¹ Leder i Vårt Land 1.12.01. Muslimer slutter seg altså til KrF, til tross for at vedtektene hindrer dem i å inneha tillitsverv og til tross for at enkelte KrFere - som lokallagsleder Egil Straume i Volda - uttrykker et fiendtlig forhold til islam. "De kristne er nærmest til å være våre venner," kommenterer KrF-medlem Ali Khan. Jfr. VL 30.11.01 og 1.12.01.

³¹² Se Danesh. Han knytter denne utviklingen til økende, åndelig bevissthet. "The spiritual view considers consciousness to be the primary reality, the essence of life in general and of humanness in particular. It is this consciousness (soul) that animates matter at the level of the human body and makes human life possible." Danesh:41

³¹³ Jfr. Foucaults og Derridas argumentasjon i kapittel 4.1.

³¹⁴ Saiedi:143. Han innvender - med bakgrunn i filosofiske og sosialpolitiske teorier i både Vesten og Østen - mot fornuft- og sannhetskonseptene fra Descartes, empirisme og fenomenologi.

miljø".³¹⁶ "Den norske verdikommisjonen er på en måte en del av denne strømmingen," slår Dag Hareide fast, særlig med henvisning til de tverreligiøse samtalene om en "minimumsetikk".³¹⁷

Det skal skytes inn at betoningen av de kollektive - og åndelige - verdiene kan leses på flere vis. Enkelte peker på at hegemoni i den kristne tradisjonen er ensbetydende med enhet "under korsets tegn" - med andre ord: ensretting snarere enn mangfold - og at den sterkere forfekter individuell frelse enn kollektiv "frelse". Spesielt den kristenprotestantiske tradisjonen har betonert religion som en individuell og personlig relasjon til Gud, uten spesifikke intensjoner i forhold til samfunnet.³¹⁸ Islamskdominert kultur har til sammenligning historisk sett på mennesket i en mer relasjonell sammenheng, med vekt på kollektive interesser framfor individuelle. "The notion of the individual apart from the group is a product of Western thought, not of the general human experience", skriver den politiske antropologen Marc Howard Ross.³¹⁹

Mange "kollektivister" vil videre distansere seg fra kristen kommunitarisme og islamsk demokratiteori fordi de frykter fundamentalisme og/eller ser dem for sterkt forbundet med en nasjonalisme som uttrykker skepsis og motstand mot å avgi suverenitet til overnasjonalitet. David Held og Anthony McGrew argumenterer for at kommunitarismen ikke er global i sitt perspektiv, snarere nasjonal-proteksjonistisk.³²⁰

Men den religiøsinfluerte tenkningen - uavhengig av definisjoner og motiver for fellesskap - synes å virke som rød klut på motstandere, spesielt når den uttrykker seg i en politisk beslutning om å oppnevne en Verdikommisjon. Da er veien kort til å oppfatte VK som et "Bondeviks forsøk på å modernisere pietismen". Følgelig synes "skepsisen mot kristenfolket og deres påståtte opptatthet av umoral spesielt"³²¹ å være en relevant forklaring på den negative pressedekningen av VK. Særlig Dagbladets liberale linje var konsekvent i sin avvisning av noen form for stats- og kristeninitiert definisjon av fellesskapsverdier, i stor grad støttet av Aftenposten. Og som vi var inne på tidligere: det hjalp ikke med forsikringer fra VK - selv om de

---

³¹⁵ Ibid:140. Jfr. også hans drøfting av Kant (160f), Saint-Simon, Comte, Hegel, Marx og Nietzsche 166ff.

³¹⁶ Se Durkheim. Jfr. også Durkheim, Weber, Daniel Bell i Featherstone:112ff, Lundby40f og 53. Daniel Bell mener Vestens folk har mistet forståelsen for *civitas*, som han karakteriserer som viljen til å gjøre offer for det felles beste.

³¹⁷ Hareide, Dagbladet 16.11.98. "Jeg tror det gode liv er å innse at meningen og gleden ved livet ligger langt utenfor deg selv, din egen person og ditt ego," uttalte Jan Erik Langangen i et intervju under tittelen "Krisen fødte ny tro". Langangen i Vårt Land, 15. 8. 1998

³¹⁸ Shaefer 83:17f og 127f

³¹⁹ Ross 93:19

³²⁰ Held/McGrew: 31f, 410f, 459f

³²¹ Ingar Sletten Kolloen i GD 8.8.98

var tvetydige³²² - om at deres oppdrag ikke var å behage spesielle religiøse eller politiske interesser, men "innby til dialog og fremme livskvalitet for den enkelte og berike våre mangehånde små og store fellesskap nasjonalt og ut over landets grenser"³²³. VKs hovedkonklusjon i *Sluttrappen* - i sitt forsvar for friheten som den "viktigste verdien" - kan like gjerne oppfattes, betinget av leseren, som et forsvar for den deliberative demokratiteorien som den kommunitaristiske. Her argumenteres det for at individuelle og kollektive hensyn virker gjensidig befordrende: "Kampen (for friheten) skjer på to arenaer: Hos den enkelte og i summen av oss, samfunnet" med vekt på at "Frihet medfører alltid en regnskapsplikt overfor noen utenfor oss selv".³²⁴

Dagbladets frykt for "pietistisk modernisering" kan også virke ubegrunnet.³²⁵ Selv om pietismen skulle ha de ivrigste talsmenn så ville de mest sannsynlig fått problemer med å legge vesentlige føringer for VK. Som vi var inne på tidligere vil folk i dag øyensynlig definere verdiene selv. Den deskriptive bestemmelsen av verdier - hvor folk selv beskriver det ønskelige - har klar forrang for den normative tilnærmingen som viser hva religiøse, filosofiske, ideologiske eller andre læreskrifter definerer som ønskelig. "Normative verdilærer er et av flere forhold som er med og former individers verdisyn, men er trolig mindre sentrale i dag enn tidligere," observerer Ottar Hellevik.³²⁶

En stereotyp holdning syntes å prege pressedeckningen: VK var og ble et kommunitaristisk prosjekt. Fra pressens side bidro Vårt Land til å befestet dette inntrykket i sitt forsvar av VK på lederplass. De betonet samfunnsdiagnosen som lå til grunn for oppnevnelsen og "ropet" på fellesskapsverdier (Se 2.1.3.). Flere kommentarer gir støtte til dette inntrykket. Eksempelvis sier Frank Aarebrot: "Kommissjonen ble opprettet fordi Kirken er en fiasko og ikke fører noen verdidebatt."³²⁷ Francis Sejersted dokumenterte tidlig (13.3.98) "VKs sanne ansikt". Han slo fast at "mens Ytringsfrihetskommisjonen er en typisk rettighetskommissjon i den liberale tradisjon, er

---

³²² Tvetydigheten kom til uttrykk - som vi har sett - i flere utsagn som både poengterte individuell og uavhengig deltagelse i dialog, men også behovet for felles etikk. Dessuten kom det til uttrykk i selve utvelgelsen av medlemmene: flere av dem var kristne eller "almenreligiøse", som VK-lederne Greve og Langanen (som ble "bekjennende kristen" etter sitt havari i næringslivet) og rådslederne Hans Erik Matre og Hareide.

³²³ Hanne Sophie Greve, Aftenposten 30.7.98. Jfr. kapittel 4.2. og note 291.

³²⁴ Verdikommisjonens Sluttrapport, bind 1: "et brev om frihet" og som kronikk (kortversjon) i Aftenposten 28.3.01

³²⁵ "Er dei redde for at kommisjonen skal kome ned frå berget med ei revidert utgåve av dei ti bodorda?" polemiserer Andreas Skartveit i Vårt Land 23.11.99.

³²⁶ Hellevik98:35

³²⁷ Aarebrot, Aftenposten 24.12.00

Verdikommisjonen et karakteristisk utslag av den kommunitaristiske bølge".³²⁸ "Kommissjonens språkbruk er som skåret ut av kommunitarismens nøkkelttekster," samtykket historiker Erling Sandmo.³²⁹

Men det handler altså om en kommunitarisme med klare religiøse referanser. Det forteller at det politiske skillet - eller motsetningene mellom enkelte medier og VK - ikke nødvendigvis går mellom individualister og kollektivist, men mellom religiøse og "moralister" på den ene siden og humanister (og ateister) på den annen. Dagbladet var spesielt klar på at VK representerte en religiøs og moralsk fordekthet og tok tydelig avstand fra ethvert initiativ til noe som kunne ligne et kommunitaristisk "diktat". Det kan delvis forklare kommentarer og beskrivelser som kunne leses som aggressive, foraktfulle og latterliggjørende. Aftenposten var altså ikke så avvisende, verken i kommentarer, dekning eller språk, men var heller ikke støttende til VK som et kommunitaristisk prosjekt. Vårt Land, derimot, var, som et hovedpoeng, klart agiterende for VK utifra denne fellesskapsideologien.

Denne analysen av pressedekningen i lys av demokratiteoriene, synes likevel ikke å forklare Aftenpostens hoverende beskrivelse av den nasjonale tros- og livssynsdialogen som en "God dialog og et godt nyttår", den døve responsen på at VK-prosjektet i hvert fall potensielt var mer deliberativt enn kommunitaristisk og endelig det nesten totale fravær fra media som arena - i den grad det kan legitimeres - for de ulike dialogene VK sto bak. Neste kapittel skal søke forklaring på det.

---

³²⁸ Sejersted, Aftenposten 13.8.98. Sejersted viser til at kommunitarist-bevegelsen akademisk er særlig artikulert i USA og kommenterer at det "ikke (er) urimelig (...) at kommunitarsimen fremtrer som mer "nødvendig" i et stort, pluralistisk samfunn (...) enn i et lite, tett samfunn som det norske (hvor det er) mer påkrevet å minne om de liberale prinsipper". Jfr. også Ytringsfrihetskommissjonens betenkning om "konformitetspresset" i Norge. Ytringsfrihetskommissjonen:67.

³²⁹ Sandmo, Dagbladet 18.11.00

5. Konfliktorientert mentalitet og praksis

Dette kapittelet vil se på pressedekningen i lys av "konfliktmentaliteten". Det er argumentativt en total kulturkontekst i Vesten som påvirker det grunnleggende synet på individ og samfunn som de nevnte demokratiteoriene er avledet av, og som individer og samfunnsinstitusjoner som media, orienterer seg i forhold til. Som vi har sett tidligere kritiseres media for å være vesentlig konfliktorientert. (Jfr. Introduksjonen og kapittel 3.) Og det er anført som en sentral forklaring på at VK ble et "mobbeobjekt" i medier: "Verdidebatt får vi når det er konflikt. Verdikommisjonen fikk i oppdrag å lete etter det som samler. Er det derfor den store verdidebatten er uteblitt?"³³⁰

Det er innlysende - slik pressedekningen av VK i lys av demokratiteoriene bekrefter - at media, styrt av egen logikk, må forstås i en interaktiv relasjon med den fremadskridende prosess av stadig forhandling om hegemonisk tenkning. I denne totale relasjon tegner det seg et komplisert bilde som ikke gir enkle forklaringer, verken på medias praksis generelt eller noen avisers behandling av VK. Nyheter og kommentarer produseres av folk som opererer, ofte utifra en "undefinerbar følelse" (jfr. 3), innenfor et kulturelt system, et "lager" av kulturelle betydninger og diskursmønstre. "They reflect, incorporate, and reinforce structures and values of a particular social world in ways that testify both to the structure and values of journalism and to the "world" it presumes to cover."³³¹

Det uttrykker seg i et mangfold av stemmer som representerer ulike praksis innad i én og samme redaksjon og mellom ulike medieinstitusjoner (som blir særlig synlig ved sammenligninger av medier i forskjellige land). Følgelig synes det å være en overdreven forenkling å arrestere media - og de enkelte mediearbeiderne - med stereotype, negative karakteristikk. Slike påstander må eventuelt ses i lys av en kulturell kontekst, eksempelvis ved å betrakte medias praksis i forhold til samfunnsinstitusjoner som skole, familie, domstoler, storting, byråkrati.

I sin argumentasjon om konflikt som journalistikkens essens, skriver Herbert J. Altschull at det er en del av ideologi og at det er som å tro på en "logical absurdity" å forestille seg at

---

³³⁰ Erling Rimehaug, Vårt Land 3.6.2000

³³¹ Schudson 95:15

journalister ikke er en del av verden rundt seg.³³² "Too often debate about the role of the news media in democracy takes place in isolation," understreker Michael Schudson.³³³

Konfliktmentaliteten hevdes å bygge på feilaktige premisser i sitt syn på menneske og samfunn, at den virker sosialt undertrykkende og at den er kulturelt mistilpasset. Den har som konsekvens at nye generasjoner vokser til og lærer at det er naturlig å tenke, snakke og handle i konflikter og motsetninger. Den personifiseres i vår oppførsel. Den uttrykker seg i hverdagspråket, i den amerikanske actionfilmen, i "kampen" om å vinne diskusjonen, på sportsarenaen, i det Per Fugelli kaller "mediedramatikernes grådighet på forventninger" og i Thorbjørn Jaglands frykt for at "verdidebatten (vil) kollapse hvis kommisjonen ikke kommer opp med noe". Den definerer kjønnsrollene. Og den organiserer og regulerer våre institusjoner innen ulike samfunnsområder. I et slikt perspektiv er det følgelig bred aksept for å avvise dialoger dersom de ikke er basert på konflikt. Det gjør med andre ord VK og andre dialogprosjekter sårbare.

Poenget er imidlertid ikke å late som om konflikter ikke eksisterer eller glatte over reelle motsetninger. "Conflict and opposition are as necessary as cooperation and agreement, but the scale is off balance, with conflict and opposition overweighted."³³⁴ Det er imidlertid et paradoks at folk gjerne har en mental forventning om samarbeid (og fred) privat, men aksepterer - forventer? - økende grad av konflikter desto lengre unna privatsfæren en kommer.³³⁵ "But just as spouses have to learn ways of settling their differences without inflicting real damage on each other, so we, as a society, have to find constructive ways of resolving disputes and differences," mener Deborah Tannen.³³⁶

Konfliktfokuseringen hevdes å legitimere en avvisende og kritiserende holdning til dialoger, refleksjon og prosess, ikke bare i media, på en tilsynelatende subtil måte. Den oppfattes tilforlatelig, naturlig og selvfølgelig. Følgelig kan den betraktes som et paradigme eller det

---

³³² Altschull 84:xi

³³³ Schudson 95:26. "I do not deny the news media their due: I want to know what that due is by seeing the media in the context of other social and political forces as part of a broad ecology of public communication." Ibid. Martin Eide minner om at allerede Walter Lippmann henviste til den nære forbindelsen mellom nyhetenes kvalitet og kvaliteten på samfunnsinstitusjoner: "(...) nyhetenes kvalitet i det moderne samfunnet er en indeks for dets sosiale organisasjon". Eide 92:137.

³³⁴ Tannen 98:4

³³⁵ Innen ekteskapsrådgiving, organisasjonsledelse etc. er det et helt sentralt poeng å utvikle en adferd som bygger på konstruktive, oppmuntrende relasjoner. Jfr. Håkonsen/Nybrodahl. De hevder at "kritikk lammer viljen" og forfekter verdibasert, lærende lederskap i motsetning til autoritært og demokratisk lederskap. Modellen legger vekt på integrerende tanke sett (vs. konkurrerende), rådslagning som styringsett (vs. maktkamp og kontroll), enhet (vs. ulikheter og konflikter) og har som hovedmål å skape (vs. vinne og dominere). Ibid.

³³⁶ Tannen 98:4

mentalthistorikere vil kalle en mentalitet som er "så opplagt for oss at vi ikke gir akt på det"³³⁷, en rådende tilstand i skikker og oppfatninger som er så åpenbar at det ikke gir grunn til spørsmål.³³⁸ "A paradigm is upheld by the constant repetition of ideas that fit within it (...) affirmed by every information exchange."³³⁹ Det er med andre ord en hegemonisk "sunn fornuft-tenkning"³⁴⁰ som historien eksemplifiserer med kvinnenes plass i samfunnet, slaveri og økonomisk utbytting. I århundrer var det en selvfølge at kvinner ikke skulle ha lik adgang med mennene til det offentlige liv, enten det dreide seg om utdanning eller deltagelse i den offentlige beslutningsprosessen. Mange kvinner har i så stor grad selv legitimert og støttet denne tradisjonen at det ble organisert motstand mot likestillingsforkjemperne utifra overbevisningen om at det ville være å kompromisere med kvinners moralske renhet og true hele det sosiale nettverket i samfunnet, dersom kvinnene skulle ta del i det offentlige liv.³⁴¹

Å påstå at konfliktmentaliteten er en tilsvarende sunnfornuft-tenkning som kvinnesynet for et par århundre siden, krever med andre ord ikke bare noe av den som fremsetter påstanden, men også mottakeren som fristes til å avfeie den som urelevant eller gal.³⁴² Førstnevnte som har "bevisbyrden", vil imidlertid begrenses av et uutviklet og mangelfullt "språk" for å formulere en argumentasjon. Det preger den relativt nyfødte litteraturen om konfliktmentaliteten, både fordi den altså prøver å ta et oppgjør med en nedarvet mentalitet, men også fordi den spriker i å artikulere en alternativ mentalitet. Det er imidlertid en "famling" på gang innen ulike fagmiljøer. Den synes motivert av en samsvarende agenda om å artikulere konfliktmentalitetens virkninger og en alternativ tenkning, skjønt de fleste synes ukjente for hverandre og har ulike ståsteder.

5.1. Konfliktmentalitetens røtter

Som det gikk fram av sitatene i introduksjonskapitlet som refererer til en konflikttradisjon (med flere synonymmer), så synes forståelsene å sprike. Det er imidlertid en generell referanse til

---

³³⁷ Dahl:14

³³⁸ "Ikke i den forstand at det prinsipielt unndrar seg bestemmelse, men slik at dersom alle fikk øye på det, da var det ikke lenger en mentalitet, men noe annet: en idé kanskje, eller en ideologi, eller kanskje bare en forestilling." Ibid.

³³⁹ Meadows: 74

³⁴⁰ Jfr. note 172 om hegemoni

³⁴¹ Se Cholmelay. Begrepene "det offentlige" og "det private" liv/rom er i seg selv en mannlig konstruksjon, hevder kritisk feministisk forskning. Det bidrar til å befeste en tradisjonell maskulin tradisjon hvor mennene får dominere den "viktigste" arenaen (som gir størst prestisje og størst inntekt, jfr. lønn til yrkesgrupper med størst nærhet til den "private sfære", skole, helse, omsorg). Se Fraser

dyrking av motsetninger, individualitet, egoisme, negativitet, pessimisme, materialisme og mangel på sosial, enhetsskapende ansvarlighet, men primært konflikt og egeninteresse³⁴³.

"Our spirits are corroded by living in an atmosphere of unrelenting contention - an argument culture. The argument culture urges us to approach the world - and the people in it - in an adversarial frame of mind."³⁴⁴

"The idea of an adversary culture goes far deeper into the social and philosophical fabric of the society than power struggles between the media and government (...) The image of humankind in the adversary culture (...) is certainly not sunny. Society is seen as basically unfair. Man, at least when he is in power, is seen as egocentric, selfishly materialistic. Justice is available only for those in dominant positions: it is not available for the poor or for minority races or for those whose social views are held to be deviant, such as atheists or homosexuals."³⁴⁵

Dypest sett handler det med andre ord om synet på menneskets natur, hva den består i og hvordan den er forbundet med samfunn og kultur. Noen argumenterer for at egoisme og konfliktorientering er universelle trekk ved menneskenaturen, andre at det er en kulturelt betinget mentalitet i Vesten, eksempelvis i et divergerende syn på om egoismen er et produkt av kapitalismen eller en (universell) forutsetning for kapitalismen.³⁴⁶ I vår tid har biologiske forklaringer av mennesket en sterk posisjon. De legger vekt på at mennesket er pattedyr som dypest sett er egoister. Sosiobiologien hevder å kunne forklare all menneskelig adferd og etikk.³⁴⁷ Lars Fr. H. Svendsen mener biologismen (biologi som ideologi) med vekt på genforskningen, er blitt et metafysisk livssyn. "Den utbredte "biologismen" (er) den største trusselen mot oppfatningen av mennesket som et moralsk ansvarlig vesen som er forpliktet overfor sine omgivelser."³⁴⁸

---

³⁴² Jfr. Martin Eides appell om ydmykhet i sin moralisering over medias "selforherligelse" og "ureflekterte uavhengighetskultus" i kap. 3.

³⁴³ Mansbridge 80:3

³⁴⁴ Tannen 98:3

³⁴⁵ Altschull 90:352. Se også Ibid 67, 145

³⁴⁶ Eksempelvis hevder Erich Fromm at den moderne kapitalisme har kvalt den ekte kjærligheten og åpnet for den uhemmede egoismen, mens biologen og økonomen Matt Ridley slår tilbake med synet på at kapitalismen ikke kan gjøre mennesket til noe det ikke allerede er. Jfr. Hylland Eriksen/Hessen: 27f

³⁴⁷ "Sociobiology is defined as the systematic study of the biological basis of all social behaviour," skriver Edward O. Wilson under den talende tittel "The Morality of the Gene". Wilson:4. Wilson er den mest innflytelsesrike sosiobiologen, både som forsker og formidler. Kultur, politikk, ritualer og religion er hierarkiske systemer for miljømessig tilpasning, mener han. Ibid:284

³⁴⁸ Svendsen:7. "I vårt samfunn er det i alle fall en vanlig oppfatning at mennesket dypest sett er hensynsløst og egoistisk." Hylland Eriksen/Hessen:34. Svendsen argumenterer at selv om våre gener skulle være "aggressive" eller "egoistiske" i en eller annen forstand, behøver ikke vi å være det. Det er en samblending av analysenivåer, mener han. "Moralsk altruisme og egoisme refererer ikke først og fremst til adferd, men til *motivasjon* for adferd." Svendsen:97.

Biologen og zoologen Richard C. Lewontine (som særlig har inspirert Svendsen i hans kritikk), biologen Steven Rose og psykologen Leon J. Kamin er blant de fremste kritikerne av sosiobiologien og biologisk determinisme: "Our view is that the relation between gene, environment, organism, and society is complex in a way not encompassed by simple reductionist argument."³⁴⁹ De adresserer også sin kritikk til reaksjonære politiske krefter som de mener dekker seg bak falsk reduksjonisme og biologisk determinisme for å legitimere at individuelle rettigheter har absolutt prioritet over kollektive rettigheter samt skjevheter i status, rikdom og makt.

Den sosiobiologiske, antagonistiske og pessimistiske forståelsen finner historisk støtte i en rik tradisjon som inkluderer den bibelske Kain og Abel-tradisjonen, den opposisjonelle dualismen i den gamle semittiske tankegangen, det fiendtlige aspektet ved gammel gresk retorikk, Augustins beskrivelse av syndefallet og arvesynden som menneskets negative lodd, Benedict de Spinozas argument for at selvoppholdelse er det grunnleggende målet for alle menneskelige handlinger og Nicolo Machiavellis karakteristikk av menneskene som "ungrateful, fickle, simulators and deceivers, avoiders of dangers, greedy for gain"³⁵⁰. I moderne tid assosieres forståelsen framfor alt med Thomas Hobbes i det 17. århundre, muligens på en måte Hobbes selv ville funnet skjev ettersom det overskygger hans misjon for å åpne nye tankemåter for universell rettighetsstenkning.³⁵¹ Vektleggingen av egeninteressen kan ses på som en nødvendig forutsetning for utviklingen av demokratiet. De første skrittene for å legitimere egeninteressen falt sammen med legitimeringen av konflikt mellom ulike samfunnsinteresser som igjen ansportet til demokratiske beslutningsprosedyrer.

"The gradual evolution of the theory and practice of adversary democracy from the seventeenth century to the present had made possible democracy on the level of the nation-state. Transforming the conception of majority rule from a substantive measure of the good of the whole to a procedure that only summed competing individual preferences had made it possible to generate democratically, rather than through monarchy or elite consensus, a single will that could speak for the nation as a whole. Previous understandings of democracy had assumed a single substantive common good, applicable to the whole nation."³⁵²

---

³⁴⁹ Lewontin, Rose, Kamin:266. "Humanity's innate behaviour is very limited and not particularly violent," tilføyer eksempelvis Henri Laborit på grunnlag av nyere undersøkelser i hjernekjemi. Laborit ref. (parafraze) i Lerche:115.

³⁵⁰ Machiavelli sit. i Lerche:104

³⁵¹ Hans hovedverk er *Leviathan* (1651). Jfr. Kehoe, Saiedi, Mansbridge, Lewontin/Rose/Kamin og Hylland Eriksen/Hessen som drøfter Hobbes plass i konfliktradisjonen og tilknytning til sosiobiologiens synspunkter.

³⁵² Mansbridge 80:8

Det er mulig å anerkjenne dette perspektivet, men likevel være åpen for at konfliktmentaliteten kan være utdatert i lys av moderne behov. Som Jane J. Mansbridge konstaterer:

"Because adversary democracy takes preferences as given, and because it assumes both self-interest and irreconcilable conflict, it does not meet the deliberative, integrative, and transformative needs of citizens who must not only aggregate self-interests but choose among policies in the name of a common good."³⁵³

Det er en slik overbevisning som preger oppgjøret med konfliktmentaliteten og som denne oppgaven legger vekt på.

For å beskrive mentaliteten - mer enn for å beskrive Hobbes og hans samtid - henvises det stadig til Hobbes postulat om at mennesket er naturlig egoistisk, aggressivt og opptatt av å fremme sine egne interesser, sammenfattet i det misantropiske hovedbud "homo homini lupus" ("mennesket er en ulv for mennesker"). Som konsekvens er samfunnet en alles krig mot alle. Selve livet er med andre ord, slik Hobbes så berømt uttalte det, ekkelt, brutalt og kort. Men mennesket er også et rasjonelt vesen som vil søke maksimal gevinst av minimum innsats. Følgelig vil det kunne gå inn i samarbeid om sosiale kontrakter for å sikre at det ikke blir skadelidende på noen måte. Streng statlig straff vil hindre at egoistiske individer begår kriminelle handlinger. Samfunnsorden er følgelig et resultat av frykten for straff og tvang.

Hobbes hadde sterk påvirkning på opplysningsfilosofene på 1700-tallet, skjønt de distanserte seg fra hans diktatoriske statstenkning. De holdt imidlertid fast ved hans grunnleggende prinsipper om at samfunnsorden må baseres på en kombinasjon av menneskelig rasjonalitet og frykten for legal straff. Denne rasjonalistiske tenkningen er blitt betydelig nyansert gjennom senere sosiologi og politisk teori i form av idéer om solidaritet, fellesskapsbånd, felles religion, felles kulturverdier, legitimitet og normativ integrasjon med bidrag fra Herder, romantikere, idealister, Durkheim, Weber og andre.³⁵⁴

Men synet på det egoistiske og rasjonelle mennesket i en mekanisk, materialistisk verden er sterkt levende og tas ifølge kritikere så for gitt at det også preger fredsarbeidet. Sosialantropolog Alice B. Kehoe hevder at "contemporary Western discussions about peace

---

³⁵³ Ibid:9. "Hobbes (...) was (...) writing in a disintegrating world in which one could trust only the motive of self-interest."
Ibid:10

³⁵⁴ Jfr. kapittel 4.3. og Saiedi: 319, 387

remain firmly Hobbesian". Hun peker eksempelvis på at "konfliktløsning" er det sentrale tema i fredsforskning som ikke bare "premises the Hobbesian world, it cripples reform by imprisoning it within the very structure it would overthrow".³⁵⁵ Årsaken er, mener hun, at "the majority of Western writers on peacemaking accept the common Western worldview that the world is structured by oppositional dualism, and conflict is its natural condition"³⁵⁶.

Ønsket om forandring (eksempelvis fred) konkurrerer med andre ord med troen på at det ikke nytter (fordi mennesket av natur er krigersk), hvilket er relevant til diskusjonen om konfliktmentaliteten lar seg erstatte av en praksis hvor dialog og gjensidig samarbeid er dominerende. Den "lammende selvmotsigelsen" å ville forandring og samtidig avvise den som mulig, er et tilbakevendende tema i ikke-statlige organisasjoner som jobber idealistisk i ulike land. Eksempelvis heter det i et dokument som ble utgitt i anledning det Internasjonale Fredsåret 1985:

"so much have aggression and conflict come to characterize our social, economic and religious systems, that many have succumbed to the view that such behaviour is intrinsic to human nature and therefore ineradicable. With the entrenchment of this view, a paralyzing contradiction has developed in human affairs. On the one hand, people of all nations proclaim not only their readiness but their longing for peace and harmony, for an end to the harrowing apprehensions tormenting their daily lives. On the other, uncritical assent is given to the proposition that human beings are incorrigibly selfish and aggressive and thus incapable of erecting a social system at once progressive and peaceful, dynamic and harmonious, a system giving free play to individual creativity and initiative but based on cooperation and reciprocity."³⁵⁷

Det kan være grunn til å understreke at påstandene om mennesket er grunnleggende egoistisk (ondt) eller altruistisk (godt) både kan ses på som en strid mellom biologi og sosialpsykologi, naturvitenskap og humaniora, men ikke minst som et spenningsfelt mellom individ og samfunn, idealisme og materialisme - altså med tydelige ideologiske overtoner - og dermed relateres til de før omtalte demokratiteoriene. P.C. Jersild spør om den "åpenbare motsetningen" mellom sosial-psykologisk og et biologisk syn kanskje ikke handler om arv og miljø:

---

³⁵⁵ Kehoe:58f

³⁵⁶ Ibid:61. Flere feministiske teoretikere knytter denne tradisjonen til mannens perspektiver på vold, krig og fred. En konsekvens av feministisk fredsdiskurs vil blant annet være å "personalize the war machine. We locate war preparations as specific acts or decisions taken by individuals whom we name and locate in their work and family contexts," mener Barbara Roberts. Roberts:281

³⁵⁷ The Universal House of Justice 86:28f

"Kanskje det i bunn og grunn handler om idealisme og materialisme, der idealisten med patos forsvare sin rett til å se mennesket som "noe mer" enn kjemi og biologi (...) Mens biologen (...) finner det mulig å hylle de humanistiske verdier uten å kjenne seg truet av at alt levende består av samme slags molekyler og atomer."³⁵⁸

5.2. Konfliktmentalitetens uttrykksformer på ulike samfunnsområder

Jeg vil nå gi eksempler på hvordan konfliktmentaliteten kommer til uttrykk på ulike samfunnsområder før jeg mer spesifikt ser på media. Som argumentert ovenfor: eksemplene må leses som gjensidig bekreftende på en total kontekst som media er en del av. Det kan ytterligere forklare negative kommentarer og beskrivelser av VK. I neste kapittel vil jeg vise til noen forsøk på å bryte denne tradisjonen. I begge tilfeller er hensikten å kaste lys over hvorfor både Dagbladet, Aftenposten og Vårt Land ikke så det som noen oppgave å være arena for verdebatten og hvorfor dialogene ble latterliggjort.

5.2.1. Økonomi

Markedsøkonomien har en dominerende innflytelse og har - med spesiell kraft de siste tjue årene - skapt en verdensomfattende integrasjon med aktører for hvem innovasjon, produksjon og distribusjon av varer og tjenester ikke eier noen grenser.³⁵⁹ Den er uttrykk for "numerous competitive or adversarial ideals. It defines human beings as self-interested and competitive, and structures human relations accordingly"³⁶⁰. Profitt og konkurranse er dominerende spilleregler, skjønt de største selskapene styrer et så enormt maktapparat at det er tendenser til oligarkier,

---

³⁵⁸ Jersild sit. i Eriksen/Hessen:33. Ottar Hellevik deler folk i fire hovedsegmenter av materialister og idealister: 1) den tradisjonelle idealisten som preges av religiøsitet og respekt for overlevert moral, lover og regler, 2) den tradisjonelle materialisten som prioriterer materiell trygghet og økonomisk vekst, 3) den moderne idealist som er preget av toleranse, liten autoritetsangst, sans for selvrealisering og med vekt på likestilling og miljøvern og 4) den moderne materialist som er urbanisten (jappen) som prioriterer øyeblikkets gleder. Ibid:23f

³⁵⁹ Jfr. Mattelart:303. Veksten av de transnasjonale selskapene, den globale varehandelen, utenlandsinvesteringene og i den internasjonale finansflyten bekrefter endringene. Eksempelvis var det en 7-dobling av utenlandsinvesteringene fra 1982 til 1989 og anslagsvis en tilsvarende økning av internasjonal privat kapitalflyt bare fra 1990 til 1996. (Østerud 99:17f) Se også 6.1.

³⁶⁰ Karlberg:65

karteller og rene gentlemansklubber, snarere enn reell konkurranse. Det kommer ikke minst til uttrykk i den ekspansive medieutviklingen.³⁶¹

Ekspansjonen er talende for at Adam Smiths moralske, selvregulerende "usynlige hånd" overskygges av en strengt nyttebetont fokus på materiell egeninteresse.³⁶² I et relativt fravær av både statlig og internasjonal regulering og moralske hindringer har konkurranseidealer ledet til en omfattende sosial konflikt, materialisert i ekstreme ulikheter mellom fattige og rike som skaper en ustabilitet som fostrer politisk konflikt, kriminalitet, terrorisme og krig. Konkurranse, slår Riccardo Petrella fast, har "ceased to be means. It has become the main objective not only of business enterprises but also of governments and the whole society".³⁶³

Økt kommersialisering av media har øye for publikum først og fremst som forbrukere og tilskuere og har - jfr. kap. 3 - ført til en "reideologisering" av media.³⁶⁴ Steven Ross, leder for verdens største mediaselskap, Time Warner, uttaler at selskapet er ensbetydende med "complete freedom of information", uten lojalitet til nasjonal identitet, med det siktemål å skape "a truly free and open competition that will be dictated by consumers tastes and desires"³⁶⁵. "This ideology of the infallible marketplace in communication and elsewhere has become a virtual civic religion in the United States and globally in the 1990s", mener Robert W. McChesney³⁶⁶ og kontrasterer utviklingen til det demokratiske prinsipp om "hver person én stemme". Her styrer pengene, sier han: "one dollar, one vote. The prosperous have many votes and the poor have few"³⁶⁷.

Også ikke-kommersielle medier som almenkringkasterne, utfordres på sine målsettinger om å tjene idealistiske idealer.

---

³⁶¹ Jfr. kapittel 6.1. "The global media and communication market exhibits tendencies not only of an oligopoly, but of a cartel or at least a "gentleman's club". (Herman/McChesney:104) For gode oversikter om medieutviklingen: se Held/McGrew/Goldblatt/Perraton.

³⁶² "Det meste av økonomisk makroteori er basert på forutsetningen om at mennesket er et gjennomsyret egoistisk vesen som prøver å karre mest mulig til seg selv," kommenterer Arbeiderpartiets Hallvard Bakke i Dagsavisen 10.8.98.

³⁶³ Petrella: 246. "The gospel of competitiveness (...) tells us (...) the aim is survival, and survival depends on being competitive. Otherwise, there will be no salvation in the short or long term, no growth, no economic and social well-being." Ibid.

³⁶⁴ Denne utviklingen er støttet av viktige politiske vedtak. Eksempelvis innføringen av Communications Act i USA i 1934 som satte den første betydelige stopper for mediakommersialismens motstandere. De kjempet for medias ideelle formål og hadde blant annet sin bakgrunn i utdanning, religion, fagforeninger, sivile organisasjoner, journalistikk. Jfr. McChesney:61. I nyere tid har EU vært toneangivende ved siden av USA for å gi medieselskapene frie tøyler. EU har vært "in the forefront of efforts to deregulate and privatize, or what is termed "liberalize", the telecommunication and information technology industries, and to make continental, rather than national, business empires the norm". McChesney:110. I Norge skjøt privatiseringen og avreguleringen fart på slutten av 70-tallet, spesielt med opphevingen av NRK-monopolet i 1981. Jfr. Østbye Mediepolitikk

³⁶⁵ Ref. i Morley/Robins:11f.

³⁶⁶ McChesney:63

³⁶⁷ Ibid:64. Følgelig er Afrika et uinteressant marked for medieselskapene

"The great public service broadcasting systems in Europe - so crucial to generating some semblance of journalism and culture not dominated by commercial values - have been either eliminated or required to adopt commercial principles in order to survive in the global marketplace."³⁶⁸

Denne utviklingen, betegnet som et "dramatisk skifte" av David Morley og Kevin Robins³⁶⁹, kan med andre ord virke som en betydelig demper på alternativ praksis i media. Strengere krav til økonomisk inntjening gir også mindre rom for eksperimenteringer. Den siste tidas kutt i redaksjonsstaben i eksempelvis NRK, P4 og Stavanger Aftenblad viser at økonomien minimaliserer arbeidsstokken til et nivå hvor arbeidspresset øker på bekostning av ideelle krav om mer kunnskapsrik og informativ journalistikk.³⁷⁰

5.2.2. Politikk

Demokrati er i seg selv - som tidligere nevnt - definert som "institusjonalisert konflikt" med "forpliktelse til konfrontasjon" i det offentlige rom. Utviklingen av demokratiet er - jfr. de engelske filosofenes innflytelse (3.1.) - vevet sammen med utviklingen av det kapitalistiske økonomisystemet. "Both are legitimated through fundamentally self-interested representations of human nature, which are used to naturalize competitive/contest models of social organizations and practice."³⁷¹ Den politiske arena er vesentlig strukturert som det kapitalistiske frie markedet, en arena hvor individer og grupper eller partier prøver å fremme spesielle idéer og interesser på en egeninteressert og konkurrerende måte. Politisk lederskap velges på grunnlag av konkurrerende politiske kampanjer som preges av sterke motsetninger, om ikke fiendtlighet. Beslutningsprosessen er på tilsvarende vis et resultat av konkurrerende, posisjonell argumentasjon mellom ulike interessegrupper/partier, mer eller mindre påvirket av grupper (lobbyister, politiske kampanjer etc.) som med høyst ulike ressurser, øver påtrykk om innflytelse. Selv om den politiske "kampen" kan stå mellom jevnbyrdige opponenter fører den gjerne til

---

³⁶⁸ J. C. Blumler ref. i Bailie/Winseck:70 Almenkringkastingens internasjonale flaggskip, BBC - som hadde som opprinnelig målsetting å tjene den nasjonale enhet og offentlighet (Morley/Robins:10) - har "placed an expansionist commercial strategy right at the heart of its survival plan." Sit. i Herman/McChesney:46.

³⁶⁹ Morley/Robins:176

³⁷⁰ Stavanger Aftenblad skal redusere med 40 årsverk (fra 393 til 350). "Bakgrunnen for slankekur er sterkere konkurranse og sviktende annonsesalg," heter det på avisas egen nettside 10.12.01. Ledelsen i Aftenbladet budsjetterer med en tilbakegang på 5 prosent i annonsemengden i 2002. Styret mener imidlertid at det ikke er nok å slanke organisasjonen med 40 medarbeidere, slik administrasjonen har foreslått.

³⁷¹ Karlberg:66

fastlåste posisjoner, gjensidig frustrasjon, kompromiss eller politisk dominans.³⁷² Begrepet "realpolitikk" - et begrep konstruert på "the heyday of Western Imperialism" under Bismarck³⁷³ - understreker poenget.

"I studier av internasjonal politikk brukes merkelappen "realister" om de forskerne som (...) betrakter kamp og egoistiske handlinger som uunngåelige, og som delvis av den grunn går ut fra at det ikke finnes forpliktende, normbasert fellesskap mellom aktørene (som regel stater)."³⁷⁴

Ikke overraskende har konfliktorienterte realister avfeid Habermas som utopisk romantiker ettersom han forfekter at politikkenes normative grunnlag bør hentes fra rasjonell konsensus. Realistene er til gjengjeld kritisert for å se på politikk utelukkende som et instrumentelt foretak.

Den aktuelle situasjonen i internasjonal politikk er et banalt uttrykk for konfliktmentaliteten, både i sin retorikk, i sine fiendebilder og i sine politiske og militaristiske valg³⁷⁵. George W. Bush, Ariel Sharon, Osama bin Laden, Silvio Berlusconi og Pia Kjærsgård er eksempler på innflytelsesrike personer i ulike miljøer som propaganderer stereotype verdensbilder som skiller mellom "vi" og "dem", "de rettroende" og de "vantro", de "snille" og de "slemme"³⁷⁶. De finner støtte i en av de mest sentrale lærebøkene om internasjonale relasjoner i etterkrigstiden, Hans Morgenthau "Politics Among Nations". Her argumenteres det at menneskelige relasjoner alltid vil bli plaget med konflikter på grunn av to aspekter ved menneskets natur: egoisme og maktlyst (beskrevet med et begrep hentet fra Augustin: animus dominandi).³⁷⁷

5.2.3. Sivil agitasjon

---

³⁷² David Held refererer til dette som "competitive elitist democracy". Se Held 95.

³⁷³ Kehoe:59

³⁷⁴ Hylland Eriksen/Hessen:40. Jfr. også Lerche:108

³⁷⁵ Verdens forbruk av militært materiell ble redusert på 90-tallet, men har økt igjen siden 1998 til 6804 milliarder kroner i 2000. (Forbruk pr. capita i 2000 var 1170 kroner.) Våpenleverandører venter tallene vil stige framover. Se Aftenposten 18.12.01.

³⁷⁶ Jfr. eks. Dag Herbjørnsrud i Aftenposten 13.11.01.

Pressgrupper er et sentralt trekk ved den kulturelle konfliktmentaliteten med hensikt å kjempe mot undertrykkelse, dominans og utbytting. Virkemidlene er ulike politiske organiseringer, rettstvister, streiker, demonstrasjoner, sivil ulydighet og i ekstreme tilfeller: vold og terrorisme. Det er et tankekors at disse virkemidlene gjerne legitimerer de konfliktkodene - og den implisitte kilde til splittelse og ulikhet - som strukturerer den dominans pressgruppene forsøker å reformere. Og selv om de vinner enkelte "slag" lykkes de gjerne marginalt med å påvirke de mer dypereliggende og mer sammenfattede problemene som krever en helhetlig, systematisk og langsiktig strategi. Eksempelvis har miljøkampen lyktes med å skjerpe miljøbevisstheten og vunnet flere seire mens de totale miljøødeleggelsene i global målestokk fortsetter å aksellere.³⁷⁸ Fagforeningskampen har, til tross for sine seire for sosiale og økonomiske rettigheter, måttet registrere en stadig økende forskjell mellom fattig og rik.³⁷⁹ Og selv om strategiene i denne konfliktmentaliteten har vært nødvendige og levedyktige: er de det i samme grad i dag? "New strategies are not only becoming possible, they have become essential. An interdependent social body cannot coordinate its collective actions as long as its component members are locked in adversarial relationships".³⁸⁰ Mellommenneskelige konflikter, økologiske problemer, kjernefysisk og biologisk forurensning, globale helseepidemier og uhemmet økonomisk vekst og utnyttelse appellerer til å søke alternativer i en kollektiv og koordinert handling.

5.2.4. Jus

Juridiske systemer i Vesten er styrt av motsetninger og konflikt utifra en forestilling om at "fairness and efficiency in a free society (is) best achieved through contests motivated and directed by the pursuit of competing self-interests - in this case, the competing self-interests of legal adversaries"³⁸¹. "All legal systems need to be reformed," mener Colleen E. Dawes.³⁸² "In

---

³⁷⁷ Jfr. Lerche:110. Dette perspektivet har også preget statsvitenskapen etter krigen, ifølge Jane J. Mansbridge: "After World War II the profession of political science began to describe the democratic process primarily in adversary terms." Mansbridge 80:9

³⁷⁸ Jfr. for eksempel Brown: *State of the World 2000*

³⁷⁹ Jfr. Ackerman o.a. "The resurgence of inequality at the end of the twentieth century is occurring in tandem with rapid growth in urbanization. (...) Increasingly, the poor live in a world of crime, disease, violence, and family breakdown." Douglas S. Massey i Ibid:155

³⁸⁰ Karlberg:87

³⁸¹ Ibid:72

order to obtain justice, there must be consultation. For lawyers this is no easy task. Lawyers are used to working in an adversarial or litigious environment."³⁸³

"The forensic clash of parties in the adversary system seems so like combat, it is tempting to suggest that the real source of the adversary process was the ancient mode of resolving disputes referred to as trial by battle."³⁸⁴ På denne bakgrunn er det en stadig diskusjon - også blant lekfolk - om hensynet til å finne fram til sannheten overskygges av hensynet til å vinne kampen i rettssalen på klientens vegne. Det er en bekymring i juridiske miljøer at dette legitimerer taktikker som skjuler sannheten ved å holde unna relevant og potensielt skadelig informasjon, underbygge overdrevne og uriktige påstander, tåkelegge og fortegne bevis, og ved å instruere og påvirke vitner. Systemet favoriserer de mest ressurssterke (med de "beste" advokatene). Anne Strick kaller det en "fight ethic" som tjener samfunnets "power-holders": "adversariness is a mode that singularly advantages power (...) by its nature the adversary approach to dispute settlement disserves the rest of us - almost totally"³⁸⁵. "We are facing a crisis of law, especially of criminal law, which has lost its anchor in metaphysical presumptions and premises, and is now based on mere utilitarianism", argumenterer Udo Schaefer.³⁸⁶

5.2.5. Pedagogikk

Utdanningsektoren på alle nivåer, er også uttrykk for hvor gjennomsyret vår kultur er av konfliktmentaliteten. "Our schools and universities, our ways of doing science and approaching knowledge, are deeply agonistic."³⁸⁷ Det avspeiles i enkel forstand i karakterbaserte evalueringer som fremmer konkurranse og som, ifølge kritikere, kan overskygge fokuset på å fremme elevenes individuelle styrker. Mer vesentlig er den innebygget i vestlig epistemologi. Kunnskap fremmes gjennom konkurrerende idéer (som på sitt mest avanserte akademiske nivå praktiseres som "disputaser") som filosofen Janice Moulton refererer til som "the adversary paradigm":

---

³⁸² Dawes:172

³⁸³ Ibid:180

³⁸⁴ Landsman:8

³⁸⁵ Strick:16f

³⁸⁶ Shaefer 96:40. Han hevder at krisen manifesterer seg i "legal positivism, which, based solely on positive, observable, scientific facts, has cleansed law of any moral concepts: in a purely utilitarian jurisprudence: in widespread scepticism and recalcitrance towards the law: in the erosion of the legal consciousness of the people, and the corruption of the sense of justice and injustice: and, last but not least, in the epidemic rise of criminality in all strata of society and the powerlessness of the judiciary in many countries." Ibid.

³⁸⁷ Tannen 98: 257

"Under the Adversary Paradigm, it is assumed that the only, or at any rate, the best way of evaluating work in philosophy is to subject it to the strongest or most extreme opposition."³⁸⁸

Hun konkluderer at "the adversary paradigm" er en "methodology that accepts a positive view of aggressive behaviour"³⁸⁹.

En konsekvens er at utdanningssystemet virker ekskluderende, både i rekruttering og deltagelse, men også begrensende på mangfoldet av utfyllende perspektiver. Et mer komplimentært utdanningssystem vil kunne legge større prestisje i å være åpen enn å ha rett og finne det uinteressant å skjelle mellom tapere og vinnere. "The adversary paradigm favours reductionistic and absolutist thought. Another set of costs (...) are the emotional, psychological, and relational costs to those who participate in it."³⁹⁰ Dokumentasjonen av denne påstanden er stor innen ulike pedagogiske miljøer og motiverende for alternative modeller.³⁹¹

5.2.6. Kjønnroller

Konfliktmentalitetens fanebærere er menn.³⁹² Historikeren David Noble hevder at den vitenskapelige tradisjonen i Vesten har utviklet seg i et maskulint, kvinnefiendtlig og militaristisk miljø.³⁹³ Ikke før ved inngangen til det 20. århundre får kvinnene markant adgang til utdanningssystemet og etterhvert til arbeidslivet. Det ansporer i seg selv til en kritisk og gjennomgående prøving av verdiene som ligger til grunn for alle aspekter ved samfunnslivet. Mannsdominansen skaper en verdensanskuelse som legger vekt på det enkle, handlingsrettede og motsetningsfylte, ikke minst i media.³⁹⁴ "Det er verdt å huske at de generelle nyhetskriteriene er utviklet gjennom generasjoner av en mannsdominert journalistprofesjon, og derfor også best

---

³⁸⁸ Moulton:153

³⁸⁹ Ibid: 149. Hun mener "the Adversary Paradigm not only ignores some forms of good reasoning, but fails to evaluate and even encourages some forms of bad reasoning." Ibid:161

³⁹⁰ Karlberg:99

³⁹¹ Som i det antroposofiske grunnlaget for Steinerskolebevegelsen, utviklingen av "Samarbeidslæring", "verdibasert lærende ledelse", ulike konfliktløsnings-modeller etc.

³⁹² Det er grunn til å understreke at menn og "maskuline verdier" også kan stigmatiseres og bli til mediamyter. Jfr. eksempelvis Ian Harris

³⁹³ Jfr. Noble

³⁹⁴ "Aviser og kringkasting spiller også en selvstendig rolle i opprettholdelsen av et mannsdominert verdensbilde." Allern 96:37 "Much like women, their (minority groups) opinions are not asked: White males (...) speak about or for them." van Dijk B:12.

speiler "mannens verden".³⁹⁵ Joke Hermes tillegger: "Women are not really the problem as far as modernist media theory is concerned, as long as they behave like men."³⁹⁶

"The conflict model of reporting hushes women's voices," kommenterer Sheila Gibbons, redaktør av Media Report to Women. "News coverage (...) tends to be conflict-driven, focusing more on the tactics and personalities involved and less on those with a vested stake in the outcome."³⁹⁷ Journalisten Susan Faludi konkluderer i sin bok om amerikanske menns virkelighet og måte å tenke på i 1990-årene, at de har en egenskap krigsretorikk som består i at man først definerer en fiende, deretter en slagmark og så går man til angrep.³⁹⁸ "I bunn og grunn er dette en subjekt-objekt-filosofi, som er dominerende innen vestlig tenkning og grunnlaget for både vitenskap og politikk."³⁹⁹

Et interessant apropos er avslørt av kjønnsrolleforskningen de siste årene, eksempelvis med studier i skolen. Her går det fram at gutter i barneskolen dyrker individualisering, konkurranse og "action" mens jentene legger vekt på å dyrke samhandling, venninnerelasjoner, omsorg.⁴⁰⁰ De tidligere omtalte undersøkelsene i Norsk Monitor viser at 62% av kvinnene er idealister, men bare 39% av mennene. "Vil dette trekket vedvare i et samfunn som premierer spisse albuer og konkurranseinstinkt?" spør Hylland Eriksen og Hessen.⁴⁰¹

En annen synsvinkel - knyttet til den maskuline tradisjonen - er behovet for å overtale. "One manifestation of the patriarchal bias that characterizes much of rhetorical theorizing is the definition of rhetoric as persuasion" med siktemål å "change others" for å kontrollere og dominere, skriver Sonja K. Foss og Cindy L. Griffin.⁴⁰² De argumenterer for en åpen "invitational rhetoric" basert på "feminist principles of equality, immanent value, and self-determination" i

---

³⁹⁵ Allern 96:37

³⁹⁶ Hermes:73

³⁹⁷ Gibbons:391

³⁹⁸ Faludi argumenterer på nesten 700 sider hvordan "det mannlige konfrontasjonsparadigmet" er uegnet for å møte framtida, "til å lære å føre krig mot en ikke-fiende, å ha et grenseland av menneskelig frihet, å handle til nytte for et brorskap som inkluderer oss alle". Faludi:638 og 642. Utgangspunktet er det hun kaller en "manndomskrise" i USA som har gitt seg en rekke uttrykk (ikke minst i mediedekning) som hun skriver om, blant annet en større, konservativ kristenbevegelse for menn kalt "Promise Keepers", jfr. www.promisekeepers.org

³⁹⁹ Jørgen Lorentzen, Senter for kvinne- og kjønnsforskning, UiO, i debattinnlegg, Dagbladet, 17.9.01. Lorentzen framhever en helhetstenkende, inkluderende "subjekt-subjekt-filosofi" og konkluderer at "det er verdens menn som står med muligheten til å foreta en slik snuoperasjon".

⁴⁰⁰ Jfr. Bjerrum Nielsen/Larsen. Eksempelvis kan ei jente bruke et helt friminutt på å stå på trappa og lure på *hvem* hun skal leke med, mens gutten styrter rett til en lekeplass når det ringer ut. I klasserommet har gutta behov for - som i en slags hanekamp - å markere seg overfor lærer og medelever, mens jentene kan til og med oppfatte det som truende på venninneforholdet dersom ei jente engasjerer seg for sterkt i forhold til læreren.

⁴⁰¹ Hylland Eriksen/Hessen:24

⁴⁰² Foss/Griffin:1.

motsetning til maskuline verdier som "(lederstyrt) change, competition, and domination"⁴⁰³. "Invitational rhetoric" utfordrer med andre ord selve motivet i en offentlig diskurs i tråd med offentlighetsteorien og deliberasjonens prosedyreidealer (jfr. note 227), selv om det - med referanse til antikkens retorikk - kan settes et skille mellom å overtale (= presse en oppfatning på en person) og å overbevise (= få en person til selv å endre oppfatning gjennom rasjonell argumentasjon).⁴⁰⁴ Som det vil framgå senere så er en forståelse av rådslagningens primære demokratiske hensikt hverken et spørsmål om å overbevise eller overtale, men framfor alt å dele synspunkter for å fremme enhet i mangfold og et læringsmiljø slik at meninger og beslutninger best kan avsløre sin iboende, organiske levedyktighet. Sally Miller Gearhart mener det har som konsekvens at retorikken må "kvinneliggjøres".

"Those of us who have been studying the theory/practice/criticism of public discourse - from Plato and Aristotle⁴⁰⁵ to modern advertising's motivational researchers - have been advocates and mentors of violence. It further suggests that a female model of communication is not only the antidote to such violence but the necessary alternative to our self-destruction as a species."⁴⁰⁶

Gearhart setter med andre ord likhetstegn mellom vold og overtalelsens/overbevisningens argumentative erobringsmodell. Hun hevder at prester, advokater og politikere (som representerer de tre tradisjonelle talerstolene i offentlig retorikk) og andre som er dyktige i overbevisningens "kunst"

"may congratulate themselves that they are men of reason who have chosen civilized discourse above fighting. Yet where the intent is to change another, the difference between a persuasive metaphor and a violent artillery attack is obscure and certainly one of degree rather than of kind. Our rational discourse, presumably such an improvement over war and barbarism, turns out to be in itself a subtle form of Might Makes Right."⁴⁰⁷

Den subtile makten uttrykker seg eksempelvis i at menn har en klar tendens til å avbryte kvinner mer enn kvinner avbryter menn, at menn har en tendens til å snakke mer enn kvinner, at

---

⁴⁰³ Ibid. "Equality", "immanent value" og "self-determination" er fundamentale prinsipper for alle feminister, hevder Foss/Griffin. "Immanent value" betegner hvert individ som unikt og som en nødvendig del av en større helhet. "Self-determination" understreker individuelle livsvalg. Ibid:4

⁴⁰⁴ Jfr. Eide 94:55. "Demokratiets ideal er at den offentlige samtalen skal inneholde så mye som mulig av overbevisningens rasjonelle argumentasjon og så lite som mulig av overtalelsens maktutøvelse." ibid.

⁴⁰⁵ Sofistene er mer korrekt referanse i denne sammenheng, innvender Mansbridge 80:3

⁴⁰⁶ Gearhart: 195. Gearhart mener vår historie er en kombinasjon av erobring og omvendelse. "The act of violence is in the *intention* to change another," sier hun. "It is the *conquest* model of human interaction. More significantly, it is the *conversion* model of human interaction, a model more insidious because it gives the illusion of integrity." Ibid:196.

⁴⁰⁷ Ibid:197

kvinner innspill blir oftere ignorert og ikke respondert på, at kvinner lar mannen bestemme tema for samtalen og at kvinner i langt større grad enn menn gir aktiv respons - som en aktiv, interessert lytter - med nikk og ja-ha-responser.⁴⁰⁸

Evnen til å unnskyldes seg, forandre mening og endog skamme seg knyttes også til kjønn og offentlige roller. "In our culture, men are more likely than women to avoid apologizing."⁴⁰⁹ Om ikke annet er det et interessant apropos til at ingen av journalistene som ble mest kritisert for sin dekning av VK, repliserte med noen form for selvkritikk. Snarere bekreftes med dette et inntrykk av at særlig mannen har en utviklet evne til selvrettferdighet, selv når han offentlig "spyr" over *Midtveisrapporten*. Det ansporer heller ikke til endring av faglig adferd.

En av de sentrale skikkelsene i den yngste verdensreligionen, bahá'í-troen, som reiste det universelle kravet om kvinners likestilling i Iran allerede i 1844, gir - med henvisning til konfliktmentalitetens ubalanse mellom kjønnene - et perspektiv på utfordringene for en framtid i verdibasert balanse:

"Før er verden blitt regjert med makt, og mannen har hersket over kvinnen på grunn av sine så vel legemlig som åndelig sterkere og mer pågående egenskaper. Men nå begynner det å bli annerledes. Makten taper sitt herredømme, og åndelig årvåkenhet, intuisjon og egenskaper som kjærlighet og tjenestevillighet, som er kvinnenes styrke, får overtaket. Den nye tid blir derfor mindre maskulin og mer gjennomtrengt av kvinnelige idealer, eller for å uttrykke det mer korrekt: de maskuline og feminine elementer i sivilisasjonen kommer til å bli bedre avbalansert."⁴¹⁰

Sitatet "profeterer" også et paradigmeskifte som oppgaven skal drøfte senere. Men i denne omgang inviterer kjønnsobservasjonene til å se nærmere på konfliktmentaliteten i media som er særlig definert av menn.

---

⁴⁰⁸ Fraser:10. Et par av eksemplene er tatt fra Tove Beate Pedersen som jeg intervjuet for KK ca. 1985.

⁴⁰⁹ Tannen:45. Fredsforsker Johan Galtung understreker evnen til å unnskyldes seg i bestrebelsene på å styrke fredsarbeid. Han viser gjerne til Tyksland som et forbilledlig eksempel. Han mener tyskerne skammet seg etter krigen og at en selvkritisk, ydmyk holdning la grunnlaget for brobyggingen til nasjoner de hadde vært i krig med. Galtung: Foredrag på Nansenskolen 23.9.2001

⁴¹⁰ 'Abdu'l-Bahá sit. i Thoresen 1993:159

5.3. Konfliktmentaliteten i media

For igjen å understreke sammenhengen mellom media og de andre samfunnsområdene: Media *representerer* virkeligheten, mer enn de speiler den.⁴¹¹ De er med andre ord en sosial konstruksjon.⁴¹² Det er flere trekk ved denne relative konstruksjonen som holder konfliktmentaliteten levende. De er nært sammenknyttet: den nettopp omtalte dyrkingen av maskuline verdier (definert av menn), fragmenteringen av virkeligheten, tilbøyeligheten til å splitte virkeligheten i motsetninger og i stereotyper, vektlegging av dramatisering, sensasjoner, negativitet, konflikt, konkurranse og vold, forenkling, personifisering, ensidig dekning og elitedyrking. Jeg vil gå nærmere inn på hva som ligger i dette.

Fragmentering - eller det som gjerne kalles "punktbelysning"⁴¹³ - er en klar tendens i nyhetsformidlingen. "Journalistenes verden er en oppsplittet verden hvor det finnes konflikter, konkurranse og fiendtlighet," mener Pierre Bourdieu.⁴¹⁴ Det betyr at klart avgrensede, konkrete og tidsaktuelle hendelser blir prioritert.⁴¹⁵ Følgelig taper man strukturelle og prosessuelle trekk som sult, arbeidsløshet, kvinneundertrykking - og prosesser som krever tid og refleksjon - av syne.⁴¹⁶ Dette vet enhver pressgruppe som vil nå fram i media. Dersom de presenterer en (vitenskapelig) analyse av trafikksikkerheten vil de få betydelig mindre oppmerksomhet - om noen - enn om de aksjonerte ved å stenge E6 og lage det Gudmund Hernes kaller "gateteater".⁴¹⁷

Følgelig er det enkeltstående begivenheter som overskygger for saker som har som siktemål å drøfte forholdet mellom årsak og virkning, gi oversikter, vise sammenhenger og også trekke inn historiske perspektiver. Dette fører til forenkling av virkeligheten. "In news, the intrinsic polysemic (ambiguous - capable of generating many meanings) nature of both events and accounts of them is reduced as much as possible."⁴¹⁸ "The attempt to be both simple and interesting leads to oversimplifications and an emphasis on sensational human-interest features of

---

⁴¹¹ Jfr. Eide, Skogerbø, Syvertsen

⁴¹² Virkeligheten i media er "inevitably a *reconstruction* of reality, to fit the needs and requirements of journalism". Altschull 90:23

⁴¹³ Jfr. Allern 96:23

⁴¹⁴ Bourdieu:28

⁴¹⁵ "There can be no serious doubt that (...) media significantly and consistently provide a partial and coherently weighted account of many areas of social and political life". Golding:85. Golding konkluderer at "the communications media have failed democracy". Ibid:100

⁴¹⁶ "(...) regarding poverty and welfare, citizens may have to hunt through months of uncoordinated daily coverage to find the salient answers they are looking for," argumenterer Arthur Charity (Charity:3) i forsvaret for Public Journalism (se kap. 6.6.).

⁴¹⁷ Martin Eide spiller på samme metafor som Hernes og minner om "institusjonsteateret": iscenesatte, medietiltrekkende hendelser i regi av ressurssterke eliter. Eide99:27f

events. This emphasis, in turn, engenders adverse criticism of the media."⁴¹⁹ En deadlinestyrt arbeidssituasjon med betydelig tidspress - slik det er organisert og forventet i dag - bidrar også til at journalister og redaksjoner får "little tolerance for uncertainty, ambiguity or complexity". De må forenkle saker for å kunne presentere dem.⁴²⁰

Den forenklete fragmenteringen bidrar til at virkeligheten ses i lys av et sett med motsetninger.

"Med punktbelysning er det (...) bl.a. lettere å vinkle saksforhold til en enkel to-delt form med en "ond" eller en "god" side. Nyhetsformidlerne oppsøker det dramatiske, som også er lettere å finne i enkelthendelser, og de finner det enklest å fremstille det som har skjedd i lys av konkrete aktørers handlinger."⁴²¹

Deborah Tannen mener denne tenkningen gjennomsyrrer medias praksis og "urges us to approach the world - and the people in it - in an adversarial frame of mind"⁴²².

"What I question is using opposition to accomplish *every* goal, even those that do not require fighting but might also (or better) be accomplished by other means, such as exploring, expanding, discussing, investigating, and the exchanging of ideas suggested by the word "dialogue". I am questioning the assumption that *everything* is a matter of polarized opposites, the proverbial "two sides to every question" that we think embodies open-mindedness and expansive thinking."⁴²³

På denne måten understrekes det verdiladede i det som gjerne gir seg ut for å være verdinøytralt, det "rette" i det som er motivert som et åpent bidrag i en større dialog. I en svart-hvit-formidling vil noe automatisk - om ikke eksplisitt - framstå som bedre eller riktigere enn noe annet. Sigurd Allern ser dette i lys av "propagandamodellen", mediernes rolle for å "innpode verdier og oppfatninger" og nevner eksemplet med at det i en verden med "konsentrasjon av

---

⁴¹⁸ Hartley:77

⁴¹⁹ Graber:265. Hun drøfter forenklingen i lys av undersøkelser som viser at folk gjennomsnittlig overser to tredjedeler av all nyhetsinformasjon, raskt glemmer det de ikke overser og at det er høyst tilfeldig hva slags nyheter de "tar inn". Ibid. Det kan ha sammenheng med at media ikke tjener ideelle mål som gjør at folk mer "bryr seg": "journalism, by definition, asks people to pay attention to things outside themselves". Fallows:140

⁴²⁰ Jfr. Meadows:75

⁴²¹ Johnsen & Mathiesen:23. De hevder at punktbelysningen utgjør mediernes egen makt til å beskrive verden på sin måte. Dekningen av Gulfkonflikten, mener de, fungerte slik. Mediene ga et fragmentert bilde som ga liten innsikt i underliggende strukturer. Ibid:27.

⁴²² Tannen 98:3

⁴²³ Tannen 98:8. Tannen lot seg motivere til å skrive boka "The Argument Culture" da hun stadig opplevde at hennes tidligere bok, "You Just Don't Understand", knapt ble mediaomtalt om det ikke var i kontrast til en "motstander" eller et motargument.

rikdom og internasjonale klassekonflikter", er behov for at "de herskende tanker preges av de herskendes tanker".⁴²⁴ Det er imidlertid vel så sannsynlig, som Tannen argumenterer for, at dette skjer uten noen bevisst tanke om "innpoding", men at det snarere er uttrykk for en ureflektert kulturbetinget holdning om at dyrking av motsetninger skaper de beste sakene, den største interessen hos publikum og ikke minst er oppfattet som en positiv og velegnet metode for å fremme et godt resultat til sakens/samfunnets beste. Det utelukker likevel ikke at det har som resultat at det bekrefter hegemoniet, eksempelvis lest som den mannsdominerte eller den herskende klasses tanker.

Ytringsfrihetskommisjonen drøfter dette poenget i forhold til sin bekymring for (fraværet av) mangfoldet i media. Den kreditterer media for å ville tjene "avsløringsoppdraget" med undersøkende journalistikk, men frykter at den "forfaller til avsløringsideologi" som dyrker en "mistankens hermeneutikk". "Man leter etter marken i eplet - og finner den! - simpelthen fordi man forutsetter at det finnes en mark i ethvert eple."⁴²⁵

Stereotypier er et velkjent trekk ved den hegemoniske praksisen, definert som en "socially-constructed mental pigeon-hole into which events and individuals can be sorted, thereby making such events and individuals comprehensible"⁴²⁶. Det går ut på å dele verden inn i "vi", "mor", "patriot", "forretningsmann", "nabo" på den ene siden og "de", "bråkmakere", "terrorister", "utlendinger", "revolusjonære" på den annen. "Conflict between Us and Them is driven into the belief system of journalists as thoroughly as it is into that of their fellow citizens."⁴²⁷ Spørreundersøkelser og meningsytringer "invite narrow-mindedness at least as much as reflection", intervjuer "typically shove people into cubbyholes before they even open their mouth", krimreportere ser folk enten som ofre eller kriminelle, politiske journalister ser folk bare som velgere og så videre, ifølge Arthur Charity.⁴²⁸ Roger Fowler mener at "the formation of news events, and the formation of news values, is in fact a reciprocal, dialectical process in which

---

Denne praksisen legitimerte også direkte gale henvisninger til hennes synspunkter med forklaringen at "It's an argument". "When you're having an argument with someone, your goal is not to listen and understand," hevder hun. Ibid:5

⁴²⁴ Allern 96:30. Allern viser til Noam Chomsky og Edward S. Herman som hevder at "fabrikasjonen av samtykke med herskende verdier hører til massemediens viktigste oppgaver og har utviklet en "propaganda-modell", der hovedvekten legges på de strukturelle forholdene som influerer på massemediens nyhetsprioritering og verdivalg". Ibid

⁴²⁵ Ytringsfrihetskommisjonen:60. Kommisjonen anfører at "En slik "avsløringsideologi" blir "selvrefererende inkonsistent". Hvis man forutsetter at det finnes en mark i ethvert eple, må det også finnes i det journalistiske eple. Det vil si at man må spørre: Hva blir det igjen av avsløringen når avslørerens motiv for å avsløre avsløres?" Ibid.

⁴²⁶ Fowler:17

⁴²⁷ Altschull 84:xi

⁴²⁸ Charity:20

stereotypes are the currency of negotiation."⁴²⁹ Dette forklares som et alment trekk i kognitiv psykologi som blant annet er opptatt av hvordan den menneskelige hjerne organiserer informasjon. Kompleks informasjon blir gjerne oversatt i forenklete bilder/stereotypier for at verden ikke skal framstå som kaotisk.⁴³⁰

Det er også knyttet til en rik fortellertradisjon, i slektskap med teateret. Medias "dramaturgi" spiller gjerne på parter i en konflikt. Én part serverer et utspill og skaper en ubalanse som krever motsvar. Og "først når saker går som en føljetong - når de presenteres som akter i et drama - blir media virkelig en iscenesatt og medspillende aktør"⁴³¹. Men det viktigste poenget er knyttet til identitet. "Jeg" og "vi" definerer egenart tradisjonelt i motsetning eller forskjellighet til (idéen) "deg" og "de". Internasjonaliseringen utfordrer imidlertid til en mentalitet som forteller - slik de alternative modellene i kapittel 6 forfekter - at "those we consider as Other or alien - the "new barbarians" - will increasingly be in our midst"⁴³².

Å se det menneskelige samkvem som motsetninger er en metaforisk ramme som uttrykker seg tydelig i språket, så tydelig at vi som regel ikke tenker på dem som metaforer. Særlig gjør media flittig bruk av militære metaforer, som "krig", "slag", "kamp", "våpen".

"Military metaphors train us to think about - and see - everything in terms of fighting, conflict, and war. This perspective then limits our imaginations when we consider what we can do about situations we would like to understand or change."⁴³³

Følgelig står media i fare for å sementere unyanserte virkelighetsbilder dersom media, enten på grunn av manglende ekspertise eller konvensjonelle årsaker, tyr til enkle forklaringer og presentasjoner.⁴³⁴

Konfliktmentaliteten viser seg videre i mediens tendens til å spille på det dramatiske og sensasjonelle. "Sensationalism appears to be a technique or style that is rooted somehow in the nature of the news. (...) it is intended, in part, to arouse, to excite, often - whether the subject is a

---

⁴²⁹ Fowler:17

⁴³⁰ Ibid, Allem:27

⁴³¹ Eide 92:59. Eide peker også på det positive aspektet her. En konflikt følges av konfrontasjon som igjen følges av refleksjon. Mao.: hensikt via konflikt til innsikt. Ibid

⁴³² Morley/Robins:25. Morley/Robins gir en bred drøfting av media, globalisering og identitet. (Et av mine yndlingsdikt slår an tonen i boka, Cavafys "Waiting for the barbarians".) Den amerikanske politiske økonomen og politikeren Robert B. Reich reflekterer: "Nå har den sovjetiske trusselen blitt borte. Det er ikke bare vårt militærvesen som er truet av denne grunnleggende endringen. Det er også vår følelse av fellesskap." Reich:10.

⁴³³ Tannen 98:14

⁴³⁴ Faren ved å presentere fiendebilder av islam framheves som et særlig aktuelt eksempel på dette

political scandal or a double murder - to shock."⁴³⁵ Denne konkrete og dramatiske oppmerksomheten - også overfor konkurranseidretten - gir lite rom for å se en sak i et bredere perspektiv som krever abstraksjon og dominerer for vesentligheter som ikke får oppmerksomhet.

Dessuten legger det press på personer og grupper som ønsker å komme til orde i media: de bør artikulere seg tydelig og helst dramatisk. Det favoriserer dem som Pierre Bourdieu kaller "the fast thinkers", elitepersoner som kan servere spissformulerte, mediavennlige setninger - "kulturell fast-food" - på få sekunder.⁴³⁶ Praksisen gir også rom for de ekstreme standpunktene som utfordrer ytringsfrihetens hensyn til sannhet. Ett eksempel er påstandene om at jødemassakrene i Hitler-Tyskland aldri fant sted. "(...) those who help Holocaust deniers spread their lies are sometimes motivated by a misinterpretation of freedom speech," mener Deborah Lipstadt.⁴³⁷ Det er høyst problematisk, kommenterer Tannen: "Since the cry "free speech" seems to be heard only when someone wants to say something outrageous, we have to suspect that the argument culture is the culprit."⁴³⁸

Barry Glassner hevder i boka ""The Culture of Fear" at nyhetsmedia er så fokusert på det negative at virkeligheten blir ugjenkjennelig. "We compound our worries beyond all reason", kommenterer han og viser eksempelvis til at selv om levealderen er fordoblet i USA de siste hundre årene så viser en akkumulert oversikt i tre landsdekkende aviser at 543 millioner amerikanere egentlig er alvorlig syke, "a shocking number in a nation with 266 million inhabitants".⁴³⁹ Resultatet, mener kritikerne, er økende grad av apati, kynisme og passivitet. "Fear mongers have knocked the optimism out of us by stuffing us full of negative presumptions about our fellow citizens and social institutions."⁴⁴⁰

Bourdieu peker eksempelvis på at de såkalte omnibus-nyhetene som bildrap, branner etc. bidrar til å samle folket, men samtidig passifiserer og befester et status quo fordi det ikke er

---

⁴³⁵ Stephens:2f. Stephens peker på at denne praksisen har rike, historiske tradisjoner, men har fått ekstra gyldighet i nyere tid med kommersialiseringen og konkurransen fra media som underholdningsindustri. Jfr. den brede deknningen av konkurranseidrett. Eksempelvis fikk to uker av Lillehammer-OL-krangelen mellom Tonya Harding og Nancy Kerrigan større mediaoppmerksomhet i amerikansk TV enn de mest intense to ukene av Berlinmurens fall. Jfr. Ted Koppel, nyhetsredaktør i ABC News som profeterer at kommersielle interesser vil bare styre utviklingen i stadig mer negativ retning. (Se Koppel) Videre er sportsdekningen et tydelig eksempel på dyrkingen av konflikter. "... sports events are accompanied by running commentary that encourages and enhances the agonistic elements of sports." Tannen:49. Medias brede sportsdekning er også uttrykk for mannskulturen, mener Tannen. *ibid*:197

⁴³⁶ Se Bourdieu: 38f og 118f.

⁴³⁷ Lipstadt *sit. i* Tannen 98:39

⁴³⁸ *Ibid*:39

⁴³⁹ Glassner:xii

⁴⁴⁰ *Ibid*:210

hendelser det er mulig å gjøre noe med.⁴⁴¹ "News becomes fundamentally useless, in that it teaches us all to despair," samtykker James Fallows.⁴⁴² "Just about anyone commenting on the current state of journalism (...) gets to the issue of cynicism," kommenterer Deborah Tannen og spør "Why does criticism speak louder than praise."⁴⁴³ Robert Fowler hevder vi lever i en tid som dyrker en dobbelt-standard hvor ønsket om konsensus undergraves av et ønske om å vie oppmerksomhet til det negative.⁴⁴⁴ (Jfr. Introduksjonen.) Medieprofessor Carol Reese Dykers moraliserer at

"Even in America's⁴⁴⁵ fragmented 1990s society, journalists clinging to 1890s conventions bring to news audiences' attention all the conflict and controversy to be found, but relegate community-building and consensus, if chronicled at all, to inside pages where dull stuff gets lost."⁴⁴⁶

Tannen peker på at den negative fokusen gjør det vanskeligere for politikere å løse problemer, ikke oppmuntrer dem til å søke nye veier og slett ikke oppmuntrer folk til å ofre seg for å ta på seg politiske eller andre verv, knapt til å stemme ved valg.⁴⁴⁷ "Det er og blir dypt problematisk å betrakte all makt som tyrannisk - og å se forholdet mellom kilde og journalist først og fremst som en maktkamp," bemerker Martin Eide.⁴⁴⁸ Donella H. Meadows drøfter de alvorlige konsekvensene dette aspektet har for de store, internasjonale miljøproblemene. Hun hevder at

"They (the Western media) convey a lack of trust in all information. They report through unconscious filters of helplessness, hopelessness, cynicism, passivity and acceptance.

---

⁴⁴¹ Se Bourdieu

⁴⁴² Fallows:142.

⁴⁴³ Tannen 98:76

⁴⁴⁴ Fowler:53. Han hevder eksempelvis at voldtekter er nyhetsverdige fordi de "gratify a prurient voyeurism", ikke fordi de er et alvorlig sosialpolitisk problem. Ibid

⁴⁴⁵ Situasjonsbeskrivelser fra USA er ikke direkte overførbare på norsk medievirkelighet, men er lett gjenkjennelige, skjønt Ytringsfrihetskommisjonen er blant dem som peker på at det norske samfunnet har en helt annen nasjonal og kulturell konsensus - som også kan virke utfordrende på mangfoldet - enn store samfunn som USA. Jfr. note 327.

⁴⁴⁶ Dykers:8. Dykers hevder at media er mer opptatt av å "promote individual liberty than to secure public justice, to advance interests rather than to discover goods, and to keep men safely apart than to bring them fruitfully together."

⁴⁴⁷ Tannen 98: 77ff. Hun aksepterer at kritikk kan være på sin plass, men kaller på større ansvarlighet med henvisning til at vi modererer kritikken i forhold til budskap og mottaker i våre personlige forhold. Ibid. Hun henviser også til den pedagogiske modellen med å rette med rød penn som i nyere tid er lagt til side utifra en bevissthet om at det er viktigere å framheve det positive. Ibid:93f

⁴⁴⁸ Eide 2000:305. Her skriver han også: "(...) også av disse øyeblikkets mestere må vi kunne kreve et visst alvor (...) Det må fastholdes at journalisten fremdeles må ha et *formidlingsansvar* - og ikke bare et regiansvar for stadig mer pikante mediedramatiske konfliktplot." Ibid.

They describe problems more than solutions, obstacles more than opportunities. They systematically unempower themselves and their audiences."⁴⁴⁹

Den politiske spaltisten David Broder i Washington Post samtykker: "the information that the American people get about politics comes from people who disclaim any responsibility for the consequences of our politics."⁴⁵⁰

Dersom ikke nyhetene i seg selv er konfliktfylte eller negative nok er det en tendens til å "spisse" nyhetene. "Reporters feel pressured by their editors and colleagues to have a harder edge, to take shots at those in power, and almost never to praise anyone in public office."⁴⁵¹ Følgelig er det en klar tendens til å velge/redigere utsagn som underbygger konflikter. Det påvirker tonen i den offentlige samtalen som - slik eksempler på opposisjonspolitikeres syn på VK viser - får folk til å adobtere mediadiskursen i sin egen måte å kommunisere på. "(...) politicians are often forced to stage conflicts and make extreme statements to get press coverage."⁴⁵² Rangeringer og karaktersetting er også et virkemiddel som bidrar til polarisering. Terningkast bidrar til å slå fast om Stoltenberg vant over Petersen i TV-duellen, om Thai-restauranten er bedre enn den franske og om advokat A er best.

I sin ytterste og i sin mest negative konsekvens kommer medias konfliktunderbyggende praksis til uttrykk i krigssituasjoner. En rekke studier på dette område avslører at media har en klar tendens til å spille på motsetningene i en slik grad at de bidrar til å skjerpe konfliktene. "Wars are partly what the media make them".⁴⁵³ Eksempelvis er det forsket på dekningen av Gulf-krigen i norske medier som viser at det ble viet liten plass til fredsinitiativ og dialog i forhold til initiativ, utsagn, fiendebilder etc. som underbygget krigskonflikten.

"I Aftenposten og VGs "virkelighet" hadde freden ikke mulighet til å vinne over militær konfrontasjon (...) I avisenes "virkelighet" fantes det (...) ikke rom for dem som prøvde å innta en posisjon mellom de onde og gode maktene. Dermed ble det heller ikke rom for fredsforhandlinger, men kun krigshandlinger."⁴⁵⁴

---

⁴⁴⁹ Meadows: 75. Hennes appell lyder blant annet: "How about removing that unnecessary focus on doom (consistent with the present paradigm, in which any change is doom) and turning (...) toward a positive image of the sustainable world we have a historic opportunity to create?" Ibid:76

⁴⁵⁰ Broder sit. i Fallows:253. Jfr. 6.6. om Public Journalism. Den kjente amerikanske journalisten Walter Cronkite i CBS har uttalt: "Moralske, politiske, sosiale eller økonomiske virkninger av våre reportasjer er ikke mitt bord. La oss komme i gang med vår jobb - å rapportere nyhetene - og la så konsekvensene bli som de må." Cronkite sit. i Eide 92:137.

⁴⁵¹ Kenneth Walsh sit. i Tannen 98:59

⁴⁵² Ibid: 34 under tittelen "No fight, no news"

⁴⁵³ Allen/Seaton:3

⁴⁵⁴ Luitjens:114. Om norske mediers dekning av Gulfkrigen jfr. også Allern 96 og Johnsen/Mathiesen

Konfliktmentaliteten i media kan med andre ord bidra til å tilsløre virkeligheten ved at viktige elementer ikke kommer til syne.

Det største problemet kan med andre ord være det som *ikke* omtales. "The most common form of media misrepresentation is suppression by omission. Sometimes the omission includes not just vital details of a story but the entire story itself, even ones of major importance."⁴⁵⁵ Ett aspekt ved dette er individorientert oppmerksomhet overfor synspunkter og sosial posisjon som deles av de få med fare for å neglisjere synspunkter og perspektiver som deles av grupper, organisasjoner og samfunn.⁴⁵⁶ Donella Meadows hevder at media "are attracted to personality and authority (...) they are uninterested in people they've never heard of"⁴⁵⁷. Dette knyttes gjerne til behovet for forenkling: individer lar seg lettere identifisere med enn strukturer, prosesser, institusjoner, grupper. Følgelig blir en handling ofte uttrykk for hva individer gjør, uavhengig av en større sammenheng.

Og som Meadows slår fast: det er en nær kobling mellom media og eliten. "(...) journalistic practice (...) *generally* promotes the interests of authoritative sources (...) That is a paramount finding of much of the contemporary sociology of journalism."⁴⁵⁸ Følgelig er vi her inne på mer subtile sider ved konfliktmentaliteten: fordekt maktdemonstrasjon, tendensiøsitet og adgang til media som har stor betydning for en åpen og likeverdig deliberasjon og dialog. "All media (...) are culturally biased: they both reflect and influence the bias of their audience: mass media reflect the bias of the majority."⁴⁵⁹ Det er autoritetspersoner⁴⁶⁰ som vesentlig har den fordel å legge premissene for den offentlige debatt, hva som er "poenget" og hva som er "relevant", om ikke premissene er lagt av - eller i samhandling med - journalisten/redaksjonene. Denne kildeinnflytelsen betegnes gjerne som definatorisk makt.⁴⁶¹ Følgelig vil andre - og ofte

---

⁴⁵⁵ Parenti:121. Han mener den vestlige mediadekningen kan kalles totalitær i sin unnfalighet til å ta opp større samfunns-spørsmål til offentlig debatt, eksempelvis forholdet til den 3. verden. Ibid

⁴⁵⁶ Jfr Gans:50

⁴⁵⁷ Meadows:75

⁴⁵⁸ Schlesinger:69

⁴⁵⁹ Hiebert:353

⁴⁶⁰ Politikere, næringslivstopper, fagforeninger, større organisasjoner, kulturpersonligheter har - delvis ved et avansert informasjonsnettverk - påvirkning på både medias dagsorden og dens innhold

⁴⁶¹ Jfr. Eide 99:35 Medieforskning viser at selv om "grasrota" (eksempelvis streikende gruvarbeidere i England) påkaller størst mediaoppmerksomhet i en konfliktsituasjon så er det i (negativ) opposisjon til et (positivt) overordnet premiss definert av arbeidskjøpere/staten/det bestående. Robert Fowler peker på særlig tre politiske forhold i nyere tid som har hatt "important and analysable implications" på media. For det første "the paradoxical ideology of conflict and consensus" (som belyses utfra den politiske teoretiseringen av sosiale og internasjonale forhold til konflikt, for eksempel mellom streikende og ikke-streikende gruvarbeidere), for det andre "the centralization and monetarization of power and authority" (hvor lokale myndigheter og fagfolk

mindre innflytelsesrike objekter - nøye seg med, marginalt, å kommentere det første premisset for debatten selv om de er grunnleggende uenig og helst ville ønsket å redefinere problemstillingen eller helst sett en helt annen agenda. Relevant er de mange studiene av medias forhold til minoriteter, eksempelvis stigmatiseringen av svarte og spansktalende miljøer i USA. Slik opprettholder media en strukturell ulikhet i den offentlige debatt, selv om den ikke er deterministisk. Philip Schlesinger mener det handler om en strukturell fordel: "it is necessary that sources be conceived as occupying fields in which *competition for access* to the media takes place, but in which material and symbolic advantages are unequally distributed"⁴⁶².

Den representative ubalansen og den nære relasjonen mellom media og samfunnsautoriteter avslører et tilsynelatende paradoks ved konfliktmentaliteten: snarere enn å utfordre det bestående så kultiverer den hegemoniske systemer for tro og verdier som befester dominante posisjoner. "(...) an imbalance between the representation of the already privileged (...) and the already unprivileged (...) with the views of the official, the powerful and the rich being constantly invoked to legitimate the status quo."⁴⁶³ Til tross for "harde debatter" med "sterke motsetninger" smalnes perspektivene og synet på "det politisk korrekte". Media kan med andre ord ses på som en aktør for å skape ensrettet konsensus, det Walter Lippmann kalte fabrikasjonen av samtykke⁴⁶⁴, mest synlig med tydelige propagandiske virkemidler, men mest effektivt med subtile metoder som understøtter og bekrefter den sunne fornuften, den "sanne" virkelighetsforståelsen.

I dette ligger det at media har en tendens til å prioritere perspektiver som er i samsvar med de hegemoniske virkelighetsoppfatningene og samtidig underrepresentere perspektiver som går i mot. Alternative perspektiver kan lett avfeies som irrelevante, ufornuftige, urealistiske, naive, ukloke eller generelt uinteressante. Selv om ordninger som statlig pressestøtte bidrar til å opprettholde et bredere pressespekter og det er vokst fram flere kommersielle alternativer de siste årene, blir media gjerne arrestert for stor grad av uniformitet. "(...) we have more and more news outlets (...) but they are all covering the same stories," slår Tannen fast og hevder pressekorpsset

---

som leger og lærere ble strippet for makt) og for det tredje propagandaen for individuelt ansvar og selvhjelp. I hvert tilfelle har media, ifølge Fowler, vært viktige pådrivere. Eksempelvis sier han at "the media played a major role in promulgating the argument of individual responsibility". Fowler:6f

⁴⁶² Schlesinger:77

⁴⁶³ Fowler:22

⁴⁶⁴ Jfr Allern 29ff

gjærne opptrer i flokk, som en "army of reporters".⁴⁶⁵ "Den polemiske snerten medier imellom har forstummet - og langt på vei erstattet av en minste felles journalistisk snusfornuft," mener Eide.⁴⁶⁶

Videre blir det framhevet at underholdningsaspektet bidrar til uniformitet: "News has been turned into entertainment to attract larger audiences to replenish the owners' dwindling coffers."⁴⁶⁷ Ofte er det et uklart skille mellom nyheter og underholdning, eksempelvis når representanter for de mest ekstreme standpunkter i en sak utkjemper et verbalt "slagsmål" i en debatt. Redaksjonen er ofte begeistret dersom de oppnår sterke fronter og dramatiske reaksjoner blant deltagerne, men de kan neppe forvente å skape reaksjoner - knapt refleksjoner - blant publikum. Martin Eide peker på at "hele nyhetsdiskursen kan (...) betraktes som en stor og løpende fortelling om menneskelig handling"⁴⁶⁸. Han gjør en sammenligning med kriminalromanen. Den virker samfunnsbevarende fordi den kriminelle adferden alltid er avvik. "Dessuten blir jo alltid forbrytelsen oppklart: orden blir gjenopprettet."⁴⁶⁹ "Above all they (the Western media) are deeply conservative, even those that try to be "liberal". They uncritically transmit, reflect and amplify the reigning societal paradigm," anfører Meadows.⁴⁷⁰

Det er derfor sannsynlig at de mest tydelige eksponentene for konfliktmentaliteten sterkere bidrar til å fremme uniformitet og opprettholde et status quo - til tross for at "oppgjøret" eller "forandringen" er motivet - i forhold til mer lavmælte leverandører til den offentlige diskurs. Psykiatere og psykologer peker på patologiske utslag. Stor grad av uniformitet gir et smalt spekter av normalitet som igjen skaper utrygghet, manglende fellesskapsfølelse, sosiale problemer.⁴⁷¹ Et banalt eksempel er "klasseånden" i en skoleklasse. Er den preget av konflikter, dominans og erting lammes viljen til å uttrykke evner og talenter. Er den derimot preget av trygghet, aksept og oppmuntring vil elevene - uten frykt for å tape ansikt - eksperimentere i det gale for å finne det rette.

---

⁴⁶⁵ Tannen 98:60. Bourdieu skriver: "(...) på dette som på andre områder er konkurranse langt fra noe som automatisk fører til originalitet og mangfold, men tenderer ofte i stedet til å fremme uniformering". Bourdieu:104

⁴⁶⁶ Eide2000:295

⁴⁶⁷ Hiebert:146. Jfr. Neil Postmans varsko om at vår kultur står i fare å underholde seg til døde. "When a population becomes distracted by trivia (...) when (...) a people become an audience and their public business a vaudeville act, then a nation finds itself at risk: culture-death is a clear possibility." Postman sit. i Hiebert:418

⁴⁶⁸ Eide 99:56f

⁴⁶⁹ Ibid:57

⁴⁷⁰ Meadows:75

⁴⁷¹ De mange tilfellene av anorexia blant ungdom forklares gjerne med vår kulturs opplevelse av normalitet. "Er du tjue kilo for tjukk så er du "ute"." Jfr. eks. Skårderud

Med tilsvarende argumentasjon blir det lagt vekt på den enhetlige samfunnsånden, jfr. eksempelvis innen EU med Habermas' iver for "forfatningspatriotisme", initiativet fra European Community's Media Programme for å dyrke nasjonal og lokal kultur (under slagordet "unity in diversity") og ved å innføre "transparency" (gjennomsiktighet) som politisk begrep med tanke på at tillit og deltagelse er direkte knyttet til åpenhet.⁴⁷² I kontrast blir media kritisert for å "splitte samfunnsmedlemmene", "ødelegge enhetsfølelsen", "svække sosial ansvarlighet og engasjement", "true folkestyret" etc., jfr. introduksjonskapitlet. Med det er vi ved det helt sentrale argument for den alternative medietenkningen vi skal se på i neste kapittel.

En individualistisk og konfliktorientert kultur - med tilsynelatende få normative føringer - er i seg selv et normativt univers med betydelige sosiale implikasjoner.⁴⁷³ Det postmodernistiske oppgjøret mot etisk diktering fra teologiske og vitenskapelige autoriteter med henvisninger til Guds rett og naturrett, kan med andre ord tolkes som sterkt verdiladet. Judith Squires sier:

"the postmodern condition is paralyzing in its deconstruction of all "principled positions""
(ettersom den)

"involves the rejection of all essentialist and transcendental conceptions of human nature: the rejection of unity, homogeneity, totality, closure, and identity: the rejection of the pursuit of the real and the true"⁴⁷⁴.

Hun argumenterer for "a move from tearing apart the pre-suppositions of western thought, to beginning the arduous task of re-thinking"⁴⁷⁵ og konkluderer at "principled positions are in need of political articulation"⁴⁷⁶. Det peker mot den alternative modelleringen vi skal ta for oss i kapittel 6, som kontrafaktisk inviterer til en gjensidig positiv relasjon mellom media og VK. Først en oppsummering av forholdet mellom konfliktmentaliteten, VK og media.

5.4. Konfliktmentaliteten, Verdikommisjonen og media

Konflikt er - som vi har sett - et paradigme som gjennomsyrrer ulike samfunnsområder. Det bygger på et syn på mennesket som primært egeninteressert og konkurrerende og definerer

---

⁴⁷² Jfr. Knutsen: 36f og 164f og Ytringsfrihetskommisjonen:23

⁴⁷³ Jfr. Christians, Ferré og Fackler. De tre medievitene argumenterer for en kommunaristisk medieetikk som "avoids the errors of individualism and collectivism" (Ibid:xi), basert på filosofi, teologi og kommunikasjonsteori.

⁴⁷⁴ Squires:1f

⁴⁷⁵ Ibid:5

⁴⁷⁶ Ibid:9

individ og samfunn med et dualistisk blikk. Også det store "vi" - som Vesten, kristendommen, nasjonen - forstår seg selv i motsetning til og i en konkurrerende relasjon til "de", helst som "bedre", "viktigere", "sannere". Det er "sunn fornuft", en mentalitet som stort sett tas for gitt. Den virker - i sine ulike uttrykksformer - gjensidig bekreftende i økonomi, politikk, sivil agitasjon, jus, pedagogikk eller media og samstemmer spesielt med maskulin premiering for hva som er både riktig og viktig.

Media styres - som vi så i kapittel 3 - av en egen logikk, som er relativ og påvirkelig og lar seg lede av en "undefinerbar følelse" for hva som er god nyhetsjournalistikk. Uavhengighet prises som et overordnet mål, selv om samfunnsansvaret også understrekes som en viktig verdi. De siste årenes vekt på bedriftsøkonomi vier stor oppmerksomhet til publikum som forbrukere og tilskuere. Disse verdiene gir rom for at media kan eksponere konfliktmentaliteten, også når medias forhold til medie- og demokratiteorier tas i betraktning. Som det går fram av 5.3. har nyhetsmedia, dominert av menn, en rekke særtrekk som kan tilskrives konfliktmentaliteten. Det gir en ytterligere forklaring på hvorfor VK i stor grad ble et "mobbeoffer" i en del medier.

Donella H. Meadows synes å gi en treffende oppsummering når hun påstår at media "have little tolerance for uncertainty, ambiguity or complexity" og at de "find harmony boring: they portray the world as a set of win/lose, right/wrong situations."⁴⁷⁷ Et konfliktpreget og aggressivt språk tydeliggjør avstanden til konsensusfremmende prosesser. De kan enten oppfattes som naive, famlende og lite målrettede eller som bevisste - eller fordekte - uttrykk for politisk interessekamp. Når slike prosesser - som VK - att på til legger beslag på større investeringer fra felles pung kan de åpenbart virke som en provokasjon som gir ekstra legitimitet til aggressive og fordømmende karakteristikk og vinklinger, om ikke annet for å synliggjøre "det politiske spillet", "sløsingen med skattekrone" eller "naiviteten".

Det er ingen tradisjon i norske medier, heller ikke i Vårt Land, for å kultivere en type dialog i nyhetsdekningen som på en oppsøkende måte gjør avisa til en dialogarena med leserne som deltagere. Kanskje skal ikke aviser se som sin oppgave å fungere som arena for en statsoppnevnt dialog - og følgelig som en forlengelse av partipolitiske interesser - og spesielt ikke i sammenheng med et VK-prosjekt som, slik noen hevdet, ikke fortjente stor oppmerksomhet, verken av ideologiske eller mer trivielle grunner. Men konfliktmentaliteten gir tydeligvis ikke det

---

⁴⁷⁷ Meadows:75

beste jordsmonn for medier som dialogarena, selv om dialogen skulle initieres av leserne eller redaksjonelle interesser. (I neste kapittel skal vi se hva media som dialogarena kan bety.)

Kommunitarister - og aviser som forfekter et klart ideologisk syn som Vårt Land - er ikke nødvendigvis mer åpne for dialogen enn postmodernister, kanskje tvert imot. Dialog inviterer til en refleksjon som kan bringe svar og løsninger som bryter med en hegemonisk tenkning. I tilfellet med Vårt Land har de klar preferanse til et kristent livssyn og legger eksempelvis ikke skjul på at det er "en fordel at så mange av de nye regjeringsmedlemmene er bekjennende kristne". Det kan legge føringer for en verdidialog som mer enn postmodernistiske argumenter, begrenser en åpen, fordomsfri dialog. Følgelig kan det oppleves som ærligere å bli skjelt ut av en Dagbladet-journalist som markerer klar avstand, enn å bli omfavnet av en journalist med en skjult agenda om å veilede dialogen til bestemte konklusjoner. Vårt Land viste imidlertid åpenhet på lederplass, eksempelvis i sin leder-farvel til VK 29.3.01. Her markerer avisa først og fremst en holdning til at Sluttdokumentet er et viktig og konkret dokument for videre verdidebatt, ikke motstand mot eksempelvis at den kristne formålsparagrafen i skolen foreslås fjernet⁴⁷⁸.

Det er flere grunner til at VK-prosjektet, spesielt noen av dialogene, ikke behøvde å bli møtt med døve ører. Offentlighetsteorien, deltagelsesteorien og forumfunksjonen er normative føringer som kunne legitimert at media, både som aktør og arena, bidro til å

"skape større bevissthet og refleksjon om verdispørsmål og etiske problemstillinger, bidra til analyse og kunnskapsformidling om den verdimeslige utvikling og den verdipåvirkning som faktisk skjer, identifisere aktuelle verdimeslige og samfunnsmessige utfordringer - og drøfte mulige svar"⁴⁷⁹.

En rekke av VKs prosjekter innbød slik sett til journalistisk dekning, eksempelvis et av VKs høyest prioriterte arbeidsområder, "Verdier ved livets slutt"⁴⁸⁰, prosjektet "De grunnleggende kjennetegn ved et godt lokalsamfunn" som initierte en dialogprosess i 140 kommuner⁴⁸¹ og dialogen med landsomfattende organisasjoner⁴⁸². De ble knapt nevnt i noen medier.

---

⁴⁷⁸ Jfr. Sluttrapporten, bind 2:118

⁴⁷⁹ Jfr. kap. 1

⁴⁸⁰ Se Sluttrapporten, bind 2:72f

⁴⁸¹ Se Ibid: 28f. Jfr. note 602

⁴⁸² Se Ibid: 52f

Media vil imidlertid - med en viss rett - kunne hevde at de stadig behandler disse spørsmålene med nyheter og reportasjer, men altså ikke når VK organiserer dialog om dem. Det kan ha sammenheng med medias behov for "uavhengighet", men synes enklest å forklare i lys av konfliktmentaliteten som lett avfeier og overser prosessorienterte dialoger. Det blir tydelig bekreftet av dekningen i Dagbladet og Aftenposten, men også Vårt Lands fravær. For Dagbladet handlet VK-prosjektene om å "koke suppe på spiker". Resultatet av prosjektene - slik de ble presentert i *Midtveisrapporten* - var ikke noe annet enn et ønske om et "Ja til fred og sårn". Dagbladet la heller ikke skjul på sine forventninger - dersom det skulle bli en mer respektfull dekning - at VK måtte "utfordre", "vise klør", "potens" og være på "krigsstien"⁴⁸³. Aldri var Dagbladet tilstede på noen av dialogene eller de 500 møtene omkring i landet. Fraværet av reell informasjon om hva som faktisk skjedde i VK-regi, må sies å være total. Det forhindret likevel ikke avisa fra å være den klart mest fordømmende av de tre avisene vi har tatt for oss. Dagbladet-leserne har dermed hatt et umulig utgangspunkt for selv å foreta vurderinger på et noenlunde objektivt grunnlag. De har kunnet fordømme, men ikke dømme.

Aftenposten viste også et betydelig fravær, både i tilstedeværelse på VK-prosjekter og i reell informasjon om hva de holdt på med, selv om avisa uttrykte større åpenhet enn Dagbladet for at de holdt på med noe som var til nytte. I ett tilfelle oppsøkte avisa en dialog: VKs nasjonale tro- og livssyndialog. Det var den første i Norge som har samlet et bredt, representativt lederskap av alle tros- og livssynssamfunn og som førte til knoppskytinger i form av regionale og lokale dialoger ellers i landet. For Aftenposten - som fikk med seg én dag på den siste nasjonale samlingen - var dialogen på høyde med høflighetsfraser i innhold og kunne mest treffende beskrives med tittelen "God dialog og godt nyttår"⁴⁸⁴. Reportasjen avslørte at dialogen ikke levde opp til avisas forventninger om hva som skal skje for å kunne fortjene en respektfull og informativ dekning. I lys av konfliktmentalitetens "pavlov-signaler" er dette forståelig. De ulike representantene som fordelte seg på seks grupper med tilsynelatende konkrete temaer⁴⁸⁵, var eksempelvis opptatt av å lære hverandre å kjenne, mangfold i perspektiver, samarbeide, helhet, prosess, åpenhet, likeverdighet og mulig konsensus. Det kolliderer med ønsket om konflikter, negativitet, fragmentering, motsetninger, stereotypier, ensidighet, konkurranse, dramatikk, vold.

---

⁴⁸³ Se 2.2.3.

⁴⁸⁴ Se 2.2.5.

⁴⁸⁵ Se 2.2.2.

Det er grunn til å anta at pressedekningen av VK er symptomatisk og viser en generell holdning til prossessorienterte dialoger.⁴⁸⁶ Det er ikke dermed gitt at mediefolk generelt er motvillige til å behandle dialoger på en alternativ måte. Donella H. Meadows mener mediefolk er "good people caught in a bad system":

"It's a system trapped in what my colleagues call "drift to low performance." The trouble is that when a society's *information* system drifts to low performance, the society cannot correct or govern itself. It can't deliver essential feedback. It can't talk about its real problems. It can't seize the opportunities in front of it. It can't make the right choices, especially not if it is a democracy. (...) the most optimistic answer is that I think it can be done. A more certain answer is that there's no other choice."⁴⁸⁷

En endelig forklaring på VKs mediaskjebne kan med andre ord være fraværet av en alternativ mentalitet og praksis. Det skal oppta oss i neste kapittel.

---

⁴⁸⁶ Heller ikke en mer velvillig presse - fjernt fra "maktens kvadratkilometer" - var arena for VK-dialoger.

⁴⁸⁷ Meadows:77

6. Dialog-orientert mentalitet og praksis

Fraværet av en alternativ mentalitet og praksis gir etter mitt syn en endelig forklaring på hvorfor VK - og dialogene den satte i gang - fikk en negativ eller taus respons i media. Dette fraværet kan synliggjøres i en kontrastering til mentaliteter og praksiser som ikke har hegemoni, men likevel er synlige i marginale miljøer i den Vestlige kulturkrets. Som nevnt i introduksjonen er dette en kontrafaktisk vinkling som tjener til å belyse alternativ tenkning og metode med potensielt "good people caught in a good system", i hvert fall slik VK ville sett det dersom media hadde gjort sitt beste for å bidra til å oppfylle prosjektmandatet. Videre tar denne forklaringsmodellen for gitt at det potensielt er flere mediemiljøer som er åpne for en alternativ modellering som legger premissgivende vekt på dialog og kollektive hensyn.⁴⁸⁸ Dessuten artikulere de en kontekstuell argumentasjon for mye av forsvaret for VK-prosjektene og kritikken av media.

Modellene vi her skal ta for oss distanserer seg fra konfliktmentaliteten ved primært å la seg styre av alternative verdier og visjoner.⁴⁸⁹ De forfekter målsettinger som å fremme samarbeid, integrering, helhet, gjensidighet og fellesskap. Modelleringen skjer med basis i ulike miljøer. De mest interessante, relevante og utfordrende jeg kjenner til, er feminisme, systemteori, Det internasjonale bahá'í-samfunnet, økologi, politiske appeller om sosial ansvarlighet og den alternative mediepraksisen som kalles Public Journalism. Det er noe samhandling mellom de ulike miljøene, men de er først og fremst å betrakte som separate forsøk på å søke og forfekte nye definisjoner, nye svar, nye motiver. De kan tolkes som idealistiske modeller hvor endring av individuell bevissthet - framfor endring av sosiale strukturer - tillegges primær vekt for endring av sosial handling. Et vesentlig fellestrekk er at de relaterer sin argumentasjon til en verden som de oppfatter i rask endring med krav til ny mentalitet og praksis.

---

⁴⁸⁸ Det bekreftes eksempelvis av eksperimenteringen med Public Journalism i Skandinavia, undersøkelser som forteller om vilje til selvkritikk (jfr. Eide 92:163) og variasjonen på mediearbeidere og medietilbud.

⁴⁸⁹ De ulike modellene i kapittel 6 bygger på både materialistiske og idealistiske overbevisninger. Det åndelige perspektivet er framtreddende, i slektskap med John Huddlestons forståelse: "In discussing a new vision and new values for an emerging world order, we might define vision as a spiritual insight of who we are, why we are, and where we are going. Values might be similarly defined as standards of spiritual worth by which we try to live in accordance with our vision." Huddleston: 142

6.1. "Den historiske forvandlingen"

"There are good, objective reasons to believe that we are living through a major period of historical transition,"⁴⁹⁰ konstaterer Anthony Giddens under den beskrivende boktittelen "Runaway World - How Globalisation is reshaping our world". Pronomet "we" refererer seg til over seks milliarder mennesker, alle med drømmer og behov. Tallet ventes å stige til åtte milliarder i løpet av 25 år. Dersom dagens utvikling fortsetter uforandret vil omkring 3 milliarder da ha en inntekt på mindre enn 1 dollar pr. dag. Mer enn 2,5 milliarder vil være hjemløse. To milliarder vil ikke ha drikkevann.⁴⁹¹

Giddens' "forvandling" knyttes gjerne til mangetydige begreper som internasjonalisering og globalisering.⁴⁹² Det første kan oppfattes som en uskyldig henvisning til generelt økende samkvem mellom selvstendige nasjoner (som implisitt kan tolkes som naturgitte størrelser med evig liv). "Globalisering" er et langt mer kontroversielt og truende begrep (jfr. uttrykket "Globaliseringsfellen"), særlig i forhold til nasjonal suverenitet, politisk styring og egenutvikling. Her forstås strukturelle endringsprosesser i kapitalismens utvikling, fra hovedsakelig å være kjennetegnet av *internasjonal handel* til å bli *transnasjonal*. De økonomiske drivkreftene er følgelig sterkt premissgivende for globaliseringen. Den ekspansive veksten av mediesystemene ("Cultural MNCs") er en fremste eksponent for utviklingen. (Jfr. 5.2.1.) "In short, the global media are a necessary component of global capitalism and one of its defining features," argumenterer Edward S. Herman og Robert W. McChesney som i en boktittel slår fast at "the global media" er "the new missionaries of the global capitalism".⁴⁹³

Politiske myndigheter, nasjonalt og internasjonalt, har bifalt utviklingen med deregulering og liberalisering.⁴⁹⁴

---

⁴⁹⁰ Giddens:1

⁴⁹¹ Riccardo:253

⁴⁹² "Det er viktig å være oppmerksom på hvor nytt dette fenomenet er," kommenterer Francis Sejersted. (Sejersted:176) Arnold Toynbee minner om at selv raske omveltninger er en konsekvens av en lengre utvikling: "Since about A.D. 1500 mankind has been gathered into a single world-wide society". (Toynbee76:65)

⁴⁹³ Herman/McChesney:10. Begrunnelsen er bygget på to hensyn: 1)de globale mediene er del av den globale, markedsøkonomiske infrastrukturen og støtter denne, særlig ved å forsyne kapitalen med det viktigste verktøyet for å ekspandere til nye markeder, nemlig annonsering, 2)Nyheter og underholdning sørger for et informasjons- og underholdningsklima som bidrar til å opprettholde markedet og profittkulturen. Medieselskapenes vekst har vært enorm de siste årene. Den totale omsetning lå på 350 milliarder dollar eller 18 prosent av verdenshandelene i 1980. Seks år senere var den på 1600 milliarder dollar. Og media og underholdning vokser langt raskere enn noe brutto nasjonalprodukt noe sted i verden. Ibid:38-41

⁴⁹⁴ "Deregulation and liberalization of the business environment have had a major impact on the communications sector." Held o.a.:347. Jfr. note 364

Den kulturkomplekse utvekslingen av bilder og symboler, tanker og idéer byr sannsynligvis på globaliseringens største sprengkraft overfor nasjonen som ifølge Benedict Anderson, er en "imagined community in time and space"⁴⁹⁵.

"The real threat to nationalist projects of all kinds is perhaps more likely to come from an incipient cultural cosmopolitanism that would challenge the idea of the nation as the primary political and cultural community and demand the relocation of power in institutions other than the national state."⁴⁹⁶

Konsekvensen, argumenterer historikeren Arnold Toynbee, er at alle blir verdensborgere som gir menneskeheten som helhet (en verdensstat) sin fremste politiske troskap.⁴⁹⁷ Uansett resultat er smeltedigelen lokal, hevder flere forskere. "There is a desire to be "at home" in the new and disorientating global space."⁴⁹⁸ Media synes å respondere på dette ønsket: "as the technological capacity and sophistication of the global media expand, news coverage of foreign events on television seems to be shrinking (...) throughout the developed world."⁴⁹⁹ John Tomlinson minner om at media "form only part of the total process by which symbolic meaning construction proceeds and only one of the forms in which globalization is experienced culturally"⁵⁰⁰. Hans hovedpoeng er at kultur ikke primært handler om å skape forskjeller/mangfold, men "*the constitution of meaning* which speaks to the existential condition of human beings"⁵⁰¹.

VK kan tolkes som et ekko av dette synspunktet. Dialog og refleksjon framheves som instrumenter for å bevisstgjøre og skape mening. Stadig større integrasjon og flere internasjonale fellesskapsarenaer, også i nabolaget, er argumenter for Bondevikregjeringens (og Anderslands) ønske om å "skape møteplasser for samtale og meningsutveksling".

---

⁴⁹⁵ Mann: 36

⁴⁹⁶ Held o.a.: 374. Behovet for å enes om et internasjonalt hjelpespråk er et talende eksempel på en "cultural cosmopolitanism" som utfordrer nasjonalismen. Den eneste hindringen er at "governments are naturally egoistical: they enact laws for their own benefit, but never for the benefit of all humanity," hevder Umberto Eco. Eco sit. i Saiedi:312.

⁴⁹⁷ Toynbee mener folks andre politiske troskap - innen nær framtid - vil bli gitt til en eller flere verdensomspennende diasporas (religiøse fellesskap, yrkessammenslutninger etc.). Først på tredjeplass kommer troskapen til nasjonen. Toynbee 92:87.

⁴⁹⁸ Morley/Robins:11f. Anthony Giddens mener globaliseringen har den største innvirkningen på personlig liv, samliv, ekteskap, familie, seksualitet. "There is a global revolution going on in how we think of ourselves and how we form ties and connections with others." Giddens:51

⁴⁹⁹ Tomlinson:171. Nyhetsdekningen av utenrikssaker har falt med to tredjedeler på ett tiår og 42 prosent fra 1988 til 1996, tilsynelatende utfra antakelsen at "programmes on international affairs are inherently unpopular". Ibid.

⁵⁰⁰ Ibid:21

⁵⁰¹ Ibid:68

"Hva skjer med den moralske oppdragelsen i en kultur der markedet ekspanderer og de sivile samfunnsinstitusjoner svekkes? Det er den situasjonen vi står overfor i dag, og som Verdikommisjonen er bedt om å bidra til en gjennomtenkning av,"

anfører Inge Eidsvåg.⁵⁰² (Jfr. 1.1.) Dag Hareide frir til en åpenhet som defineres i forhold til en ukultur, ikke til en spesifikk ny kultur: "Vi leter etter en måte å snakke sammen på som ikke dyrker konflikten."⁵⁰³ Selve deltagelsen og prosessen understrekes som det primære. Det er i tråd med "den nyvekete interessa for dialogens plass" og "oppvurderinga av deliberasjon" i demokratisk teori og praksis hvor "det teoretiske fokus har skifta frå strategisk handlande politiske aktørar som forfølger sine særinteresser og preferanser til kommuniserande aktørar som gjennom diskusjon får danna eller forma sine preferanser".⁵⁰⁴ I et slikt lys hevdes medier å stå i fare for å dyrke en rolle som "does not meet the deliberative, integrative, and transformative needs of citizens who must not only aggregate self-interests but choose among policies in the name of a common good"⁵⁰⁵.

I et hundreårsperspektiv - hvor "globalisering" og "turbokapitalisme"⁵⁰⁶ inngår som nyere begreper - er det bred enighet om to dominerende utviklingstrekk som virker forenende på individ, institusjon og samfunn: På den ene siden har det vært nødvendig å innarbeide systemer for global og overnasjonal organisering som var utenkelige ved inngangen til det 20. århundre. På den annen side har det skjedd en rask oppsmuldring av vaner og holdninger som i århundrer har splittet folk og nasjoner, eksempelvis knyttet til kjønnsroller, kunnskap, mobilitet, rettigheter.⁵⁰⁷

---

⁵⁰² Eidsvåg, kronikker i Klassekampen 23. og 24.4.98.

⁵⁰³ Hareide i Vårt Land 2.9.00

⁵⁰⁴ Knapskog:120. Knapskog knytter oppvurderingen av dialogen til inspirasjonen fra den republikanske demokratitradisjonen og innvender - med henvisning til Habermas - at den "manglar blick for mange av dei differensieringane som er til stades i og i normativ forstand styrer moderne politiske beslutningsprosessar". Ibid:121

⁵⁰⁵ Mansbridge 80:9. Jfr. kap. 5.1.

⁵⁰⁶ Østerud, Nasjonalt demokrati og global kapitalisme:2

⁵⁰⁷ Det bekreftes eksempelvis ved: De Forente Nasjoner, demokratiske styringsorganer - særlig knyttet til nasjonal frigjøring, fundamentale menneskerettigheter, internasjonale domstoler, sosiale velferdsprogrammer, systemer for økonomisk kontroll, reservefond og handelsreguleringer, utdanningstilbud og informasjonsteknologi. Den menneskelige rases enhet er etablert som et ledende prinsipp for internasjonal orden. Synet på fattigdom som et vedvarende og uunngåelig trekk ved den sosiale orden, er blitt alment avvist. Kjønsrollemønsteret er radikalt forandret, religiøse fordommer fjernes i retning av å anerkjenne religionenes fundamentale likhet. Ny forståelse av det fysiske univers har åpnet for en interaksjon mellom ulike vitenskaper med store muligheter til å forbedre menneskers levekår. Og kanskje det ferskeste eksempel: Innføringen av felles valuta i 12 europeiske land som av historikere for kort tid siden ble sett på som like utenkelig som en episode i en science fiction-serie (Jfr. Knutsen). I kontrast til de positive erobringene er det en endeløs liste med problemer som krig, undertrykkelse, miljødeleggelse, økende forskjell på fattig og rik, vold, umoral og egoisme. Terroristangrepet på New York og Washington 11. september 2001 er en dramatisk synliggjøring av problemene som sammenlignes i sine potensielle konsekvenser med skuddet i Sarajevo ved inngangen til det forrige århundret. Men i positiv forstand framheves "krigen mot terrorismen" som en prøvesten på i hvilken grad verdenssamfunnet kan trekke veksler på de positive nyvinningene med integrasjon og samarbeid for å utvikle en global bevissthet som gjør terrorismen hjemløs, utrydder fattigdommen og sikrer alle menneskers fundamentale rettigheter.

Et forsøk på å tegne et totalbilde tjener til å slå fast at endringene er kolossale og raske, stilt overfor store og globale utfordringer. Viktigst i denne oppgavens sammenheng: endringene utfordrer tradisjonelle tankemønstre og måter å organisere institusjoner og samfunn på. Implisitt: de utfordrer de tidligere omtalte medie- og demokratiteoriene og gir ingen enkle svar⁵⁰⁸. Historikeren Erik Hobsbawm karakteriserer forvandlingstilstanden som en "global tåke" og konkluderer at "For the first time in two centuries, the world of the 1990s entirely lacked any international system or structure".⁵⁰⁹ Tradisjonelle fiendebilder er revet vekk og skaper det Manuel Castells kaller en "dødsdans" mellom ulike identiteter.⁵¹⁰ Men alle endringer synes å måtte ses i lys av særlig én retningsgivende og premissgivende kontekst: "the future age, if only we survive that far, is likely to be global"⁵¹¹. VK skriver i *Sluttrapporten*:

"I mesteparten av historien har grensene for vår moralske verden vært sammenfallende med grensene for språket, religionen eller nasjonen. Vi har sagt med Ibsen: "Jeg gjør bestandig min plikt - men alltid innen mitt distrikt." Ikke slik lenger nå. "Mitt distrikt" er hele verden."⁵¹²

I et slikt perspektiv har appellen om å motvirke ensidighet i perspektiver - som vi eksempelvis så at Ytringsfrihetskommisjonen understreket - ekstra gyldighet. Følgelig er kulturell nærsynthet, påståelighet og alle de omtalte utslagene av konfliktmentaliteten, en trussel for ulike offentligheter. Lederen for den svenske maktutredningen, Olof Petersson, har profetert at "Det blir allt svårare för medierna att fånga uppmärksamheten med de gamla slitna metoderna som tilspetsing, förenkling, polarisering, identifiering, konkretisering och personifiering"⁵¹³. Lederen for den (nå pågående) norske Makt- og demokratiutredningen, Øyvind Østerud, henviser til Martin Eides "maktutredning"⁵¹⁴ og peker på at media står for et "nedlatende, misjonerende og oppdragende elitesyn i forhold til holdninger og meninger i befolkningen".⁵¹⁵ Denne praksisen synes ikke å bidra progressivt og konstruktivt til det Østerud trekker fram som tre prinsipielt

---

⁵⁰⁸ Den (norske,) kriseerklærte, partipolitiske rådvillheten om ideologi er et talende eksempel.

⁵⁰⁹ Hobsbawm 94:558

⁵¹⁰ Castells:276

⁵¹¹ Laszlo i Robiati:6

⁵¹² VK om "Frihet" i Sluttrapporten, også som kronikk i Aftenposten 28.3.01

⁵¹³ Petersson sit. i Ytringsfrihetskommisjonen:61

⁵¹⁴ Østeruds beskrivelse av Eides "Den redigerende makt"

⁵¹⁵ Østerud "Den redigerende makten":2. Han anfører at denne policy underminerer den forenklete, journalistiske populismen: selvpoppfatningen som plasserer pressen på Folkets side i avsløring av Makten, og som samtidig vil gi folket den underholdningen det vil ha. Og han slår fast at "i et syndrom av saker står dominerende pressesyn på tvers av store folkegrupper". Ibid

forskjellige svar på misforholdet mellom nasjonalt demokrati og globaliserte forbindelser, mellom et dysfunksjonelt politisk system og en grenseprengende økonomisk virkelighet:

"Det ene svaret er sterkere grad av statlig avskjerming, mer proteksjonisme og grensevern. Det andre og motsatte svaret er å utvide det demokratiske systemet til overnasjonale enheter, regionalt og til sist kanskje globalt. Det tredje svaret er en mindre radikal mellomløsning, med vekt på mellomstatlige forhandlinger og internasjonal organisering der demokratiet fortsatt i hovedsak har en nasjonal forankring."⁵¹⁶

Giddens "historiske forvandling" og Østeruds "postnasjonale utfordring"⁵¹⁷ kaller altså på ydmykhet i utformingen av demokratiet, av universelle og normative definisjoner og av mediepraksis.⁵¹⁸ John Keane mener eksempelvis at det nasjonal-statlige tenkesettet som ligger i offentlighetsidéen ikke er i samsvar med utviklingen mot overnasjonalitet og globale medier. Nick Stevenson er på linje i en kritikk av Habermas: "Habermas's writing on the public sphere is explicitly connected to the nation state. This remains an inadequate conceptual framework for an understanding on the public sphere".⁵¹⁹ Denis McQuail peker spesifikt på hvilke begrensinger dette legger på formuleringer av medieteorier:

"The attempt to formulate consistent "theories" of the press is almost bound to break down, for reasons other than underlying conflicts of interest and political ideology present in any society. The suggested frameworks have usually derived from a simple and outdated notion of "the press" - one which provides (mainly political) news and information within the boundaries of the nation state. They are now inadequate for coping with the great internal diversity of mass media types and services and with changing technology and times."⁵²⁰

---

⁵¹⁶ Østerud, Den postnasjonale utfordringen:7. Jfr. også Østerud, Nasjonalt demokrati og global kapitalisme:5

⁵¹⁷ Ibid

⁵¹⁸ Dette synet har også relevans for medievitenskapen som felt. Det kan være fristende å se på nye teorier som framskritt, men dette er et "samtidshovmod som kan stå for fall" ettersom helhetlige kommunikasjonsteorier vil preges av sin samtid. Jfr. Eide, Skogerbø, Syvertsen:15f. Jfr. også Hackett/Zhao:223f

⁵¹⁹ Stevenson:61. Habermas er nok på det rene med at den borgelige offentlighetsmodellen fordrer bredere perspektiver enn nasjonalistiske (jfr. hans iver for "forfatningspatriotisme". "Habermas (...) vil sprengte det nasjonale demokratiets rammer og argumenterer for et føderalt Europa." Østerud, Den postnasjonale utfordringen:8), men Stevensons poeng er å vise til hvordan nasjonen utfordres både utenfra og innenfra. For øvrig uttrykkes bred vitenskapelig interesse for å plassere Habermas "riktig", mellom nasjonen og det globale, det individuelle og det kollektive, mellom fornuft og følelser. Kommunikasjons-demokratisk plasseres han mellom den liberale individualisme og den republikanske kommunitarismen. Samtidig er han tilhenger av overnasjonalitet, selv om massemedia og den politiske offentlighet er nasjonalstatlig organisert. Jfr. Østerud Ibid og Knapskog:114f og 126f.

⁵²⁰ McQuail 95:66. McQuail argumenterer for ny mentalitet og praksis utfra prinsipper som frihet, mangfold, kvalitet, sosial og kulturell orden, solidaritet.

Martin Eide resonnerer over media i spenningsfeltet mellom marked og demokrati, mellom makt og samfunnsendring med følgende refleksjon:

"Når mediene og deres samfunnsrolle er i endring i et samfunn i endring, må dette få konsekvenser også for vår måte å tenke om medier og makt på. Ja, forståelsen av mediens makt må på en mer avgjørende måte enn før integreres i vår allmenne forståelse av makt i samfunn av vår type. Det maktperspektiv som er utviklet som alternativ til mekanikkens - til industrialismens - instrumentalisme, formuleres altså mer som relasjoner. Kommunikasjon blir et kjernepunkt."⁵²¹

Relasjonell mentalitet og relasjonell makt synes å være beskrivende for den artikuleringen av ny mentalitet og praksis som ulike miljøer synes å famle etter i en "global tid". Det arter seg som et grunnleggende oppgjør med konfliktmentalitetens påstand om at sosiale relasjoner og sosial forandring er best og naturlig tjent med opposisjonelle strategier. Anthony Giddens kaller det en kamp for "cosmopolitan tolerance". "The battleground of the twenty-first century will pit fundamentalism against cosmopolitan tolerance, hevder han."⁵²² Et nærmere blikk på denne "battleground" avslører ulike strategier og visjoner, men de synes samstemte i sin "kamp" mot konfliktmentalitetens egeninteresse, splittelse, demokratisk fortvitring og mangel på sosial ansvarlighet.

Vi kan begynne med å se på feminismens⁵²³ argumentasjon.

6.2. Feminisme

Som det gikk fram av forrige kapittel er feminist-teoretikere i front for å sette spørsmålsteget ved konfliktradisjonen og drøfte alternativer for at de "maskuline og feminine elementer i sivilisasjonen (blir) bedre avbalansert". Argumentasjonens fremste karakterstikk kan kalles et "relasjonelt paradigme". "The relational mode of thinking (...) *must become the norm if*

---

⁵²¹ Martin Eide, 1999:31. Eide henviser til tre sosiologiske oppfatninger av makt: Webers maktbegrep (en aktørs muligheter til å sette sin vilje igjennom på tross av motstand - viljeperspektivet), Marx' maktbegrep (strukturell på menneskelig handling - strukturperspektivet) og Michel Foucaults maktbegrep (makt er et allestedsnærværende fenomen som gjennomsyrer alle forhold - prosessperspektivet). Ibid:33f

⁵²² Giddens:4. Hobsbawm mener koblingen mellom globalisering og fundamentalisme er konstruert. Se Hobsbawm 2001.

⁵²³ Begrepene "femininitet" og "maskulinitet" refererer seg primært til sosial betinget adferd, ikke biologisk natur. "Feminisme" spriker i definisjoner og interesser, men synes å enes i prinsippet om "like rettigheter" mellom kvinner og menn. Samlet representerer de "a profound challenge to other political ideologies which, it argues, are all too often based on the experiences, interests and perceptions of only half of the human race." Bryson:226.

we are to survive," hevder Patricia Ellsberg og Elissa Melamed i et angrep på mannens fascinasjon av konflikt og våpen.⁵²⁴

"Feminist theorists in particular have turned political thinking toward relationships and mutuality from rights and individuality, suggesting, for example, that mothering is a model of human behaviour as applicable as contract to political life,"

proklamerer Jane Mansbridge.⁵²⁵ Denne "mothering" er en feminin kvalitet - uavhengig av om den uttrykkes av mann eller kvinne - som devaluerer konfliktmentalitetens kjennetegn og isteden fostrer relasjoner og kvaliteter som er nødvendige for foreldre, utdanning og ulike omsorgsoppgaver.⁵²⁶ Den foredrer samarbeid, gjensidighet, tjeneste og kollektive evner. Den formulerer en alternativ diskurs om sosiale forhold og makt, eksempelvis i "invitational rhetoric":

"In invitational rhetoric, change occurs in the audience or rhetor or both as a result of new understanding and insights gained in the exchange of ideas. As rhetors and audience members offer their ideas on an issue, they allow diverse positions to be compared in a process of discovery and questioning that may lead to transformation for themselves and others."⁵²⁷

En rekke "skoler" utvikler og tester diverse kommunikasjonsmønstre i en slik retning. Blant de mest kjente er Marshall B. Rosenbergs "ikkevoldelige kommunikasjon".⁵²⁸

Flere feministiske teoretikere setter et skille mellom (maskulin) "makt over" eller "makt mot"-relasjoner på den ene siden og (feminin) "makt til" eller "makt med"-relasjoner på den annen, formulert på 1940-tallet av Mary Parker Follett og fulgt opp av Dorothy Emmett i 1950-

---

⁵²⁴ Ellsberg/Melamed:89. Menns "beskyttelses-strategier" er en stor trussel, hevder de. "Nuclear weapons are a product of the male mind (...) Like most other weapons, they resemble male sexual anatomy (...) But their dreaded orgasms seed not life, but death (...) In general, men feel a fascination with these and all weapons that women just do not have." Ibid:86f. Forholdet mellom menns seksualitet og dominans, konflikt og ikke minst makt er ofte berørt blant feministiske forskere. jfr. Hartssock, Brock-Utne og Reardon.

⁵²⁵ Mansbridge 80:20

⁵²⁶ Susan Faludi minner om at kvinner ikke sjelden adoberer det maskuline "konfrontasjonsparadigmet", ikke minst i media. "Noen har fått maktposisjoner - ofte bare for å begå de samme overtredelsene som sine mannlige forgjengere. Kvinner ved makten i mediene, reklamebransjen og Hollywood har for det meste fortsatt å skape de samme type nedverdiggende bilder som deres mannlige motstykker." Faludi 639. Hun anerkjenner "konfrontasjonsparadigmets" betydning for minoritetens - som kvinnebevegelsen - rettighetskamp, men at de nå har "oppdaget dets begrensninger". Ibid.

⁵²⁷ Foss/Griffin:6. Jfr. Gearhart:198f. Her vektlegges konseptet "organisk vekst", et sentralt konsept også i bahá'í-paradigmet. Jfr. Mao Tse Tungs metafor om egget og steinen. Egget kan bli til kylling - av seg selv - i rett miljø. Steinen har ingen tilsvarende mulighet.

⁵²⁸ Rosenbergs IVK-modell har som vesentlig målsetting å bidra til at potensielle konflikter omgjøres til fredelige dialoger. Modellen bygger på fire trinn av 1) iakttagelser (fakta), 2) følelser, 3) behov og 4) anmodninger. Eksempelvis uttrykt som: "Når jeg hører at du sier ... så føler jeg .... Jeg har behov for ... og jeg skulle ønske at ..." Rosenberg:22f. Jfr. note 320.

årene og Hannah Arendt på 60-tallet.⁵²⁹ I sin "Feminist Dictionary" slår Cheri Kramarae og Paula Treichler fast at betegnelsen makt er blitt "conceptualized by men as assertion and aggression, by women as nurturance".⁵³⁰ Nancy Hartsock konkluderer i sin oversikt om feministisk maktteori at

"(...) women's stress on power not as domination but as capacity, on power as a capacity of the community as a whole, suggests that women's experience of connection and relation have consequences for understandings of power and may hold resources for a more liberatory understanding".⁵³¹

Jean Baker Miller peker på at kvinner har rike tradisjoner i å utøve makt i sin tradisjonelle rolle å fremme vekst i andre og at de har erfart at "empowering others is a valuable and gratifying activity"⁵³². Hun redefinerer makt basert på evnen til å "produce change" som inkluderer handlinger som "nurturing" og "empowering others"⁵³³. "To be powerful in ways that simultaneously enhance, rather than diminish, the powers of others is a radical turn - a very different motivation than the concept of power upon which this world has operated."⁵³⁴ Denne "very different motivation" ville - relatert til et maskulindominert mediemiljø - utfordret til, eksempelvis, en potensiell tjenestevilje til å "empower" også et statsinitiert dialogprosjekt for å drøfte eventuelle fellesskapsverdier.

Nettopp tjenestevilje overfor fellesskapet er et helt sentralt poeng i alle modellene vi her tar for oss. Sagt med Mahatma Gandhis ord, i forhold til media: "The sole aim of journalism should be service (...) The true function of journalism is to educate the public mind, not to stock the public mind with wanted and unwanted impressions."⁵³⁵

---

⁵²⁹ De ser ikke på makt som en "ting" eller "eiendom", men som "a capacity or relation between people". Hartsock:223

⁵³⁰ Kramarae og Treichler:351

⁵³¹ Hartsock:253

⁵³² Miller:1. Miller har spilt en sentral rolle i utviklingen av "the Relational Model" som ble først utviklet av feminister ved Wellesley College's Stone Center i 1991. Jfr. <http://www.wellesley.edu/JBMTI/index.html>

⁵³³ Ibid

⁵³⁴ Ibid:5

⁵³⁵ Gandhi:29. Hans egalitære rettferdighetstenkning var basert på et overordnet hensyn til at menneskeheten var én, uavhengig av rase, klasse, tro. "The ocean is composed of drops of water (...) In the ocean of life we are all little drops." Ibid:26.

6.3. Systemteori

Når menn intellektualiserer "relasjonelle paradigmer" kalles det gjerne "systemteori", etter Patricia Ellsberg og Elissa Melamed.⁵³⁶ Systemteori legger - til forskjell fra en reduksjonistisk tilnærming - vekt på en helhetlig (holistisk) og systematisk fokus som avslører sammenhenger og innbyrdes avhengighet. Det fundamentale premisset er at forskjellige former for komplekse systemer - fysiske, biologiske, psykologiske, sosiale og andre - har mange strukturelle og funksjonelle likheter. Helhet og innbyrdes avhengighet er de viktigste. Komplekse systemer er integrerte helheter som er mer enn summen av delene. Og de er resultat av en evolusjonær, dynamisk prosess.

De komplekse systemene forstås gjerne som funksjonelle systemer. De utfører forskjellige funksjoner som deres enkeltdeler ikke er i stand til, slik et kroppsorgan utfører spesialiserte funksjoner som komponent-cellene isolert ikke evner. Slik kan samfunn av autonome mennesker også betraktes som funksjonelle enheter. Funksjonalismen er eksempelvis benyttet for å forsvare samfunnssystemet i Vesten.⁵³⁷ Kapitalismen er beskrevet som et godt - om ikke det beste - funksjonelle økonomiske systemet på grunn av sin påståtte evne til å maksimere ønskene fra ulike materielle interesser. Partidemokratiet er framhevet som styreform for sin evne til å maksimere ønskene fra ulike politiske interesser. Kritiske funksjonalister har imidlertid pekt på at det kapitalistiske samfunnet er hovedsakelig dysfunksjonelt og kaller på reformer. De viser til urettferdighet, ulikhet, mangel på bærekraft etc.⁵³⁸

Kritikken av media på foregående sider - og dyrkingen av konfliktmentaliteten - kan forstås som dysfunksjoner. Eksempelvis bruker Donella H. Meadows eksplisitt modellene fra systemteorien for å hevde at massemedia hovedsakelig er dysfunksjonell fordi de ikke letter strømmen av informasjon og offentlig diskusjon som er et grunnleggende behov i demokratiske systemer. Hensynet til helhet og innbyrdes avhengighet i en total kontekst fordrer en velvillig deltagelse fra media for å fremme dialog, deltagelse og engasjement i et dynamisk, evolusjonært

---

⁵³⁶ "Connections of all kinds interest women and we grasp them readily. Men find this ability mysterious and label it "women's intuition". This makes it sound like something other than thinking, but in fact it is a perfectly respectable intellectual approach called "systems thinking" when men do it." Ellsberg/Melamed:88

⁵³⁷ Talcott Parsons er blant de mest kjente.

⁵³⁸ David Held, professor i politikk og sosiologi, påpeker at ethvert maktsystem kan underminere og fortære autonomi-prinsippet ved at det skapes det han kaller "nautonomi": "The asymmetrical production and distribution of life-chances which limit and erode the possibilities of political participation". Held 95:171 Nautonomi er altså synonymt med avmakt, mangel på ressurser og muligheter til å bruke sine talenter og evner i et kollektivt fellesskap. Ibid:177f

perspektiv. I dette lyset kan mediers avvisning av VK-prosjektet leses som en negasjon som - til tross for høylytte, "radikale" og fordømmende karakteristikk - virker konserverende. De er deltagere i et konfliktorientert "negativ-sum-" eller "null-sum"-spill om vi legger systemteoretikeren Ervin Laszlos analyse til grunn. Han argumenterer for samarbeidende "positiv-sum"-relasjoner i sin appell for en reorientering av fundamentale menneskelige relasjoner. Sameksistens - som ikke impliserer mer enn gjensidig toleranse av hverandres nærvær og et vinn- og tap-spill på hverandres bekostning - er ikke lenger et tilstrekkelig relasjonskonsept, mener han og argumenterer for det han kaller "interexistence".

"The logic of interexistence is inclusive: it is "you *and* I", "they *and* we". It replaces the logic of exclusion which says "you *or* I" "they *or* we". (...) Collaboration can transform a "zero-sum game" of separated individuals into a "plus-sum game" of partners."⁵³⁹

Kenneth E. Boulding er på linje i sin artikkel om en ikke-konfliktorientert, relasjonell eller "integrerende" makt-teori, som til tross for hans internasjonale berømmelse hittil ikke har fått mer enn marginal betydning i teoretiseringen av makt. Det kan skyldes at hans teori har lite for seg, men kan vel så sannsynlig skyldes at den betraktes som politisk ukorrekt.⁵⁴⁰ Bouldings teori bryter radikalt med konfliktradisjonens sunn-fornuft-mentalitet og "realisme". Han mener militarisme, nasjonalisme, sekterisme, rasisme, konkurrerende materialisme og andre uttrykk for sosiale dysfunksjoner ikke er i stand til å modellere sosiale systemer i samsvar med positiv sum- eller integrerende relasjoner som trengs for å fremme kollektive interesser i en tid med økende innbyrdes avhengighet. Løsningen - og framtida - er å dyrke integrasjonsmakta som en ny maktdiskurs (ikke ulik den feministiske) ved å utvikle et nytt vokabular for å tenke og snakke om sosiale relasjoner, ifølge Boulding.

Med adresse til media og historikere hevder Boulding at selv de mest destruktive konfliktene, krig, er "overvurdert" i sin relative betydning. Han viser blant annet til at influensaepidemien i 1919 krevde flere dødsfall enn første verdenskrig, uten sammenligningsvis å påkalle samme oppmerksomhet.⁵⁴¹ Hovedpoenget hans er at "økonomisk makt" og

---

⁵³⁹ Laszlo:111

⁵⁴⁰ Johan Galtung er blant dem som går i rette med Bouldings teorier: "I think Boulding underestimates by any measure the fundamental role of structurally induced inequality, in other words of exploitation, in human affairs." Galtung sit. i Billings:102. Boulding kategoriserer sin tilnærming som "evolusjonær" i kontrast til Galtungs som han kaller "strukturell".

⁵⁴¹ Boulding:225. Samlet er sannsynligvis ikke mer enn 2 prosent av alle dødsfall direkte knyttet til krig de siste 100 årene, hevder Boulding.

"trusselmakt" er mer relativt og mindre levedyktig enn integrasjonsmakt og burde avspeiles i all menneskelig adferd. Kjennetegnene ved integrasjonsmakt er egenskaper som å bygge organisasjoner, skape familier og grupper, inspirere lojalitet, knytte folk sammen og utvikle legitimitet.⁵⁴²

Denne argumentasjonen er lett gjenkjennelig i den tidligere omtalte kritikken av konfliktmentaliteten og i forsvaret for VK-prosjektet. Den er også gjenkjennelig i den politiske retorikken som eksempelvis preger forsvaret av integrasjonen i EU (jfr. 5.3.) og i den generelle diskusjonen om hvordan et dysfunksjonelt demokrati kan utvikles for å komme på høyde med en smart, ekspansiv og global kapitalisme, med andre ord hvordan politikken kan innhente markedet. Naomi Klein viser eksempelvis i "No Logo" som er kalt "the bible for anti-corporate militancy"⁵⁴³, hvordan den internasjonale "kampen" mot de multinasjonale selskapene og global kapitalisme - med høyst ulike aktører - handler om et krav om et "citizen-centered alternative"⁵⁴⁴.

De "citizen-centered alternatives" er stadig tydeligere artikulert og mer systematisk organisert i folkelige sammenslutninger som vokser verden over.⁵⁴⁵ Stadig rettes det oppfordringer til dette sivile samfunnet om å vise evne til å "fire the imagination of the public at large"⁵⁴⁶. Ervin Laszlo poengterer at "If mankind is to stop operating reactively and become truly proactive, it needs a star to follow."⁵⁴⁷ Han framhever Det internasjonale bahá'í-samfunnet som ett eksempel.⁵⁴⁸ "The Bahá'í International Community is a unique contemporary phenomenon. (...) it is likely the most diverse yet highly organized community of people on the planet today."⁵⁴⁹

---

⁵⁴² Ibid:25. "The most fundamental form of integrative power is the power of love", framhever han og eksemplifiserer med grunnleggerne av de store religionene og deres historiske betydning. Ibid: 110f.

⁵⁴³ Anmeldelse i Select, sit. i Klein:1

⁵⁴⁴ Ibid:446

⁵⁴⁵ Særlig de to-tre siste tiårene har folkelig organisering vært en økende trend over hele verden. Det bekreftes av antall sivile, internasjonale organisasjoner (Non-governmental organizations, NGOs) som i 1909 telte 176, i 1964 noen få hundre og i 1993 hele 28.000. USA har tradisjonelt hatt den laveste deltagelsen i NGOs. Jfr. Commission on Global Governance:32f.

⁵⁴⁶ Laszlo:65. Lignende oppfordringer fremmes av Tomlinson:198, Herman/McChesney:197 og 204.

⁵⁴⁷ Laszlo:65

⁵⁴⁸ Ibid:66. Det internasjonale bahá'í-samfunnet er den organisatoriske benevnelsen på den yngste verdensreligionen. Bahá'u'lláh (1817-1892) er bahá'í-troens grunnlegger. Det internasjonale bahá'í-samfunnet er en raskt voksende diaspora med ca. 6 millioner tilhengere i 2001 (jfr. http://www.adherents.com/Religions_By_Adherents.html) fra mer enn 2100 etniske bakgrunner, alle nasjoner og sosiale grupper. De har valgt lokale råd i 12 591 (2001) fordelt på de fleste land. (Jfr. "statistikk" under "Bahá'í-samfunnet" på www.bahai.no.)

⁵⁴⁹ Karlberg:163f

6.4. Bahá'í-paradigmet

Det relasjonelle bahá'í-paradigmet⁵⁵⁰ har et overordnet prinsipp om "menneskehetens enhet" som appellerer til en historisk og radikal nyorientering med en visjon om en rettferdig verdensorden.⁵⁵¹ Det legges vekt på å oversette trosimperativene i praktisk handling, blant annet en rekke prosjekter for å fremme sosial og økonomisk rettferdighet. Noen prosjekter er medierelaterte. Det mest kjente, Radio Bahá'í Ecuador, har siden 1973, med oppsøkende journalistikk, identifisert, formidlet og visstnok styrket den lokale kulturen i Otavala-regionen, inspirert av almenkringkastings-idealer og UNESCO-idealene om "access", "participation" og "self-management"⁵⁵², men framfor alt bahá'í-troens idealer om eksempelvis å fremme enhet i mangfold, like rettigheter for kvinne og mann, utdanning for alle, utjevning mellom fattig og rik, balanse mellom åndelig og materiell utvikling, tjeneste for menneskeheten, kollektiv deltagelse og for å bidra til å fjerne fordommer⁵⁵³. I målparagrafen for Radio Bahá'í Ecuador heter det at radiostasjonen er

"dedicated to the cultural and spiritual development of the family and rural community. Our goal is to be an instrument through which our listeners can share their knowledge and express their needs. With their cooperation, we will provide spiritual, cultural, and material training to meet those needs."⁵⁵⁴

Denne - og andre bahá'í-radiostasjoner i Latin-Amerika - "are not by any means instruments for the extension of dominant cultures (as conventional stations are) but are embryonic structures for the recuperation, systematization, and the subsequent progress of the entire knowledge base and culture of the inhabitants of a region," kommenterer Farzam Arbab.⁵⁵⁵ Radio Bahá'í Ecuadors samfunnsrelaterte, makt-til-målsetting er basert på "selvstendig søken

---

⁵⁵⁰ "Bahá'u'lláhs vision (...) initiates a new paradigm, a new model, a new logic of discourse, a new episteme, and a new problematic (...) in approaching reality," hevder sosiologiprofessor Nader Saiedi i boka "Logos and Civilization" som er en sentral kilde her. Saiedi:43.

⁵⁵¹ Bahá'u'lláhs utsagn "Jorden er kun ett land og menneskeheten dens innbyggere" siteres ofte i bahá'í-presentasjoner som et uttrykk for bahá'í-visjonen. "The doctrine of the sacredness and equal rights of all human beings and the call for global unity is the principle of the oneness of humankind," anfører Saiedi:243. Det innebærer å fjerne fiendebilder som "de vantro" etc. For en utlegning om Bahá'u'lláhs sentrale konsept om en "ny verdens orden", se Ibid: 293-301, 303-328. Web-sider med informasjon: <http://www.bahai.org>, <http://www.bic-un.bahai.org/i-e-com.htm>, <http://www.bahai.no>

⁵⁵² Hein:2f

⁵⁵³ Ibid:23ff

⁵⁵⁴ Ibid:33.

⁵⁵⁵ Arbab:19f

etter sannhet", egalitær og kollektiv deltagelse og rådslagning som grunnleggende prinsipper i politisk og sosial handling.

"The code of conduct of the press must embrace the principles and objectives of consultation as revealed by Bahá'u'lláh. Only in this way will the press be able to make its full contribution to the preservation of the rights of the people and become a powerful instrument in the consultative processes of society, and hence for the unity of the human race."⁵⁵⁶

Rådslagning er med andre ord knyttet til sosial og moralsk ansvarlighet og en høyere "regnskapsplikt".⁵⁵⁷

"Consultation is not a discursive arena of struggle for power and domination, nor is it a utilitarian enterprise geared toward hedonistic and material interests. For Bahá'u'lláh consultation is selfless devotion to truth, to the universal interests of humanity, and to the will of God."⁵⁵⁸

Nader Saiedi argumenterer for at rådslagningen i en slik kontekst er en direkte konsekvens av "a fundamental transformation of the structure of values that inform public life and civic participation, and the adoption of a spiritual worldview" som ikke har noe til felles med verken "the French Enlightenment utilitarian philosophy, which extolled selfishness and competition, or with the instrumental definition of reason"⁵⁵⁹.

I et bahá'í-perspektiv handler livet om en vekstprosess for utvikling av menneskelig potensiale. Særlig legger bahá'í-paradigmet vekt på at utviklingen av åndelige evner - med intellekt, vilje og kjærlighet som de tre sentrale evnene - , er den fundamentale hensikten ved menneskets eksistens. Kroppen ses på som et gudgitt instrument for å utvikle åndelige evner og inkluderer ikke noen naturlig ond, egoistisk eller aggressiv side. Dette perspektivet kan overføres på samfunnet og kan leses av målparagrafen til Radio Bahá'í Ecuador: Det er gjennom modelleringen av en rettfærdig, forenet og progressiv sosial orden at åndelige evner best kan

---

⁵⁵⁶ The Universal House of Justice (bahá'í-troens øverste administrative organ) 88:avsnitt 41

⁵⁵⁷ "Take ye counsel together, and let your concern be only for that which profiteth mankind, and bettereth the condition thereof.." Bahá'u'lláh i Gleanings:254

⁵⁵⁸ Saiedi:357. Ytringsfrihet er et basalt prinsipp i bahá'í-rådslagningen. Bahá'ier er "not only entitled but even obliged to give free expression to their opinions, because it is only after the clash of different opinions that the truth can be found (...) Independence of judgement is therefore an important characteristic of Bahá'í consultation." Schaefer i Schaefer o.a.2000:217f. Det understrekes at denne friheten - i motsetning til hva den liberale rettighetsteorien forfekter - må disiplineres med takt og visdom. Synspunkter og tanker bør uttrykkes "with the utmost devotion, courtesy, dignity, care and moderation". Abdu'l-Bahá sit. ibid:219

⁵⁵⁹ Saiedi:342. Jfr. 4.3. om "spiritual reason".

utvikles. Som konsekvens: sosiale strukturer, teknologiske framskritt, økonomiske systemer og institusjoner som media, vurderes relativt gode eller dårlige ettersom de primært legger forholdene positivt eller negativt til rette for å fostre et sosialt miljø som fremmer utviklingen av menneskelig potensiale.⁵⁶⁰ Det krever i dag - i en evolusjonær åndelig, sosial og politisk prosess - en ny universell bevissthet om total gjensidighet og likhet blant alle verdens folk.⁵⁶¹ Med referanse til konfliktmentaliteten sier William S. Hatcher:

"In sum, the Bahá'í teachings involve the following elements: an analysis of the ills of present-day society, which are traced primarily to the various forms of disunity that create adversarial or competitive relationships and lead to the domination of one group over another: a vision of the future, i. e., the conception of an organically united world society: and a practical programme for effecting the transition from the present world configuration of conflict and competition to the higher configuration of unity and cooperation. Moreover, all of these elements are placed in an historical perspective in the light of which one understands the present turbulent period as a part (however painful) of the transition from adolescence to adulthood in the collective life of humankind."⁵⁶²

Det er et sentralt skille mellom det moralske og åndelige motiv for politisk deltagelse og et nyttemotiv, mellom en moralsk og en legal tilnærming, argumenterer Saiedi.

"The morality of an action concerns both the external action and its inner motivation. A purely self-interested and utilitarian approach to law is perfectly compatible with democracy. In fact, democracy can be observed through a purely utilitarian mutual limitation in the exercise of power by individuals who are themselves power-hungry (that is, in Bahá'u'lláhs terms, immoral). The addition of moral and spiritual foundations for democratic laws and constitution represents a qualitatively different, higher stage of human growth and collective maturation."⁵⁶³

Argumentasjonen gir assosiasjoner til kommunitarismen, Durkheim, Weber,⁵⁶⁴ Havel, Hambro, Toynbee, forsvarere av VK-prosjektet og flere andre som det er referert til tidligere i

---

⁵⁶⁰ Jfr. Hatcher:28-30

⁵⁶¹ "The object of life to a Bahá'í is to promote the oneness of mankind. The whole object of our lives is bound up with the lives of all human beings: not a personal salvation we are seeking, but a universal one (...) Our aim is to produce a world civilization which in turn react on the character of the individual. It is, in a way, the inverse of Christianity, which started with the individual unit and through it reached out to the conglomerate life of man." Shoghi Effendi, bahá'í-troens "beskytter" fra 1921-1957, sit. i Ibid:33. Jfr. Shoghi Effendi *Appell til nasjonene* Bahá'í Forlag, Oslo, 1986

⁵⁶² Hatcher:34.

⁵⁶³ Saiedi:343

⁵⁶⁴ Durkheim og Weber la stor vekt på religionenes betydning (jfr. 4.3. og 315) med ulik vektlegging, men representerer idealytiske ytterstandpunkt i synet på forholdet mellom individ og samfunn. Durkheim ser som sosiologist på samfunnet som en selvstendig, overindividuell realitet mens Weber som individualist, mener samfunnet dannes av individers handlinger.

oppgaven, både i forhold til kollektiv ansvarlighet, "høyere regnskapsplikt" og fordeler ved religiøse/åndelige motiver for demokratisk deltagelse. Bahá'í-paradigmet byr imidlertid på en diskurs og en politisk orientering som understreker en dynamisk og progressiv tilnærming til både materiell kultur og guddommelig åpenbaring (i et historiesyn som anerkjenner religionenes enhet og religionene som de fremste siviliserende faktorer) og som hevder kravet om at verdens folk må adoptere en global orientering for å løse menneskehetens sosiale, politiske, kulturelle, økonomiske, moralske og åndelige problemer. Med andre ord: at de blir verdensborgere i tenkning, følelse og handling. I denne prosessen er kommunikativ handling og fellesskap mellom individer og grupper med ulike oppfatninger - bygget på likhet og individets ukrenkelighet - helt sentral.⁵⁶⁵ Potensielt ville VK-dialogene også på dette grunnlag fått en annen medieskjebne.

6.5. Økologi og sosial ansvarlighet

To konsepter, hovedsakelig teoretiske, med nært slektskap til både den omtalte feminismen, systemteorien og bahá'í-paradigmet, skal nevnes i tillegg: økologi og sosial ansvarlighet. Begge understreker det relasjonelle og helhetlige som kontrast til konfliktmentaliteten. Argumenter herfra vil også potensielt se på VK-prosjektet med positive fortegn.

Økologien⁵⁶⁶ og miljøbevegelsen har tilsynelatende hatt en større påvirkning på den populære forståelsen av helhet og innbyrdes avhengighet enn de tidligere nevnte konseptene og har skapt et økologisk verdensbilde som gjerne beskrives som "miljøbevissthet", skjønt det er høyst diskutabelt hvor premissgivende og motiverende den er for individuell og kollektiv adferd. I et komplisert nettverk av avhengighet er konfliktmentaliteten både uproduktiv og ødeleggende, ifølge økologien. Uansett hvordan man tolker sammenhenger mellom undertrykkelse, fattigdom, befolkningsvekst, miljøødeleggelser, sosiale konflikter, politisk ustabilitet og krig så vil undertrykkelse, umyndiggjøring og økonomisk utbytting påvirke alle medlemmer av den store,

---

⁵⁶⁵ "Bahá'u'lláhs insight on this issue (om betydningen av kommunikativ handling og fellesskap på egalitært nivå) is unique and fresh. The only sociologist who noted the same point was Emile Durkheim, who advocated something similar two decades after Bahá'u'lláh. According to Durkheim, morality and solidarity are not the products of abstract rules. They require intense interaction among individuals." Saiedi:320

⁵⁶⁶ Økologi ble først utviklet som begrep av den tyske biologen Ernst Heinrich Haeckel (1834-1919) i 1866. Vitenskapen har en rekke forgreninger i eksempelvis dyreøkologi, planteøkologi, bioøkologi, systemøkologi, økopsykologi, dypøkologi. For en kortfattet oversikt: http://www.shsu.edu/~bio_mlt/intro.html

sosiale økologien.⁵⁶⁷ En rekke kommentatorer framhevet eksempelvis sammenhenger mellom terrorisme, fattigdom og analfabetisme i kjølvannet av angrepet på USA i september 2001.

Selv om naturen er karakterisert som grader av konkurranse, aggresjon og jakt, så forteller den økologiske vitenskapen at gjensidighet og symbiose er like viktige - om ikke mer grunnleggende - karakteristikk.⁵⁶⁸ Videre forfekter økologien "mangfold" som et sentralt begrep og en naturlig forutsetning for økologisk helse og stabilitet. I dette perspektivet er kulturelt betinget oppførsel og adferd som rasisme, kjønnsdiskriminering og nasjonalisme unaturlig fordi de ikke er i samsvar med - eller ikke tolererer - mangfold. Som vi også tidligere har vært inne på: mangfold må ikke nødvendigvis resultere i konflikt. Snarere kan mangfold være en forutsetning for enhet og konsensus.⁵⁶⁹

Økologien fremmer også en tids- og prosessforståelse som bryter radikalt med korttidstenkning, reduksjonisme og utålmodighet, jfr. eksempelvis Fugellis kritikk av "mediedramatikernes grådighetskultur på forventninger" og Eidsvågs argumentasjon for "rommet mellom spørsmål og svar" i kap. 1.3. Det skal også understrekes at økologi også henger nøye sammen med global solidaritet⁵⁷⁰ og feminine verdier:

"The liberation of women and men from the bonds of patriarchy is essentially the work of building a peaceful, just, and ecological society. I often hear people arguing about the world's many evils and which should be the first confronted. This fragmentary approach is itself part of the problem, reflecting the linear, hierarchical nature of the patriarchal thinking that fails to grasp the complexity of living systems. What is needed is a perspective that integrates the many problems we face and approaches them holistically."⁵⁷¹

---

⁵⁶⁷ En metaforisk sammenligning av verden med en menneskekropp - hvor helsetilstanden totalt knyttes til helsetilstanden i delene - er ofte brukt innen økologien, systemteorien og i bahá'í-paradigmet. "If we regard the world as a human body, we can see how problems of our world are about the whole structure, the whole system, not just part of it," skriver Holly Hanson. (Hanson:2) Jfr også konseptet om "interactionism" i Lewontin, Rose og Kamin:268f

⁵⁶⁸ Jfr. eksempelvis at gjensidig produksjon og utveksling av oksygen og karbondioksyd mellom planter og dyr er helt avgjørende for alt liv. Blomstring er i de fleste tilfeller bare mulig gjennom gjensidig og symbiotisk utveksling av pollen via insekter. "Vi - som er universets lokale øyne og ører og tanker og følelser - vi har endelig begynt å utforske vår opprinnelse. Vi er stjernematerie som reflekterer over stjernene." Carl Sagan sit. i Kielland-Lund:2

⁵⁶⁹ "As a "unified theory" it is a unity which does not erase difference", kommenterer Karen Warren og Jim Cheney i en relevant drøfting av verdien av opposisjonelle synspunkt. Warren og Cheney:252

⁵⁷⁰ Jfr. Jonathon Porritt, en av pionerene i den politisk grønne bevegelse. Hans minimum-kriterier "for being green" er blant annet anerkjennelsen av en global, innbyrdes avhengighet, vilje til å dele verdens rikdom med alle, bærekraftige alternativer til "the rat race of economic growth" etc. Porritt:10f

⁵⁷¹ Kelly: 118f. Hun utfordrer de fleste (menn): "I never had much respect for Marx, Engels, and all the other dogmatic macho men.." Ibid:112

Det helhetlige perspektivet er også sterkt framme i argumentasjonen for "sosial ansvarlighet", uttrykt i politiske interesseerklæringer overfor media ved en rekke anledninger. Et tydelig eksempel er bevegelsen på 1970- og 1980-tallet for å skape en New World Information and Communication Order (NWICO) med sikte på å demokratisere medie-kommunikasjonen globalt. Bevegelsen favnet bredt, både intellektuelt og politisk, særlig med fotfeste i den 3. verden.⁵⁷² Den finske presidenten Kekkonen artikulerte problemstillingen slik: "Freedom of speech has become the freedom of the well-to-do (...) Globally the flow of information between states (...) is to a very great extent a one-way, unbalanced traffic".⁵⁷³ To av NWICOs intellektuelle anførere, Johan Galtung og Richard C. Vincent, skriver:

"The time seems ripe, then, for a new journalism. It must be global and human, void of visible and invisible repression, and reflective of its social communication abilities. Above all, it must be responsive to human concerns and responsible to norms of decency and objectivity. This is all the 1976 Nairobi UNESCO General Conference apparently had in mind."⁵⁷⁴

I 1978 adobterte UNESCO (Artikkel I) prinsippet om "free flow and a wider and better balanced dissemination of information". Vestlige medier ville imidlertid ikke godta at utenforstående skulle legge føringer for deres rolle med henvisning til sin uavhengighet, alliert med politiske myndigheter, særlig i USA og Storbritannia.⁵⁷⁵

Teorier om sosial ansvarlighet har sannsynligvis påvirket interne og eksterne forventninger til media, jfr. henvisningen til samfunnsansvaret i kapittel 3, men har tilsynelatende ikke blitt oversatt til mediepraksis på en effektiv måte. Skjønt noen hevder at Public Journalism-bevegelsen - som den mest synlige og mest utbredte praksis til nå - er en direkte oversettelse med en vesentlig forskjell: initiativet kommer fra mediefolk og medieforskere, ikke fra politikere og

---

⁵⁷² De alliansefrie statenes kritikk av den rådende informasjonsorden sammenfattes som "1) Informationsflødet i verden kenneknas av "one way flow", 2) "one way flow" är uttryck för bristande respekt för den kulturella identiteten, 3) De transnationella kommunikationsbolagens monopolställning utgör ett hot mot det nationella oberoendet og 4) Den orättvisa fördelningen av kommunikationsresurser i världen utgör ett hindre för utvecklingen i tredje världen". Carlsson:129

⁵⁷³ Gerbner, Mowlana og Nordenstreng: x

⁵⁷⁴ Galtung/Vincent:244f. Vincent byr på en rik kilde til informasjon om denne internasjonale agendaen, forsynt med en rekke linker: <http://www2.hawaii.edu/~rvincent>

⁵⁷⁵ USA ble så provosert - etter først å ha stemt for i UNESCO - at det sterkt motiverte myndighetene til å trekke sitt medlemskap fra UNESCO i 1984, fulgt av Storbritannia og Singapore året etter, angivelig av samme grunn. (Winseck:353) "(...) what the opposition to NWICO has managed to achieve is one of the most comprehensive campaigns experienced around a single issue ever since the peak of the Cold War. Not without reason, then, defenders of NWICO refer to the campaign as the Big Lie," kommenterer Gerbner, Mowlana og Nordenstreng:xi

"utenforstående".⁵⁷⁶ Denne bevegelsens slektskap er i et bredt spekter av vitenskapelige drøftinger, historisk knyttet til eksempelvis Thomas Jefferson, John Locke, John Stuart Mill, John Deweys argumentasjon for medias rolle i å bygge et pluralistisk og tolerant samfunn⁵⁷⁷ og NWICOs forløper i Hutchins-kommisjonens (Commission on Freedom of the Press) rapport av 1947 som appellerer til media om å tilby en metode for å presentere og klargjøre samfunnets mål og verdier og for å projisere ulike meninger og holdninger mellom grupper.⁵⁷⁸

6.6. Public Journalism

"Public journalism is a work in progress, and that is the most important thing anyone can say about it," sier professor Jay Rosen som bidro vesentlig til dens fødsel i en tale på konferansen til Associated Press Managing Editors i Des Moines i 1989.⁵⁷⁹ Utsagnet er uttrykk for et ønske om at PJ ikke skal styres av dogmatikk, men åpen prosesstenkning,⁵⁸⁰ men likevel med klart artikulerte, aktivistiske, overordnede målsettinger om å være en "movement toward a basic cultural change" for å fremme dialog-demokratiet ved å drive en aktiv, publikumsorientert journalistikk.⁵⁸¹ Bevegelsen har påvirket lignende - men mer marginale - initiativ i "public relations" og i politiske "markedsundersøkelser" som kalles "deliberative opinion polls".⁵⁸²

---

⁵⁷⁶ Shelton Gunaratne, professor i massekommunikasjon ved Moorhead State University, mener Public Journalism er en "re-packaged version" av sosial ansvarlighets-teorien. Gunaratne:8

⁵⁷⁷ PJ-bevegelsen har "rediscovered Dewey" (Jfr. McMillan o.a.) og hans demokratidefinisjon som en "struggle to arrive at public truths through public discussion" (Sit. i Anderson, Dardenne og Killenberg:21), altså en organisk prosess med demokratiet som et etisk ideal, i motsetning til samtidige Walter Lippmanns vektlegging av struktur med autoriteter og fakta, separat fra verdier. Lippmann har hatt størst innflytelse, mener PJ-litteraturen, som en talsmann for objektiviteten og som en formidler mellom politiske autoriteter og publikum. Dewey (1859-1952) legger vekt på at demokrati er mer enn myndigheter, et rikt, sosialt liv med sosiale vesener som har knyttet sin identitet til samfunnet: "An alphabet is letters, and "society" is individuals in their connections with one another. (...) The essential need (...) is the improvement of the methods and conditions of debate, discussion and persuasion. That is the problem of the public". (Dewey sit. i Coleman:3f) For en drøfting av forholdet mellom Dewey og Lippmann: Carey: 78ff (Carey argumenterer mot synet på media som hovedsakelig et instrument for sosial og politisk kontroll.)

⁵⁷⁸ Jfr. et rikt tilfang av vitenskapelig materiale på hjemmesiden til Association for Education in Journalism and Mass Communication: <http://list.msu.edu/archives/aejmc.html>

⁵⁷⁹ Charity:v. Med bakgrunn i sin doktoravhandling om John Deweys og Walter Lippmanns synspunkter på den informerte offentlighets rolle i det amerikanske, politiske liv, tok Rosen sterkt til orde for at media og et velfungerende demokrati er avhengige av hverandre, men at det offentlige liv var "et synkende skip som ville dra media med seg". Talen fikk "overraskende stor respons" fra mediefolk. Jfr. Fallows:249f

⁵⁸⁰ Davis Merritt, en annen sentral talsmann for PJ, sier at PJ ikke er "a formula: it is a philosophy". Merritt:19

⁵⁸¹ Ibid. Jfr. boktittelen: "Public Journalism: A movement Toward a Basic Cultural Change", også brukt som tittel i avisa han var redaktør for, Wichita Eagle, Kansas, som var "pioner" i PJ-bevegelsen med sitt "The Voter project: Your Vote Counts" i 1990.

⁵⁸² Det er flere initiativ innen Public Relations for å styrke en toveis-kommunikasjon mellom organisasjoner og publikum. De ligner på "deliberative opinion polls" som går ut på å samle et statistisk representativt utvalg av befolkningen for (helst over noe tid), presentere dem for problemstillinger, servere fakta og høre hva de kommer fram til gjennom dialog ved, fortrinnsvis, dybdeintervjuer med hver enkelt. James S. Fishkin er en sentral "ideolog". Jfr. Fishkin. "Deliberative Polls" er også "på vei inn" som "folkehøringer" i Skandinavia. Jfr. Eriksen 2001.

Public Journalism (PJ) som også kalles civic og democratic journalism⁵⁸³, vokste fram i kjølvannet av den journalistiske dekningen av presidentvalgkampanjen i 1988, og ble til en bevegelse i 1993⁵⁸⁴ med "stor mobiliseringskraft"⁵⁸⁵ - og med senere knoppskytinger i andre land⁵⁸⁶ - da flere redaktører og reportere "began to find themselves increasingly restless with a style of journalism that just didn't seem to work"⁵⁸⁷. Det har ført til hundrevis av prosjekter og eksperimenteringer, mange i kompaniskap mellom ulike medier. Den profesjonelle misnøyen synes å være knyttet til to forhold: 1) medias rolle i et demokrati som ble oppfattet å være i en krise (med rekordlav valgdeltagelse) og 2) en intern krisestemning på grunn av sviktende mediainteresse og synkende oppslagstall.⁵⁸⁸ "Medisinen" var å forvandle en "kynisk og meningsløs" mediepraksis til en "ansvarlig, borgerorientert journalistikk", ifølge den høyt respekterte politiske spaltisten David Broder i Washington Post som inspirerte både presse- og universitetsfolk med sin kreditt til PJ.⁵⁸⁹ Han mente "it is time for us in the world's freest press to become activists (...) on behalf of the process of self-government"⁵⁹⁰

Følgelig bør nyhetsformidlingen, ifølge PJ, ikke dyrke monologen, men dialogen, ikke den passive mottakeren, men den deltagende samfunnsborgeren. Det innebærer å spørre publikum hva de oppfatt av, hva de ønsker å vite (eksempelvis av politikere foran valg), hva slags forslag de kommer fram til gjennom læring og dialog om konkrete saker og strukturere mediedekningen i forhold til det. Praktisk skjer det eksempelvis ved at medier selv arrangerer

---

⁵⁸³ Jay Rosen foretrekker "Public Journalism". Ledelsen for the Pew Center for Civic Journalism som ble stiftet i 1993 (med vel 4 millioner dollar i årlig støtte fra Pew Charitable trusts, grunnlagt av Sun Oil Co.) for å fremme konseptet og som senere har hatt stor betydning for bevegelsen ved å holde kurs etc., holder fast ved betegnelsen Civic Journalism.

⁵⁸⁴ Fallows:254

⁵⁸⁵ Jfr. Knapskog:121. Knapskog er så vidt jeg vet den eneste norske medieforskeren som vier bevegelsen en bredere, kritisk drøfting.

⁵⁸⁶ Bevegelsen er støttet av flere forskningsmiljøer i USA og store mediekonsern som the Gannett Company og Knight-Ridder. Innen 1995 var det 170 PJ-prosjekter (Fallows:254) og etter hvert også PJ-prosjekter i England, Danmark og andre land.

⁵⁸⁷ Charity:1

⁵⁸⁸ Litteraturen om PJ - og talsmennesenes retorikk - gir ideelle, ikke økonomiske begrunnelser for PJs utvikling. Få har "followed the money". Men opplag og aksjeutbytte var generelt sviktende gjennom hele 1980-tallet. Av 64 aviser som har satsset på PJ hadde 40 (64,5%) opplagsnedgang fra 1980 til 1990. 22 hadde hatt en økning, men bare 12 av dem opplevde opplagsvekst. (Jfr. McMillan, Guppy, Kunz, Reis) Men PJ syntes ikke å snu trenden. Fra 1995 til 1996 hadde alle landets 25 største aviser, med ett unntak, opplagsnedgang. (Fouhy:1) Parallellt med PJ-bevegelsens gjennombrudd fra 1988 til 1993 sank folks tillit til TV-nyhetene i USA fra 55 prosent til 25 prosent, overfor aviser fra 50 til 20 og overfor nyheter i blad fra 38 til 12.(Merritt:xv)

⁵⁸⁹ Fallows:254. Boktittelen til Fallows: "Breaking the News: How the Media Undermine the American Democracy" er uttrykk for PJs hovedkritikk av media. Kritikken er omfattende og uttrykker de samme argumentene som går fram i kap. 5.3.

⁵⁹⁰ Broder sit. i Fallows:254. En annen kjent mediekritiker med lang mediekarriere, Bill Moyers, samtykker: "People want to know what is happening to them, and what they can do about it (...) They will respond to a press that stimulates the community without pandering to it, that inspires people to embrace their responsibilities without lecturing or hectoring them, that engages their better natures without sugarcoating ugly realities or patronizing their foibles." Moyers:412

dialog-sammenkomster eller indirekte støtter andre som samles til dialog om spesielle emner og forsyner publikum med fakta og bred dekning gjennom mediene.⁵⁹¹

"(...) we (...) need to socialize through our newspapers (...) as we'd socialize in the Athenian agora, as fellow citizens sharing ideas," forklarer Arthur Charity.⁵⁹² Konsekvensen er at media tar på seg et ansvar for å virke i en bestemt retning: PJ "(will provide) what economists would call added value: the ability to help the audience conduct an ongoing conversation in depth"⁵⁹³ med sikte på å bidra - både som aktør og arena - for et informativt fellesskap hvor "people can learn, mature, agree, and disagree - and from which social change can occur"⁵⁹⁴.

Det er ensbetydende med å finne journalistikkens indre kjerne og den eneste måte å fungere på for framtida, hevder PJ: "the prime role of journalism (...), and the only way by which it can survive as a viable institution in the public arena, is to take responsibility to stimulate public dialogue on issues of concern to a democratic public".⁵⁹⁵ PJ-journalisten må hele tiden spørre seg om "Does this piece of writing or reporting help build civic capital? And does it help move the public toward meaningful judgement and action?"⁵⁹⁶ Faktisk slår "læreboka" i PJ, Charitys bok, fast at "there's no point in publishing information people can't (or won't) use"⁵⁹⁷.

Benjamin Barber og Daniel Yankelovich la med sine bokutgivelser i 1984 og 1991 det som gjerne kreditteres som det filosofiske grunnlaget for PJ. De poengterer at en revitalisering av demokratiet krever at folk må utdannes/oppdras til samfunnsdeltagelse. "Only direct political participation - activity that is explicitly public - is a completely successful form of civic

---

⁵⁹¹ Noe mer utfyllende om noen anvendte PJ-metoder: a) aktiv, åpen og gjerne tidkrevende lytting til folks behov, b)systematisk rådslagning med store grupper folk med ulik bakgrunn ved hjelp av grundige spørreundersøkelser og referansegrupper, c) journalist-organiserte dialoger med paneler av spesialister og ressurser som er valgt på grunnlag av ekspertise og perspektiver, d)mediesponsede offentlige forum som arrangeres for å rådslå om spesielle saker, e) forsøk på å klargjøre "kjerneverdiene" bak meningene og underliggende årsaker til problemer, f) fokusering på løsninger og suksesshistorier, g)kontinuerlig dekning i media av prosessen med vekt på fakta, deltagelse og sammenheng, uavhengig valgt av journalister i troskap mot det som innbyggerne er opptatt av og h)enkelte samarbeidsprosjekter mellom ulike redaksjoner i aviser, radio og TV. Store prosjekter har påkalt størst oppmerksomhet som har gått over måneder, men PJ kan ideelt også avspeiles i en enkelt artikkel. Arthur Charity karakteriserer PJ-journalisten som 1) ekspertten på "Public Life" (eks. krimreporteren som belyser kriminaliteten bredt), 2) "Civic capitalists" (en økonomisk term overført på journalister som bidrar til å "styrke" demokratiet ved å fremme godvilje, samarbeidsvaner, løsninger, forebygging, fellesskap) og 3) "Full-Time Citizens" (som henviser til journalistens evne til å betrakte alle folk som likeverdige borgere og til å dyrke dialogen). Charity:9ff

⁵⁹² Charity:47

⁵⁹³ Ibid: 157f

⁵⁹⁴ Anderson, Dardenne, Killenberg:6

⁵⁹⁵ Ibid: xix-xx

⁵⁹⁶ Charity:50

⁵⁹⁷ Ibid:51. Det er ikke noe å tape, mener Charity, med henvisning til at den tradisjonelle journalistikken ofte byr på en negativ runddans: "Editorial pages will run scathing pieces exhorting their communities to wake up, get rid of bigotry, unite against demagogues, take action, help the homeless: very often nothing will come of it, and yet the next week they'll go right back and run still more scathing exhortations on the new topic of the day."Ibid:50

education for democracy."⁵⁹⁸ Yankelovich lanserer tre stadier som den effektive, offentlige samtale bør ha som elementer: 1) Øke bevisstheten om en sak: publikum informeres, 2) Arbeide seg gjennom saken ved hjelp av dialog: involvering av bredest mulig lag av befolkningen og 3) Løsning av saken i lojalitet til dens utfall (med sine kompromisser og mangler).⁵⁹⁹

"Community connectedness" er PJs passord, oppsummerer Jay Rosen⁶⁰⁰. Målsettingen - som ofte gjentas som selve definisjonen på PJ - er "to encourage civic participation, improve public debate, and enhance public life"⁶⁰¹.

Som det tydelig går fram av argumentasjonen: likhetspunktene er mange med mothering- og empowering-tanken i feminismen og de andre omtalte alternative mentalitetene og praksisene i dette kapittelet. Det er mulig - om ikke sannsynlig - at en praktisering av PJ i norske redaksjoner kunne motivert til velvilje overfor VK og legitimert enkelte medier til å virke som både aktør og arena for én eller flere VK-prosjekter. Følgelig er det mulig å tenke seg at et fravær av kunnskap om PJ eller lignende mentalitet og verktøy, særlig i velvillige "VK-aviser" som Vårt Land og enkelte lokal- og regionmedier, er en årsak til tausheten om og ikke-deltagelsen i VK-dialogene som prosess.⁶⁰² Med andre ord: det kan være kort vei fra Vårt Lands velvilje som aktør i VK-prosjektet til Vårt Land som arena i en slags PJ-form, for VK-dialoger.

At PJ skulle ha endret de mer kritiske mediers holdninger og praksis i forhold til VK, slik som Dagbladet, synes imidlertid usannsynlig, ikke minst av de prinsipielle grunnene som ble tatt opp i kapittel 4: Dagbladet-dekningens preferanse til den individuelle rettighetstenkningen og skepsis til sterkt interessestyrte konsensusløsninger. PJ oppfattes som et klart kommunitaristisk prosjekt med brodd mot liberalismen som "the theoretical framework that has shaped American journalism since the colonies were formed"⁶⁰³. Karl Knapskog peker på at også Habermas - som gjerne henvises til som en inspirasjonskilde til PJ med sin offentlighetsteori - er sterkt skeptisk.

---

⁵⁹⁸ Barber:235

⁵⁹⁹ Yankelovich:63ff

⁶⁰⁰ Jfr. Rosens Paper-tittel: "Community Connectedness - Passwords for Public Journalism"

⁶⁰¹ Rosen:3

⁶⁰² Det var noen tilløp til direkte invitasjoner til media om aktiv medvirkning, særlig knyttet til prosjektet "De grunnleggende kjennetegn ved et godt lokalsamfunn". I mange tilfeller ble arbeidet ledet av formannskapet som ba om tilbakespill fra kommunale råd og utvalg samt partilag, lag og organisasjoner, elevråd etc. med oppsummerende møter før endelig drøfting i kommunestyret. Noen formulerte en invitasjon til media, som for eksempel i en forsiktig formulering om at "formannskapet ønsker avisomtale av brevet". Tidens Krav 26.10.98

⁶⁰³ Payne:2.

"Habermas konstaterer at ei kommunitaristisk tolkning av offentlig kommunikasjon inneber ei "etisk innsnevring" av politisk diskusjon."⁶⁰⁴

PJ er oppfattet - med tydelig parallell til nevnte karakteristikker av VK - som kristen "evangelisme"⁶⁰⁵. Dette henger sammen med at PJ tar for gitt at det finnes noen "core values" - fundamentale verdier - som binder samfunnsmedlemmene sammen og at en verdikonsensus er å etterstrebe. "Public journalists still rely on the assumption that some transcendent notion of consensus exists. They fail to view consensus within a context of social, political, and economic origins," hevder James Engelhardt.⁶⁰⁶

Her gjentas med andre ord en helt sentral meningsforskjell på menneske og samfunn utifra tro og rasjonell overbevisning. Og selv om de fleste troskonsepter vil hevde eksklusiv eller endelig transcendent sannhet til forskjell fra det omtalte bahá'í-paradigmet, så understreker de i stor grad et samsvarende syn på nødvendigheten av et moralsk og åndelig motiv for samfunnsrelasjoner. Dette poenget trekker igjen en forbindelseslinje til John Dewey. Hans tillit til offentligheten er knyttet til troen på et åndelig element i samfunnet og at dette må ligge (som en forutsetning) for deltagelse og dialog. Det er en felles følelse av åndelig hensikt som holder folk sammen og som motiverer til dialog, ifølge Dewey.⁶⁰⁷ PJ synes å snu dette på hodet og mene at en felles ånd kan vokse fram av en bred dialog-deltagelse, som utifra Deweys argumentasjon kan virke illusorisk.

PJ er ingen ukontroversiell bevegelse i sitt fødeland og ville sannsynligvis blitt møtt med intern skepsis også i norske redaksjoner. Problemet med PJ er først og fremst knyttet til frykten for medias nøytralitet og objektivitet, mener kritikere. En av redaktørene i The Philadelphia Inquirer, Jane. R. Eisner, sier: "Subsume or diminish the central mission, and we become like any other player in society, like any other politician, interest group, do-gooder, thief."⁶⁰⁸ Denne diskusjonen henger sammen med spørsmålene 1) om ressursene (mannskapsmessig og økonomisk) som PJ fordrer, 2) om det er problematisk å drive kritisk nyhetsjournalistikk i et

---

⁶⁰⁴ Knapskog:126. "Politikk kan ikke gå opp i en hermeneutisk prosess som tar sikte på en selvforståelse av en delt livsform eller kollektiv identitet. Politiske spørsmål kan ikke reduseres til den type etiske spørsmål hvor vi, som medlemmer av et fellesskap, spør oss selv hvem vi er og hvem vi ønsker å være." Habermas sit. i Ibid.

⁶⁰⁵ Engelhardt:5

⁶⁰⁶ Ibid:9

⁶⁰⁷ Jfr. Ibid:5

⁶⁰⁸ Holbert/Zubric:6. Hubric og Zubric konkluderer at "It should be obvious that there is an intrinsic difference between objective and public journalism. The former places a premium on providing the most accurate and factual information possible. It involves reporters quickly gathering and confirming facts and presenting them to the public in a detached manner. The latter places a premium on playing a pro-active role in communities." Ibid.

lokalmiljø hvor journalisten skal være "kamerat" for å løse lokale problemer (eller hvor redaktøren sitter i en lokal problemløsningskomité), 3) om media får rollen som hjelpeorganisasjon, 4) om journalistikken blir "tannløs" og uten "brodd" og 5) om PJ ikke vil bidra til å avdekke problemer, men tilsløre dem. Eksempelvis blir det spurt om PJ er forenlig med en journalistikk som går imot befolkningen på følsomme områder. Det er ikke mange år siden sørstatsaviser ble foraktet av folk for sitt forsvar for borgerrettighetene. "If those editors (i sørstatsavisene) had established their news agenda by survey research, however, they certainly would have found that citizens wanted something else," minner John Bare i *Media Studies Journal* om.⁶⁰⁹

Det er erklært at PJ har et kritisk forhold til objektivitetsidealet - selv om den hyller idealer som nøyaktighet, balansert framstilling, nøytralitet i konfliktsaker, systematikk, grundighet. Skjæringspunktet ligger i forholdet mellom uavhengighet og involvering (detachment og connectedness/commitment). Ønsket om å være løsrevet/uavhengig (objektiv) har kunnet ende i den rene kynsimen, ifølge Merritt og Rosen, som i en foredragsserie uttalte at "For decades, journalists have worked under the assumption that credibility stemmed from "a studied lack of concern for outcomes" and the result is a cynical, disempowered polity"⁶¹⁰. Jay Rosen sier:

"To acknowledge a political "identity" as a public journalist is to agree that you have a stake in public life - that you are a member of the community, and not a mechanism outside it. This does not mean that the press can become a partisan or advocate. But neither is it to withdraw into a stance of civic exile, where what's happening to the community somehow isn't happening to you as a professional."⁶¹¹

Den "undersøkende" eller "gravende" journalistikken forfektes gjerne som "noe helt annet" enn PJ, men "the stated goals of the two techniques of reporting are more similar than some investigative journalism supporters would be comfortable admitting," mener medieforskeren Renita Coleman.⁶¹²

PJ hevder at den fremmer en egalitær journalistikk framfor en elitisk (i bruk av intervjuer og kilder), og at den følgelig ikke er så paternalisk som den tradisjonelle "monolog-

---

⁶⁰⁹ Bare sit. i Shepard:34

⁶¹⁰ Merritt/Rosen ref. i Holbert/Zubric:5

⁶¹¹ Rosen sit. i Campbell:8. "Traditionally, journalists worry about getting the separations right.. Getting the connections right is our problem now." Rosen ref. i McMillan o.a.:12. "The press will accomplish more by playing the facilitator than by playing the critic," anfører Charity. Charity:133.

⁶¹² Coleman:5

journalistikken". Et motsvar er gjerne at PJ må være mer paternalsk fordi den er så opptatt av å "oppdra" publikum som om de er "passive", "uinformerte" og "i behov for et medium som kan sette dem i sving".⁶¹³

Det synes utvilsomt at PJ kan oppfattes i en faderlig - om ikke moderlig (jfr. "mothering") - rolle i sin iver for å bidra til vitalisering av demokratiet. Karl Knapskog drøfter om ikke PJ strekker seg for langt i sin godvilje. I tråd med nevnte Habermas-innvending ovenfor: "Mangel på samfunnsanalyse, institusjons- og maktanalyse er påtrengjande," hevder Knapskog.⁶¹⁴

"Som ei følge av dette får både mediekritikken og kritikken av det politiske systemet eit moralistisk preg. Demokratisynet er prega av ein sinnelagsetisk voluntarisme, ei overdriven tru på at alvorlege samfunnsproblem let seg løysa gjennom deltaking og diskusjon."⁶¹⁵

Knapskog advarer mot "uansvarleg utopisme". "Den som (i teori og praksis) satsar einssidig på dialogen og den opne diskusjonen, og ser bort frå fenomen som realpolitikk og ansvarsetikk, kan koma ille ut."⁶¹⁶ Han ser ikke minst dette i lys av vår moderne, multikulturelle virkelighet som han mener kaller på klargjøring av grensene for deliberasjonen for å skille mellom de spørsmålene som egner seg for en tvangsfri kommunikasjon med sikte på konsensus og hvilke spørsmål som krever avgjørelsesmekanismer som forhandling og avstemning.⁶¹⁷

Denne problemstillingen synes relevant for argumentasjonen som framføres i alle de omtalte tankemodellene i dette kapittelet. Høyst sannsynlig vil de imidlertid slå tilbake med en argumentasjon om at de ikke fremmer den "uansvarlige utopismen", men at deres teorier om menneske og samfunn er forankret i en realistisk virkelighetsoppfatning som gir et motiverende og retningsgivende innsyn i basale spørsmål for evolusjonær og helhetlig løsning av samfunnsproblemer på ulike nivåer.

Tilsynelatende kan de tolkes primært som antitetiske modeller og argumenter i forhold til konfliktmentaliteten og demokratiske teorier som påstås å ikke svare på postnasjonale utfordringer mellom globalisert makt og nasjonalt demokrati. Bahá'í-paradigmet er tydeligst i en

---

⁶¹³ Jfr. McMillan o.a.:11

⁶¹⁴ Knapskog:125

⁶¹⁵ Ibid

⁶¹⁶ Ibid:128

⁶¹⁷ Ibid:127. Med direkte adresse til PJ: "Det vi har kritisert er ein journalistisk praksis som tenderer mot ei "absolutering av den kommunikative politikks vokabular", som ikkje har eller i alle høve ikkje fremjer forståing for naudsynte og faktiske

modell for individ, institusjon og samfunn. Den søker en syntese med en totalitet og enhet mellom tre premisser:

"1) the harmony of the spiritual and the material in the context of a just society and a communicative culture; 2) the dynamic and progressive nature of both material and spiritual aspects of culture, corresponding to the needs of the current stage of human development; and 3) the global character dictated by those requirements at the present time"⁶¹⁸.

Dette synet hevder at en effektiv løsning av sosiale problemer bare er mulig med simultan reform på både individuelle og strukturelle nivåer, ikke en ensidig og reduksjonistisk sosialteori for årsak og virkning.⁶¹⁹

Modellene i dette kapittelet er uttrykk for et ønske om nyorientering som skal fjerne Hobsbawms globale tåke og tjene ideelle siktemål. Bredden av innfallsvinkler og begrunnelser er stor, sammenfallet i argumentasjon og hensikt likeså. Følgelig er det høyst interessant om de enkeltvis eller med ulike allianser kan vise en mobiliseringskraft i akademisk, politisk og journalistisk praksis.

---

institusjonelle og rettslege vilkår for politisk løysing av konflikter og interessekonflikter, og som aktivt engasjerer seg i samfunnsmessig problemløysing med dette utgangspunktet." Ibid:129

⁶¹⁸ Saiedi:328. De tre premissene kan leses som en visjon for 1) = orden, 2) = ny og 3) = verden. Ibid 317-328

⁶¹⁹ Jfr. Saiedis drøfting av forholdet mellom sosiologisk realisme og sosiologisk nominalisme, mellom materialistiske og idealistiske doktriner. Ibid:328f

Sammendrag

Verdikommisjonen var et uortodokst politisk prosjekt med store ambisjoner: det skulle mobilisere til almen verdibevissthet. Initiativet ble tatt av Kristelig Folkeparti og kunne leses som uttrykk for et pessimistisk samfunnssyn. Da partiet kom i regjering ble VK - med et enstemmig Storting - utpekt for å drøfte hvordan det kan skapes

"en bred verdimesig og samfunnsetisk mobilisering (...) for en etisk og verdimesig bevisstgjøring for å styrke positive fellesskapsverdier og ansvar for miljøet og fellesskapet (...) motvirke likegyldighet og fremme personlig ansvar, deltagelse og demokrati."⁶²⁰

Prosjektet hadde forventninger om å nå ut til folk over hele landet og skape en bred dialog om ulike temaer, også på det mest effektive vis: gjennom media som selv forvalter en historie med store verdier i forhold til samfunn og offentlighet. "I et fellesskap er vi avhengig av kommunikasjon - av dialogen, den ekte samtalen," uttrykte den kongelige resolusjonen.

VK ble av entusiaster sett på som en "unik sjanse til bevisstgjøring og folkelig deltagelse", men greide ikke å skape noe som kan karakteriseres som "bred verdimesig og samfunnsetisk mobilisering", til tross for betydelig innsats med folkemøter, dialogprosjekter, publikasjoner og over 20 millioner kroner i statsstøtte over tre år. Kommisjonen fikk også uvanlig stor medieoppmerksomhet - sammenlignet med andre kommisjoner - men denne handlet mest om kommisjonen, ikke verdier (skjønt det i seg selv var en verdidebatt).

Det synes vanskelig å skape en bred mobilisering om ikke media spiller på lag i et samfunn som karakteriseres som "medidemokrati". Media levde ikke opp til forventningene fra regjeringen i forhold til VK. Snarere følte VK seg "mobbet", "utskjelt", "latterliggjort" og "fortiet" av toneangivende medier innen "maktens kvadratur" i Oslo. De mente media var "aggressive" og "ironiske" i sin antipati. Konflikten ga inntrykk av at partene tilhørte to verdener, beskrevet med karakteristikkene "mediedramatikere" og "verdikommissærer".

Denne oppgavens analyse av lederkommentarene i Dagbladet, Aftenposten og Vårt Land viser at Dagbladet så å si var entydig negativ til VK. Avisas ledere kan oppfattes som "mobbing" i betydning latterliggjørende og ironiserende. Vårt Land var like entydig positiv og Aftenposten i en mellomposisjon. Den kritiske tekstanalysen av nyhetsdekningen knyttet til tre sentrale

---

⁶²⁰ Verdikommisjonens Sluttrapport bd. 2:16f

tidspunkt - inkludert den nasjonale tro- og livssynsdialogen -, forteller om en total mangel på reell informasjon i Dagbladet. Aftenposten var også svært sparsom på faktisk informasjon, men mer referensiell. Vårt Land var mest informativ. Videre fortalte analysen at både Dagbladet og Aftenpostens journalister hadde frihet til å fordømme og miskreditte VK, henholdsvis ved framleggelsen av *Midtveisrapporten* og i forbindelse med tro- og livssynsdialogen. Vårt Lands journalistiske dekning av VK var preget av respekt og støtte, i tråd med lederkommentarene.

Dekningen av VK avslører også et paradoks: media - særlig Dagbladet og delvis Aftenposten i vårt materiale - informerer lite eller ingen ting om hva VK vil eller gjør, men hevder at VK er "usynlig". Fallende grad av mediedekning er omvendt proporsjonal med VKs utadrettede aktivitet.

Ingen av de tre avisene var på noen måte arena for VK-dialogene for å bidra til å oppfylle forventningen om den fellesskapelige dialogen, "den ekte samtalen". Vårt Land hadde velviljen. Aftenposten viste med sin reportasje fra tro- og livssynsdialogen at en dialogprosess kolliderer med avisas forventninger til nyhetsstoff. Dagbladet viste ingen interesse for VK-dialogene.

Årsakene til de ulike holdningene til VK og at ingen av dem var en dialog-arena, kan oppsummeres i følgende punkter:

1. Medias styres av egen logikk og definerer selv hvilken rolle de vil spille som aktør og arena. Imidlertid er de vel så mye styrt av "instinkter" (en nyhetstradisjon som "sitter i veggene") som av bevisste, normative føringer. Den historiske normative arven med ytringsfrihet gir vide rammer for å skape egne kulturer. Ytringsfriheten kan fungere som "ideological banner for the defense of self-interest"⁶²¹ eller være et "rom for alternative paradigmer"⁶²². Den normative handelsfriheten er oversatt i sterke kommersielle interesser som også virker ekspansivt globalt. Generelt synes imidlertid mediene å ha en vesentlig preferanse til å skulle tjene samfunnets kollektive interesser. Dette hensynet veies mot en annen dominerende preferanse: medias uavhengighet. Det siste forklarer at et statsinitiert prosjekt som VK ikke kan ha overdrevne forventninger om mediestøtte dersom media føler seg diktert eller innlemmet i et avhengighetsforhold som truer selvstendig integritet.

2. Vårt Land "omfavnet" VK. Det henger sammen med at avisa både samtykket i samfunnsanalysen som lå til grunn for utnevningen av VK og også støttet VK som et kommunitaristisk prosjekt. Følgelig stemte VK med avisas demokratiteoretiske sympati.

---

⁶²¹ van Dijk:Analysis:46

3. Med motsatt fortegn kaster det lys over Dagbladets motstand. I sine ledere, politiske kommentarer og også i sin journalistiske dekning, forfekter avisa synspunkter som mer hører hjemme i liberalismen, postmodernismen og også i den deliberative demokratiteorien. Prinsipielt tok Dagbladet avstand fra VK som et kristen-kommunitaristisk initiativ for å "modernisere pietismen", men pekte også på at det er prinsipielt galt å definere fellesskapsverdier og fremme "moralsk opprusting av en kollektiv samvittighet" i et moderne, pluralistisk samfunn. Snarere er det en utfordring å sikre prosedyrene for en åpen og fri deliberasjon, mente Dagbladet. I dette ligger også en prinsipiell innvending mot å koble verdidebatt fra politisk interessekamp.

4. Mye tyder på at Dagbladet representerte en utbredt holdning, bekreftet av undersøkelser som forteller om en postmodernistisk tidsånd med generell lav kurs for fellesskapsverdier.

5. Aftenposten delte Dagbladets prinsipielle innvendinger, men var mer positiv til tanken om å drøfte sider ved en fellesskapsetikk, skjønt den mente at den kristne og humanistiske kulturarven allerede representerte en slik referanseramme.

6. Oppnevningen av VK kunne leses som et "feudalistisk direktiv": "nå skal vi alle mobilisere for fellesskapsverdier". Det var ingen drøfting med media før (eller underveis) om forventninger til medias rolle. Det kan sies å bryte med "dialogens ånd" og verken invitere til deltagelse eller engasjement. Enkelte prioriteringer virket heller ikke til VKs fordel, slik som utnevningen av Jan Erik Langangen som leder og valget av 37 personer i et råd som skulle forenes noenlunde i mål og mening ved å møtes to ganger i året.

7. Media er i sin mentalitet og praksis preget av en kulturell konfliktmentalitet som står i et tradisjonelt motsetningsforhold til dialogen og "den åpne samtalen". Den bygger på en hegemonisk "sunn fornuft" - med røtter fra opplysningstiden - som hevder at mennesket er grunnleggende egeninteressert og konfliktorientert. Dets premissgivende virkninger på kjønnsroller og ulike samfunnsområder, inkludert media, bekrefter at "an individual's understanding of human nature and the purpose of human existence has a very strong, if not determining, influence on his or her general attitudes towards social life"⁶²³.

8. Konfliktmentaliteten har som konsekvens at nyhetsmedia "tends to emphasize conflict, dissension, and battle" og "heightens the appearance of conflict even in instances of relative consensus"⁶²⁴. Det bidrar til en plausibel forklaring på aggresjonen mot VK, hvorfor Dagbladet

---

⁶²² Ytringsfrihetskommisjonen: 60

⁶²³ Lerche: 101

⁶²⁴ Schudson 95:9.

mente *Midtveisrapporten* handlet om "Ja til fred og snn" og hvorfor Aftenposten mente den største VK-dialogen - som Vårt Land så på som "unik" og Dagbladets Dag Kullerud mente var "oppsiktsvekkende" i en av sine delkonklusjoner - bare handlet om "god dialog og godt nyttår". Generelt synes konfliktmentaliteten å prege alle medier - også aviser som Vårt Land - på en måte som stiller dem avventende i forhold til dialogprosesser og motiverer dem til å lete etter eller framprovosere konklusjoner som tilfredsstillende krav om konflikt (og å "vise klr"). Videre synes den  tilsløre muligheten for at medier selv kan være en arena for dialog, eksempelvis i samsvar med deltagelsesteoriens normative fring om å være arena for "frigjøring" eller i henhold til sin dagsorden-, informasjons- og/eller forumfunksjon.

9. VK kunne tolkes både som et deliberativt og kommunitaristisk prosjekt. Sistnevnte perspektiv overskygget for deliberasjonen, til tross for VKs forsøk på å dementere inntrykket av at de skulle definere og fremme et bestemt sett av (kristne) fellesskapsverdier. Det henger åpenbart sammen med at Kristelig Folkeparti sto bak prosjektet. Følgelig greide ikke VK  løsrive seg fra et stereotypert inntrykk av å være "Bondeviks disipler". Forklaringen synes å være at Vårt Land - med definatorisk støtte av intellektuelle som Francis Sejersted - forsvarte VK som uttrykk for kommunitarismen, men også at aviser som Dagbladet og Aftenposten ikke ville - eller evnet - å se på VK på en annen måte.

VK kunne imidlertid - med større velvilje? - ses på som et svar på en nyvekket interesse for dialog og oppvurdering av deliberasjon. Denne interessen er famlende i mål og metode ettersom den - lokalisert i det sivile samfunn som et statsfritt rom og uten å ha et etisk grunnlag knyttet til for eksempel Kirken - ikke har noe historisk sidestykke eller forbilde. "Det er i rommet mellom spørsmål og svar at det menneskelige utfoldes, at verdier synliggjøres og begrunnes, at politikken formes," uttalte Inge Eidsvåg i tråd med en målsetting om at dialogprosessen er viktigere enn svarene og koblingen til bestemte ideologier.⁶²⁵ Dette perspektivet ble med andre ord aldri adobtert og oversatt i mediedekningen. n forklaring er også at denne argumentasjonen ble overskygget av Bondeviks "kompakte samfunnsmoralisme" og "KrFs partibyggeri"⁶²⁶. En annen forklaring er at dialogen ikke forsyner media med tydelige interessekonflikter og (raske,) velartikulerte meninger om aktuelle spørsmål. Med andre ord: deliberasjonen kolliderer med konfliktmentalitetens mentalitet og praksis. En tredje forklaring - og sannsynligvis den viktigste - er fraværet av alternativ mentalitet og praksis:

---

⁶²⁵ Eidsvåg i Klassekampen 24.4.98.

10. Det er lite som tyder på at mediefolk ikke har de beste hensikter - selv om de må tåle zoologiske karakteristikk - og at mange følgelig kan oppfattes som "good people caught in a bad system"⁶²⁷. Arbeidet med den svenske maktutredningen avslørte eksempelvis at journalistene hadde en "påfallende vilje til selvkritikk"⁶²⁸. Det er all grunn til å tro at det også gjelder norske journalister. Dette inntrykket støttes av at media - både i struktur, retningslinjer og innhold - stadig er i endring. Det støttes av mediefolks kritikk av kollegers "mobbing" av VK. Og det støttes av at "some journalists - more than one might expect - manage (...) to free themselves of their ideological straitjackets and go beyond the conflictual norms that dominate their culture"⁶²⁹.

På denne bakgrunn kan også pressedekningen av VK også forklares kontrafaktisk: som et fravær av alternativ mentalitet og praksis. Som vi har sett i kapittel 6 er det flere eksempler på modellering som utfordrer tradisjonene og varsler et mulig paradigmeskifte i forhold til konfliktmentaliteten. De har flere fellestrekk: De definerer mennesket som altruistisk, relasjonelt og fredsorientert i en organisk og evolusjonær samfunns-sammenheng. Dette basissyn appellerer til en radikal reorientering i menneskelige relasjoner og utvikling av institusjoner og samfunn. Det redefinerer makt fra å handle om maskulindominert "makt-over" til å handle om "makt-til", fra strukturell "trusselmakt" til evolusjonær "integrasjonsmakt", fra opposisjonell og konkurrerende "negativ sum"-relasjoner til relasjonell og samarbeidende "positiv-sum"-relasjoner. Det dyrker prinsipper og metoder som tjenestevilje, "empowering", "mothering", "invitational relations", helhet, enhet i mangfold, rådslagning, dialog og sosial ansvarlighet.

De ulike modellene synes å ha en felles brodd mot liberalismen i sin preferanse til kollektive verdier, men forskjellene er også store. Noen orienterer seg utifra en definert, åndelig overbygning, andre fra et mer pragmatisk utgangspunkt og atter andre fra et materialistisk ståsted. Noen legger vekt på den rasjonelle begrunnelse og deltagelse, andre på den åndelige og moralske begrunnelse og motiv. Men i sum kan de tas til inntekt for å være del av en prosess av dialog og deliberasjon som en statsinitiert Verdikommisjon *kan* oppfattes som del av. Og som media utfordres til å ta stilling til.

Hovedpoenget er imidlertid at den alternative modelleringen er på et tidlig utviklingstrinn som ikke inviterer til påståelighet, men åpenhet. Det understrekes av en global, "historisk

---

⁶²⁶ Slagstad: 463 og Slagstad i Aftenposten 26.4.98

⁶²⁷ Meadows:77

⁶²⁸ Eide 92:163

⁶²⁹ Altschull 84:

forvandling" som hevder at menneskeheten samlet har nådd et utviklingstrinn som "tvinger til ny samfunnsetisk refleksjon om en ikke vil gi seg hen til kynisme"⁶³⁰. Det kaller ikke nødvendigvis på de store ord og klare visjoner, men vilje til å oversette noen idéer i praksis, eksempelvis hentet fra Public Journalism eller ved å eksperimentere med en nyhetskultur som dyrker "mothering", "oppmuntring", "samarbeid", "feminine verdier".

Pressedekningen av VK synes å bekrefte at media trenger en "egen glasnost"⁶³¹ og at de må erkjenne Olof Peterssons profeti om at "det blir allt svårare för medierna att fånga oppmerksomheten med de gamla slitna metoderna"⁶³². Eller Jane Mansbridge' påstand:

"Because adversary democracy takes preferences as given, and because it assumes both self-interest and irreconcilable conflict, it does not meet the deliberative, integrative, and transformative needs of citizens who must not only aggregate self-interests but choose among policies in the name of a common good"⁶³³.

Det er ikke gitt at så mange medier lett vil la seg motivere til å gjøre store forandringer. Lokalpolitikeren Andersland som slo an tonen i introduksjonen, hadde ikke håp om bedring. Han så for seg alternative møteplasser for meningsutveksling og alternative informasjonskanaler. VK ville gi ut egen avis, men manglet pengene. Og like før denne oppgaven skal leveres leser jeg en NTB-melding som forteller at "Europaparlamentet har så vanskelig for å nå ut i mediene, spesielt TV, at parlamentets medieutvalg foreslår å opprette en egen TV-kanal"⁶³⁴.

Samtidig utpeker Arbeiderpartiets sentralstyre et "Dialog-forum" for å "komme opp med visjonen om hvordan partiet skal håndtere neste fase av samfunnsbyggingen"⁶³⁵.

---

⁶³⁰ Slagstad, Aftenposten 26.4.98.

⁶³¹ Jfr. Martin Eide som maner til en "pressens egen glasnost" for å "bryte med selvforherligelsen" og foreta en "offentlig selvrefleksjon - inkludert selvkritikk". Se kapittel 3.

⁶³² Petersson sit. i Ytringsfrihetskommisjonen:61

⁶³³ Mansbridge 80:9.

⁶³⁴ NTB-melding i GD 28.01.02.

⁶³⁵ GD 30.1.02. I spissen for forumet er forfatter Erik Fosnes Hansen og tidligere NRK-sjef Einar Førde.

Litteratur

(Alle henvisninger til Internett-adresser sjekket og bekreftet 10.01.02)

- * Ackerman, Frank, Goodwin, Neva R., Dougherty, Laurie og Gallagher, Kevin *The Political Economy of Inequality* Island Press, Washington DC, 2000
- * Allen, Time og Seaton, Jean, red. *The Media of Conflict: War Reporting and Representations of Ethnic Violence* Zed Books, New York, 1999
- * Allern, Sigurd *Kildenes makt Ytringsfrihetens politiske økonomi* Pax Forlag, Oslo, 1996
- * Allern, Sigurd *Nyhetsverdier* HøyskoleForlaget/IJ 2001
- * Alm, Kristian og Syse, Henrik *Samfunnsverdier - i forfall og fremskritt i Samfunnet og dets verdier - Perspektiver fra Verdikommisjonens rådsmøte - vinter 1998*, Verdikommisjonen 1998 og *Et tilbakeblikk: Samfunnsverdier - i forfall og fremskritt* som eget essay utgitt av Verdikommisjonen 1999
- * Altschull, Herbert J. *Agents of power: The role of the news media in human affairs* Longham New York 1984
- * Altschull, Herbert J. *From Milton to McLuhan* Longman, New York, 1990
- * Anderson, Rob, Dardenne, Robert og Killenberg, George M. *The Conversation of Journalism: Communication, Community and News* Praeger, Westport, Conn. USA 1994
- * Appignanesi, Richard og Garratt, Chris *Postmodernisme for begynnere* Bracan Forlag 1997
- * Arbab, Farzam *The Process of Social Transformation i The Baha'i Faith and Marxism* Association for Bahá'í Studies, Bahá'í Studies Publications, Ottawa, Canada, 1987 (Også tilgjengelig på: <http://bahai-library.org/books/marxism/>)
- * Bahá'u'lláh *Gleanings from the Writings of Bahá'u'lláh* Bahá'í Publishing Trust, Wilmette, Illinois, 1952
- * Bailie, Mashoud og Winseck, Dwayne *Democratizing Communication? Comparative Perspectives on Information and Power* Hampton Press, New Jersey, 1997
- * Barber, Benjamin R. *Strong Democracy - Participatory Politics for a New Age* University of California Press, 1984
- * Bell, Allan *The Language of News Media* Blackwell Oxford UK og Cambridge MA, 1991
- * Billings, Dorothy K. *Cultural style and solutions to conflict i Studies in Third World Societies*, Publication Number 47, Dept. of Anthropology, College of William and Mary, Virginia, USA, 1989
- * Bjerrum Nielsen, Harriet og Larsen, Kirsten *Piger og drenge i klasseoffentligheten : en analyse af pigers og drengers deltagelse i klasseundervisningen på 1. og 3. klassetrinn* Pedagogisk forskningsinstitutt, Univeristetet i Oslo, 1985
- * Bohman, J & Rehg, W. *Deliberative Democracy Essays on Reason and Politics* The MIT Press, Cambridge, 1997
- * Bourdieu, Pierre *Om fjernsynet* Gyldendal, Oslo, 1998
- * Brock-Utne, Birgit *Feminist Perspectives on peace and Peace Education* Pergamon Press, New York, 1989
- * Brown, Lester (red.) *State of the World 2000 A Worldwatch Institute Report on Progress Toward a Sustainable Society* Worldwatch Institute 2000
- * Bryson, Valerie *Feminism i Contemporary Political Ideologies* redigert av Eatwell, Roger og Wright, Anthony Continuum, London og NY, 1999
- * Boulding, Kenneth E. *Three Faces of Power* Sage Publications, Newbury Park, London, 1989

- * Campbell, Kathryn B *Civic Journalism and Community Policing: Potential for partnership* AEJMC Conference Paper 1996 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9909D&L=aejmc&P=R2>
- * Carey, James W. *Communication As Culture Essays on Media and Society* Routledge, NY & London, 1992
- * Carlsson, Ulla *Frågan om en ny internationell informationsordning* Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet, 1998
- * Castells, Manuel *The Power of Identity* Blackwell Publ., Malden, USA, 1998
- * Charity, Arthur *Doing Public Journalism* The Guilford Press, New York, 1995
- * Cholmelay, Robert *The Women's Anti-Suffrage Movement* National Union of Women's Suffrage Societies, London, 1970
- * Christians, C.G., Ferré, J.P. og Fackler, P.M. *Good news: Social ethics and the press* Oxford University Press, Oxford, 1993
- * Coleman, Renita *The Intellectual Antecedents of Public Journalism* AEJMC Conference Paper 1996 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9612A&L=aejmc&P=R30685>
- * Commission on Global Governance *Our Global Neighborhood* Oxford University Press, 1995
- * Danesh, H. B *The Psychology of Spirituality* Victoria, Canada 1994
- * Dawes, Colleen E. *Service to Humankind Through the Legal Profession* i *Law and International Order* Bahá'í Publishing Trust, London, 1996
- * Dijk, Teun A. van *News as discourse* Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey 1988a
- * Dijk, Teun A. van *News analysis Case studies of International and National News in the Press* Lawrence Erlbaum Associates, Hillsdale, New Jersey 1988b
- * Durkheim, Emile *Den sociologiske metode* Fremad, Odense, 1972
- * Dykers, Carol Reese *A Critical Review: Re-conceptualizing the relation of "democracy" to "news"* AEJMC Paper 1996 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9602A&L=aejmc&P=R117032>
- * Eide, Martin *Nyhetsens interesse* Universitetsforlaget, Oslo, 1992
- * Eide, Martin *Mot et institusjonelt perspektiv i medievitenskap Bind 1* red. av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Eide, Martin *Den politiske offentlighet og nyhetsinstitusjonen i medievitenskap Bind 1* av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Eide, Martin, Skogerbø, Eli og Syvertsen, Trine *Medier og samfunn - en introduksjon i medievitenskap Bind 1* av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Eide, Martin *Den redigerende makt - Redaktørrollens norske historie* Høyskoleforlaget/IJ-forlaget 2000
- * Ellsberg, Patricia og Melamed, Elissa *Seeing through the Emperor's New Clothes: Two Women Look at the Nuclear Issue* i *Exposing Nuclear Phallacies*, red. av Diana Russell, Pergamon Press, New York, 1989
- * Engelhardt, James *The Language of Public Journalism: An Analysis of the Movement's Appropriation of the Terms Public, Civic, Deliberative Dialogue, and Consensus* AEJMC Paper 1997 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9710A&L=aejmc&P=R27116>
- * Eriksen, Erik Oddvar og Weigård, Jarle *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati* Fagbokforlaget, 1999
- * Eriksen, Erik Oddvar *Hvorfor deliberativt demokrati?* http://www.arena.uio.no/nor_publications/wp01_15.htm 2001
- * Fallows, James *Breaking the News* Vintage Books, Random House, New York, 1997
- * Faludi, Susan *Snytt: Sviket mot mannen* Aschehoug, Oslo, 2000

- * Featherstone, Mike *Consumer Culture & Postmodernism* Sage Publ., London, 1991
- * Fishkin, James S. *The Deliberative Poll: Bringing Deliberation to Democracy*
<http://www.la.utexas.edu/course-materials/government/32570/fishkin/fishkin.html> 1995
 Internett-artikkelen er utdrag fra Fishkins bok *The Voice of the People: Public Opinion and Democracy* Yale Univeristy Press, New Haven, 1995
- * Fløgstad, Kjartan *Osloprosessen* Gyldendal 2000
- * Folger, Joseph P og Baruch Bush, Robert A *Ideology, Orientations to Conflict, and Mediation Discourse* i *New Directions in Mediation: Communications Research and Perspectives* Sage, Thousand Oaks, California, 1994
- * Foss, Sonja og Griffin, Cindy *Beyond Persuasion: A Proposal for an Invitational Rhetoric* i *Communication Monographs* Nummer 62, no. March 1995
- * Foucault, Michel *The History of Sexuality An Introduction Vol. 1*, Vintage Books, Random House, New York, 1990
- * Fouhy, Edward M. *Civic Journalism: Rebuilding the Foundations of Democracy* 1996
http://www.cpn.org/pew_partnership/civic_partners_journalism.html
- * Fowler, Roger *Language in the News Discourse and Ideology in the Press* Routledge, London/New York 1996
- * Fraser, Nancy *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy* i *The Phantom: Public Sphere* red. av Bruce Robbins, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1993
- * Galtung, Johan og Vincent, Richard C. *Global Glasnost Toward a New World Information and Communication Order?* Hampton Press, New Jersey, 1992
- * Galtung, Johan & Ruge, Mari Holmboe *The Structure of Foreign News, Journal of Peace Research* 1965/2 1965
- * Gandhi, Mahatma *Mahatma A Golden Treasury of Wisdom* Mani Bhavan Gandhi Sangrahalaya, Bombay, 1995
- * Gans, Herbert J. *Deciding What's News* Constable, London, 1980
- * Gearhart, Sally Miller *The Womanization of Rhetoric* i *Women's Studies International Quarterly* 2, 1979, Pergamon Press, England, 1979
- * Gerbner, George, Hamid Mowlana og Kaarle Nordenstreng (eds.) *The Global Media Debate Its Rise, Fall and Renewal* Ablex Publishing Corp., Norwood, New Jersey, 1994
- * Giddens, Anthony *Runaway World - How Globalisation is Reshaping Our Lives* Profile Books, London, 1999
- * Gibbons, Sheila *Is It Just Me, Or Do All These Women Look Like Barbies?* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Glassner, Barry *The Culture of Fear* Basic Books, New York, 1999
- * Golding, Peter *Political Communication and Citizenship: The Media and Democracy in an Inegalitarian Social Order* i *Public Communication: The New Imperatives* red. av Marjorie Ferguson Sage Publications, London, 1990
- * Graber, Doris A. *Processing the News How People Tame the Information Tide* University Press of America, Lanham, Maryland, 1988
- * Grenz, Stanley J. og Olson, Roger E. *20th Century Theology God & the World in a Transitional Age* InterVarsity Press, Illinois, 1992
- * Gunaratne, Shelton *New thinking on journalism and news puts emphasis on democratic values* 1996(?) Artikkelen er opprinnelig hentet fra Internett, men hans webside ligger nede p.t. Artikkelen er å finne i Bajka, Z. og Mikulowski-Pomorski, J. Valeriana: *Essays on Human Communication* Cracow, Poland, Osrodek Badan Prasoznawczych, 1996
- * Hackett, Robert og Zhao, Yuezhi *Sustaining Democracy? Journalism and the Politics of Objectivity* Garamond Press, Toronto, 1998

- * Hagen, Ingunn *Medias publikum* Ad Notam Gyldendal, Oslo, 1998
- * Hanson, Holly *Global Dilemmas, Local Responses: Creating Patterns of Action that Make the World Different* <http://bahai-library.org/conferences/global.dilemmas.html> 2000
- * Harris, Ian *Media Myths and Men's Work* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Hartley, John *Understanding news* Routledge, London/New York, 1982
- * Hartsock, Nancy *Money, Sex and Power: Towards a Feminist Historical Materialism* Northeastern University Press, Boston, 1985
- * Hatcher, William S. *Human nature and Human Society: A Bahá'í Viewpoint* i *The Baha'i Faith and Marxism* Association for Bahá'í Studies, Bahá'í Studies Publications, Ottawa, Canada, 1987 (Også tilgjengelig på <http://bahai-library.org/books/marxism/>)
- * Hein, Kurt John *Radio Bahá'í Ecuador* George Ronald, Oxford, 1988
- * Hellevik, Ottar *Trekk ved verdiutviklingen i Norge siden 1985* i *Samfunnet og dets verdier - Perspektiver fra Verdikommisjonens rådsmøte - vinter 1998* Verdikommisjonen 1998
- * Held, David *Democracy and the Global Order* Polity Press, Cambridge, UK, 1995
- * Held, David, McGrew, Anthony, Goldblatt, David og Perraton, Jonathan *Global Transformations* Polity Press, Cambridge, UK 1999
- * Held, David og McGrew, Anthony *The Global Transformations Reader* Polity Press, Cambridge, UK, 2000
- * Herman, Edvard S. og McChesney, Robert W. *the global media the new missionaries of global capitalism* Cassel London/Washington 1997
- * Hermes, Joke *Gender and Media Studies: No woman, no cry* i red. Corner, John, Schlesinger, Philip og Silverstone, Roger *International Media Research* Routledge, London og New York, 1997
- * Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Hobsbawm, Eric *Age of extremes The short twentieth century 1914-1991* Michael Joseph Ltd., London, 1994
- * Hobsbawm, Eric *The New Century* Little, Brown and Company, London, 2000
- * Holbert, Lance R. og Zubric, Stephen J. *A comparative analysis of Objective and Public Journalism as Techniques* <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9812B&L=aejmc&P=R43305> 1998
- * Howell, Signe og Willis, Roy *Introduction* i *Societies at peace: Anthropological Perspectives* red. av Howell, Signe og Willis, Roy Routledge, London, 1989
- * Hylland Eriksen, Thomas *Det nye fiendebildet* Cappelen 1995
- * Hylland Eriksen, Thomas og Hessen, Dag O. *Egoisme* Aschehoug 1999
- * Håkonsen, Hans-Olav og Nybrodahl, Stein Tore *Verdibasert Lærende Ledelse* Telenor, 1998
- * Huddleston, John *Perspectives, Purposes and Brotherhood: A Spiritual Framework For A Global Society* i *Global Society* red. av Bushrui, Suheil, Ayman, Iraj og Laszlo, Ervin Oneworld, Oxford, 1993
- * Johnsen, Jan & Mathiesen, Thomas (red) *Mediekrigen - Søkelys på massemedienes dekning av Golfkrigen* Cappelen, Oslo, 1991
- * Karlberg, Michael *The Codes of Adversarialism* Simon Fraser University, Canada, 2000
- * Keane, John *The media and democracy* Polity Press, Oxford, 1991
- * Kehoe, Alice *Conflict Is a Western Worldview* i *The Anthropology of Peace*, red. av Vivian Rohrl, M. Nicholson og Mario Zamora. Williamsburg, VA: Studies in Third World Societies, 1992
- * Kelly, Petra *Women and Power* i *Ecofeminism: Women, Culture, Nature* red. av Karen J. Warren, Indiana University Press, Bloomington og Indianapolis, 1997

- * Kielland-Lund, Per *Økopsykologi, økospiritualitet, dyp økologi og helse*
http://www.merr.com/users/putali/okosp_norw.htm 11.10.01
- * Khan, Janet A. *New Vision, New Values* i *Dialogue and Universalism* Centre of Universalism, Warsaw University, Polen, 1996
- * Klein, Naomi *No Logo Flamingo*, HarperCollins Publishers, London, 2001
- * Knapskog, Karl *Journalistikk og deliberativt demokrati* i Eide, Martin *Til Dagsorden!* Gyldendal, Utkommer 2002
- * Knutsen, Paul *Penger, stål og politikk* Fagbokforlaget, 1998
- * Kolstoe, John *Developing Genius: Getting the Most out of Group Decision Making* George Ronald, Oxford, 1995
- * Koppel, Ted *The Worst Is Yet to Come* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Kramarae, Cheris og Treichler, Paula *Amazons, Bluestockings and Crones: A Feminist Dictionary* Redigert av Muriel Schulz og William M. O'Barr, Pandora, London, 1992
- * Laszlo, Ervin *The Inner Limits of Mankind* Oneworld Publ. Ltd., London, 1989
- * Leakey, Richard og Lewin, Roger *Origins: What New Discoveries Reveal About the Emergence of Our Species* MacDonald & Jane's, London, 1997
- * Lerche, Charles *Human nature and the problem of Peace* i Lerche, Charles (ed) *Emergence - Dimensions of a New World Order* Bahá'í Publishing Trust, London, 1991
- * London, Scott *Creating Citizens through Public Deliberation: Eleven International Case Studies* Kettering Foundation, Dayton, Ohio, 1997
- * Luitjens, Inger Johanne Mørland *Alle håper på fred, men .... En kritisk tekstanalyse av Aftenposten og VGs dekning av fredsinisiativ under Gulfkonflikten* Universitetet i Oslo, 1996
- * Lundby, Knut *Mediekultur* Universitetsforlaget, 1993
- * Mann, Michael *The sources of social power Vol. II* Cambridge University Press, USA, 1993
- * Mansbridge, Jane *Beyond Adversary Democracy* The University of Chicago Press, Chicago, 1980
- * Mansbridge, Jane *Beyond Self-Interest* University of Chicago Press, Chicago, 1990
- * Mattelart, Armand *The Invention of Communication* University of Minnesota Press, 1996
- * McChesney, Robert W. *The Communication Revolution: The Market and the Prospect for Democracy* i Bailie, Mashoud og Winseck, Dwayne *Democratizing Communication? Comparative Perspectives on Information and Power* Hampton Press, New Jersey, 1997
- * McMillan, Sally, Guppy, Macy, Kunz, Bill og Reis, Raul A *Defining Moment: Who says What about Public Journalism* AEJMC Conference Paper 1996 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9612A&L=aejmc&P=R31523>
- * McQuail, Denis *Mass communication and the public interest: Towards social theory for media structure and performance* i *Communication theory today* red. av D. Crowley & D. Mitchell, Stanford University Press, Stanford, California, 1994
- * McQuail, Denis *Media performance: Mass communication and the public interest* Sage Publications, London, 1995
- * Meadows, Donella H *Changing the World through the Informationssphere* i *Media and the Environment* red. av Craig L LaMay og Everette E Dennis Island Press, Washington DC 1991
- * Merritt, Davis *Public Journalism and Public Life: Why Telling the News is Not Enough* Lawrence Erlbaum Ass., Hillsdale, NJ, 1995
- * Miller, Jean Baker *Colloquium: Women and Power Work in Progress* Stone Center for Developmental Services and Studies 1-5 82-01, 1982

- * Morley, David og Robins, Kevin *Spaces of Identity Global media, electronic landscapes and cultural boundaries* Routledge London/New York 1995
- * Moulton, Janice *A Paradigm of Philosophy: The Adversary Method* i *Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science* red. av Sandra Harding og Merrill Hintikka, 1983
- * Moyers, Bill *"New News" and a War of Cultures* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Neumann, Iver B. *Mening, materialitet, makt En innføring i diskursanalyse* Fagbokforlaget 2001
- * Njaastad, Olav *TV-journalistikk Bildenes fortellerkraft* ad Notam Gyldendal, Oslo, 1999
- * Noble, David *A World without Women: The Clerical Christian Culture of Western Science* Oxford Univeristy Press, Oxford, 1992
- * O'Connor, Alan og Downing, John *Culture and Communication* i *Questioning the Media. A Critical Introduction* red. av Downing, Mohammadi, Ali og Sreberny-Mohammadi, Annabelle, Sage Publications, London, 1995
- * Ong, Walter *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness* Cornell University Press Ithaca New York 1981
- * Parenti, Michael *Methods of Media Manipulation* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Payne, Rebecca A. *Following In Their First Steps: A Lesson In Launching Public Journalism* AEJMC Conference Paper 1996 <http://list.msu.edu/cgi-bin/wa?A2=ind9909D&L=aejmc&P=R2313>
- * Petrella, Riccardo *Beyond the Myth of Competiveness: Disarming the Economy for a New Social Contract* i *Living in the Global Society* edited by Roberto Papini, Antoni Pavan, and Stefano Zamagni. Ashgate Sydney 1997
- * Porritt, Jonathon *Seeing Green: The Politics of Ecology Explained* Basil Blackwell, Oxford, 1984
- * Rasmussen, Terje *Nye medier og politisk demokrati i medievitenskap* red. av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Reardon, Betty *Sexism and the War System* Syracuse University Press, New York, 1996
- * Reich, Robert B. *Nasjonenes rolle* Gyldendal 1993
- * Roberts, Barbara *Reclaiming the Discourse: Feminist Perspectives in Peace Research i Exposing Nuclear Phallacies*, red. av Diana Russell, Pergamon Press, New York, 1989
- * Robiati, Giuseppe *Faith and World Economy A joint venture* Gruppo Editoriale Insieme, Milano, 1991
- * Rose, Steven, Lewontine, R. C. og Kamin, Leon *Not in Our Genes: Biology, Ideology, and Human Nature* Penguin New York 1987
- * Rosen, Jay *Community Connectedness Passwords for Public Journalism* The Poynter Papers: No 3, The Poynter Institute for Media Studies, St. Petersburg, Florida, 1993
- * Rosenberg, Marshall B. *Ikkevoldelig kommunikation: "Girafsprøget"* Borgen, København, 1998
- * Ross, Marc Howard *The Culture of Conflict: Interpretations and Interests in Comparative Perspective* Yale University Press, London, 1993
- * Saiedi, Nader *Logos and Civilization* University Press of Maryland, 2000
- * Schaefer, Udo *The Imperishable Dominion* Georg Ronald Publ., Oxford, 1983
- * Schaefer, Udo *Crime and punishment i Law and International Order* En samling av papers Bahá'í Publishing Trust London 1996
- * Schaefer, Udo, Nicola, Towfigh og Gollmer, Ullrich *Making the Crooked Straight A Contribution to Bahá'í Apologetics* George Ronald, Oxford, 2000

- * Schjelderup, H.K. og Winsnes, A.H. *Den europeiske filosofi* Gyldendal 1970
- * Schlesinger, Philip *Rethinking the Sociology of Journalism: Source Strategies and the Limits of Media-Centrism* i *Public Communication: The New Imperatives* red. av Marjorie Ferguson Sage Publications, London, 1990
- * Schudson, Michael *Discovering the News A Social History of American Newspapers* Basic Books Harper Collins Publishers, USA, 1996
- * Schudson, Michael *The Power of News* Harvard University Press, Cambridge, USA og London, 1995
- * Sejersted, Francis *Kapitalismens internasjonalisering - en bekymring* Nytt Norsk Tidsskrift 2/1998
- * Sessions Stepp, Carl *The New Journalist* i Hiebert, Ray red. *Impact of Mass Media* Longham, New York, 1999
- * Shepard
- * Siebert, Fred S., Peterson, Theodore, & Schramm, Wilbur *De fire pressesystemer* Institutt for Journalistikk, Oslo, 1977
- * Skogerbø, Eli *Normativ teori, medier og demokrati* i *medievitenskap* red. av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Skårderud, Finn *Uro En reise i det moderne selvet* Aschehoug, 1998
- * Slagstad, Rune *De nasjonale strateger* Pax Forlag 1998
- * Squires, Judith (red.) *Principled positions: Postmodernism and the rediscovery of value* Lawrence & Wishart London 1993
- * Stephens, Mitchell *A history of news: From the drum to the satellite* Viking Penguin, New York, 1988
- * Stevenson, Nick *Understanding media cultures Social theory and mass communication* Sage Publications, 1995
- * Storsul, Tanja *Liberalisering og likhet* Universitetet i Oslo, Hovedoppgave 1999
- * Strick, Anne *Injustice for All* Barricade Books New York 1996
- * Svendsen, Lars Fr. H *Mennesket, moralen og genene* Universitetsforlaget 2001
- * Tannen, Deborah *The Argument Culture: Moving from Debate to Dialogue* Random House New York 1998
- * Tannen, Deborah *Gender and Discourse* Oxford University Press Oxford 1994
- * Thoresen, Lasse *Nøkler til forvandling* Bahá'í Forlag, Oslo, 1993
- * Tomlinson, John *Globalization and Culture* Polity Press, Cambridge, 1999
- * Toynbee, Arnold *Change and habit* Oneworld Publ., Oxford, 1992
- * Toynbee, Arnold *Civilization on trial* New American Library, USA, 1976
- * Universal House of Justice *The Promise of World Peace* Oneworld Publications, London, 1986
- * Universal House of Justice *Individual rights and freedoms in the World Order of Bahá'u'lláh: To the followers of Bahá'u'lláh in the United States of America* Bahá'í Publishing Trust, Wilmette, Illinois, 29. desember 1988
- * Vagle, Wenche *Kritisk tekstanalyse* i *Tilnærminger til tekst - Modeller for språklig tekstanalyse* av Svennevig, Jan, Sandvik, Margareth og Vagle, Wenche LNU, Cappelen, 1995
- * Vagle, Wenche, Sandvik, Margareth og Svennevig, Jan *Tekst og Kontekst En innføring i tekstlingvistikk og pragmatikk* LNU, Cappelen, 1994
- * Verdikommisjonen *Verdikommisjonens sluttrapport bind 1, 2 og 3* Verdikommisjonens styringsgruppe, Oslo, 2001
- * Verdikommisjonen *Verdikommisjonens midtveisrapport* Verdikommisjonens styringsgruppe, Oslo, 1999

- * Verdikommisjonen 8.4.99: *Verdikommisjonens mål, strategi og prosjekter*
Verdikommisjonens arkiv, Oslo
- * Warren, Karen J. og Cheney, Jim *Ecological Feminism and Ecosystem Ecology* i *Ecological Feminist Philosophies* redigert av Karen J. Warren, Bloomington, Indiana University Press, 1996
- * Weber, Max *From Max Weber: Essays in Sociology* Translated by HH. Girth og C. Wright Mills, Routledge, London, 1999
- * Wei-ming, Tu *Beyond the Enlightenment Mentality* i *Worldviews and Ecology* red. av Tucker, Mary Evelyn og Grim, John A, Bucknett University Press, Associated University Presses, London/Toronto, 1993
- * Wilson, Edward O. *Sociobiology* Harvard Univeristy Press, Cambridge, USA og London, 1980
- * Winseck, Dwayne *The Shifting Contexts of International Communication: Possibilities for a New World Information and Communication Order* i Bailie, Mashoud og Winseck, Dwayne *Democratizing Communication? Comparative Perspectives on Information and Power* Hampton Press, New Jersey, 1997
- * Yankelovich, Daniel *Coming to Public Judgement: Making Democracy Work in a Complex World* Syracuse NY, Syracuse University Press, 1991
- * Ytringsfrihetskommisjonen *Ytringsfrihed bør finde Sted Forslag til ny Grunnlov § 100* NOU Norges offentlige utredninger 1999:27 Statens forvaltningstjeneste, Oslo, 1999
- * Østbye, Helge *Mediepolitikk i medievitenskap bind 1* red. av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Østbye, Helge *Medienes dagsorden - og publikums i medievitenskap bind 3* red. av Larsen, Peter og Hausken, Liv, Fagbokforlaget, 1999
- * Østerud, Øyvind *Den postnasjonale utfordringen Mellom globalisert makt og nasjonalt demokrati* <http://www.sv.uio/utr/osterud499.htm> 13.11.01 Makt- og demokratiutredningens hjemmeside
- * Østerud, Øyvind *Nasjonalt demokrati og global kapitalisme* <http://www.sv.uio/utr/osterud0999.htm> 13.11.01 Makt- og demokratiutredningens hjemmeside
- * Østerud, Øyvind *Den redigerende makten* <http://www.sv.uio/utr/osterud010600.htm> 13.11.01 Makt- og demokratiutredningens hjemmeside
- * Østerud, Øyvind *Globaliseringen og nasjonalstaten* Gyldendal 1999